

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

Мозолев О.М.

**ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

Навчальний посібник

для студентів спеціальності 014.11 (А 4)
«Середня освіта (фізична культура)»,
першого бакалаврського рівня вищої освіти

Хмельницький, 2025

УДК 378.016:796.011.3(075.8)

М 74

Рекомендовано до друку Вченою радою Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 1 від 22.01.2025 р.)

Рецензенти:

О. М. Галус проректор з наукової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор;

О. С. Поліщук проректор з науково-педагогічної роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор філософських наук, професор;

О. О. Солтик завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту Хмельницького національного університету, доктор педагогічних наук, професор.

Мозолев О.М. Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури. Навчальний посібник. Хмельницький: Видавництво ХГПА, 2025. 126 с.

У навчальному посібнику висвітлені теоретичні та практичні засади формування педагогічної майстерності вчителя фізичної культури. Формування і розвиток педагогічної майстерності вчителя фізичної культури розглядається як цілісна система професійно-педагогічної освіти в контексті концепції «Освіта впродовж життя» і передбачає органічну єдність інтелектуального, фізичного та морального виховання фахівця.

У навчальному посібнику розкрито мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, засоби, технології, критерії, етапи формування і розвитку педагогічної майстерності вчителя фізичної культури.

Розраховано для вивчення навчальних дисциплін «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури», «Вступ до спеціальності», «Технологія вивчення галузі “Фізична культура і здоров’я”» «Фізична культура з методикою викладання». Навчальний посібник призначений для викладачів та студентів.

@ О.М. Мозолев, 2025

@ ХГПА, 2025

ЗМІСТ

Передмова		5
Розділ 1	Теоретичні основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури	9
Тема 1	Педагогічна майстерність вчителя фізичної культури	9
1.1	Мета та завдання навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури».	9
1.2	Складові та рівні педагогічної майстерності вчителя	12
1.3	Професійні знання та вміння вчителя як основні компоненти педагогічної майстерності	16
1.4	Професійно важливі якості вчителя фізичної культури	21
1.5	Характеристика стилів діяльності вчителів фізичної культури	24
Тема 2	Педагогічна культура вчителя фізичної культури	31
2.1	Сутність поняття «педагогічна культура». Основні складники педагогічної культури	31
2.2	Шляхи формування педагогічної культури вчителя	34
2.3	Функції педагогічної культури	36
2.4	Педагогічні функції вчителя фізичної культури	37
Тема 3	Підвищення кваліфікації, атестація та самоосвіта вчителя фізичної культури	41
3.1	Професійний розвиток учителя фізичної культури в системі післядипломної освіти.	41
3.2	Методична робота з підвищення рівня професійної підготовки вчителя.	44
3.3	Поняття «самоосвіта», її основні принципи	49
Розділ 2	Компоненти педагогічної майстерності вчителя фізичної культури	53
Тема 4	Педагогічна техніка та імідж вчителя фізичної культури	53
4.1	Педагогічна техніка та її основні компоненти	53
4.2	Педагогічна комунікація та професійно-педагогічне спілкування	57
4.3	Спеціальні якості комунікативності вчителя фізичної культури.	59
4.4	Імідж учителя фізичної культури	61
Тема 5	Культура педагогічного спілкування	64
5.1	Техніка мовлення.	64
5.2	Невербальна комунікація вчителя фізичної культури	67

5.3	Правила педагогічного спілкування.	72
5.4	Мовленнєвий етикет вчителя	74
Тема 6	Вирішення конфліктів у професійній діяльності	77
6.1	Сутність поняття «конфлікт». Види шкільних конфліктів	77
6.2	Міжособистісні конфлікти у педагогічному колективі	80
6.3	Поведінка вчителя в конфліктній ситуації	84
6.4	Запобігання конфліктам	87
Розділ 3	Професійна, творча та інноваційна діяльність вчителя фізичної культури	91
Тема 7	Професійна діяльність вчителя фізичної культури	91
7.1	Особливості професійної діяльності вчителя фізичної культури.	91
7.2	Навчально-методична робота вчителя фізичної культури.	95
7.3	Позакласна робота вчителя фізичної культури	98
Тема 8	Педагогічна творчість вчителя фізичної культури	102
8.1	Зміст педагогічної творчості вчителя	102
8.2	Педагогічна творчість вчителя фізичної культури	
8.3	Індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя фізичної культури	
8.4	Моделювання педагогічних ситуацій як творча діяльність вчителя фізичної культури	
Тема 9	Інноваційна спрямованість педагогічної діяльності вчителя фізичної культури	111
9.1	Сутність поняття «педагогічна інновація», «інноваційний процес». Інноваційна діяльність учителя	111
9.2	Інноваційна діяльність учителя фізичної культури	113
9.3	Інновації дистанційного навчання з фізичної культури	115
9.4	Напрями професійного розвитку вчителя фізичної культури.	118
Література		122

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури» укладений відповідно до нормативної дисципліни «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури», що передбачена змістом освітньої програми «Фізична культура» зі спеціальності А 4 «Середня освіта (Фізична культура)». Означена навчальна дисципліна є складовою фахової підготовки студентів і побудована на сучасних наукових, педагогічних та методичних засадах із практично-професійним спрямуванням. Викладання дисципліни «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури» ґрунтується на нормативно-законодавчій базі: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепції «Нова українська школа», Державних стандартах початкової загальної освіти, базової середньої освіти.

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури» полягає в опануванні форм, методів і засобів педагогічного впливу на учнів загальноосвітньої школи задля розвитку фізичної культури і здоров'я збереження.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури» є: опанування сучасних теоретичних й практичних знань про принципи, форми, методи і засоби педагогічного впливу; ознайомлення з різними способами педагогічної взаємодії та технологією їх реалізації в освітньому процесі; вивчення специфіки організації й здійснення педагогічної діяльності у загальноосвітній школі, позашкільних навчальних освітніх закладах, тимчасових дитячо-юнацьких осередках.

Тематика змісту дисципліни «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури» передбачає вивчення студентами ключових понять та визначення складових елементів педагогічної майстерності, розкриває сутність педагогічної діяльності вчителя фізичної культури. В процесі викладання навчальної дисципліни розглядаються сучасні технології організації освітнього процесу з фізичного виховання в школі. Основний акцент спрямований на формування вмінь налагодження педагогічної взаємодії між вчителем та учнями на уроках фізичної культури та позаурочних формах фізкультурно-оздоровчої роботи.

Перелік загальних та фахових компетентностей, які формуються в процесі оволодіння цією дисципліною:

Інтегральна компетентність. Здатність комплексно розв'язувати складні професійні задачі та практичні проблеми у сфері фізичної культури та туризму як в процесі навчання, так і в процесі роботи, що

передбачає застосування теорій і методів суміжних галузей наук і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності.

- ✓ Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України.
- ✓ Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про суспільство, розвиток суспільства, техніку та технології, використовувати різні види рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
- ✓ Здатність діяти соціально, відповідально та свідомо.
- ✓ Здатність до критичного мислення, аналізу та синтезу.
- ✓ Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ✓ Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ✓ Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ✓ Здатність до використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- ✓ Здатність до ефективної міжособистісної взаємодії.
- ✓ Здатність працювати в команді та автономно.
- ✓ Здатність планувати та керувати часом.
- ✓ Здатність до адаптації та дії у нестандартних ситуаціях.
- ✓ Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності.

- Знання та розуміння предметної області та розуміння специфіки професійної діяльності.
- Здатність розуміння фахової термінології, здійснювати пошук, аналіз та оцінювання інформації, необхідної для вирішення педагогічних завдань та професійного вдосконалення.
- Здатність використовувати у навчально-виховному процесі спортивне обладнання, інвентар та технічні засоби навчання.
- Здатність здійснювати навчальну, навчально-тренувальну, спортивно-масову роботу з різним контингентом учнів.
- Здатність організовувати та проводити фізкультурно-оздоровчі та рекреаційні заходи.
- Здатність підвищувати рухову активність учнів та покращувати стан їх здоров'я.

- Здатність аналізувати особливості сприйняття та результати засвоєння учнями навчального матеріалу з метою корекції педагогічного процесу для більшої його ефективності.
- Здатність виховувати в учнів соціально-особистісні якості: цілеспрямованість, організованість, працьовитість, відповідальність, комунікативність.
- Здатність до безперервного професійного розвитку, оволодівати новими видами фізкультурної діяльності.
- Здатність застосовувати нові технології та сучасні методики навчання у фізичному вихованні.

Перелік програмних результатів навчання, які формуються в процесі оволодіння цією дисципліною:

- Використовувати положення нормативно-правових актів, галузевих стандартів у повсякденній професійній діяльності.
- Розуміти значення фізичної культури та спорту у формуванні всебічно й гармонійно розвинутої особистості.
- Знати та володіти сучасними педагогічними технологіями організації занять з фізичного виховання, туризму та фітнесу.
- Знати правила техніки безпеки і санітарно-гігієнічні вимоги щодо організації процесу фізичного виховання та професійної діяльності.
- Знати і володіти основами комплексного контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів, визначати помилки та шляхи їх усунення.
- Знаходити та аналізувати фахову інформацію, проявляти навички критичного мислення, творчості, самостійності, колективної взаємодії.
- Контролювати, аналізувати й оцінювати рухову діяльність учнів, їх фізичну підготовленість.
- Застосовувати сучасні педагогічні та інформаційні технології, методики навчання й вдосконалення для вирішення професійно-педагогічних завдань.
- Аналізувати педагогічні процеси, психічні, емоційні й фізіологічні стани учнів під час занять фізичною культурою.
- Формувати комунікаційну стратегію з учнями та їх батьками, колегами з дотриманням морально-етичних норм і правил.
- Володіти прийомами спілкування та вміти використовувати їх у роботі з окремою особистістю і колективом, керуючись у своїй діяльності принципами толерантності, діалогу й співробітництва.
- Аналізувати суспільні процеси у сфері освіти, професійні проблеми, події у світі спорту та фізичної культури, самостійно приймаючи рішення на основі сформованих ціннісних орієнтирів та гуманістичних ідеалів.

- Удосконалювати набуту під час навчання кваліфікацію, розширювати свій кругозір на сучасні світові та регіональні тенденції з розвитку фізичної культури і спорту, свідомо вчитися впродовж життя.
- Створювати освітнє середовище, що забезпечує рівноправні та справедливі умови для всіх учнів, незалежно від їх соціального стану.

Завданнями навчального посібника «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури» є: розкрити специфіку діяльності вчителя фізичної культури; ознайомити студентів з нормативно-законодавчою базою, довідковою та методичною літературою; висвітлити ключові засади формування навичок педагогічної майстерності, розвитку культури мовлення, налагодження взаємодії та комунікації між вчителем та учнями; розкрити шляхи вирішення конфліктних ситуацій; проаналізувати можливості покращення рухової активізації учнів на уроках фізичної культури.

Зміст навчального посібника сприятиме розширенню загальнопедагогічного світогляду, формуванню педагогічного досвіду, допоможе уявити себе вчителем фізичної культури, розвинути здібності до педагогічної діяльності, сприятиме становленню індивідуального стилю педагогічного спілкування.

Структурно посібник включає теоретичний програмний матеріал, питання для самоконтролю до кожної теми, практичні завдання, рекомендовану літературу для опрацювання.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Тема 1. Педагогічна майстерність вчителя фізичної культури

План

1. Мета та завдання навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури».
2. Складові та рівні педагогічної майстерності вчителя
3. Професійні знання та вміння вчителя як основні компоненти педагогічної майстерності.
4. Професійно важливі якості вчителя фізичної культури.
5. Характеристика стилів діяльності вчителів фізичної культури.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури»

Дисципліна «Основи педагогічної майстерності вчителя фізичної культури» належить до педагогічних наук. Мета її: формування професійної компетентності; визначення сутності, компонентів педагогічної майстерності, стилів й моделей педагогічного спілкування; пошук підходів для вирішення конфліктних ситуацій; формування вмінь подальшого професійного самовдосконалення у процесі педагогічної діяльності.

Серед основних завдань дисципліни є:

- оволодіння знаннями з основ педагогічної майстерності, практичними вміннями вчителя фізичної культури на основі вимог нормативно-законодавчої бази функціонування освіти в Україні;
- аналіз та обґрунтування педагогічних ситуацій, що вимагають інтеграції знань з педагогіки, психології, філософії, української мови (за професійним спрямуванням);
- раціональне використання інформаційних технологій в освітньому процесі;
- формування особистості педагога з високою фаховою компетентністю.

Педагогічна діяльність учителя фізичної культури є специфічною. Це діяльність, що спрямована на розвиток фізичних якостей особистості у взаємозв'язку з формуванням здорового способу життя. Сьогодні удосконалена нормативна база України в галузі освіти, зокрема: Закон України «Про освіту», Концепція Нової української школи, в якій передбачено стимулювання особистого і професійного зростання

педагога, надання йому академічної свободи, матеріального стимулювання. Окремі витримки з концепції Нової української школи:

✓ Школа українська буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель. Він – успішний вчитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина – лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає.

✓ Насамперед творчому та відповідальному вчителю, який постійно працює над собою, буде надано академічну свободу. Учитель зможе готувати власні авторські навчальні програми, власноруч обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання; активно виражати власну фахову думку. Держава гарантуватиме йому свободу від втручання у професійну діяльність.

✓ Суттєвих змін зазнає процес і зміст підготовки вчителя. Учителі вивчатимуть особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи до управління освітнім процесом, психологію групової динаміки тощо. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини.

✓ Діти сьогодні хочуть сучасних, діти сьогодні хочуть креативних, діти сьогодні хочуть учителів, які насамперед розуміють їх (за Концепцією Нової української школи).

Держава ставить нові вимоги й до майбутніх учителів фізичної культури. В Освітніх програмах визначені компетентності, якими має володіти майбутній фахівець – бакалавр середньої освіти, вчитель фізичної культури. До них належать:

Інтегральна компетентність. Здатність комплексно розв'язувати складні професійні задачі та практичні проблеми у сфері фізичної культури та туризму як в процесі навчання, так і в процесі роботи, що передбачає застосування теорій і методів суміжних галузей наук і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності.

✓ Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України.

✓ Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про суспільство, розвиток суспільства, техніку та технології, використовувати різні види рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

- ✓ Здатність діяти соціально, відповідально та свідомо.
- ✓ Здатність до критичного мислення, аналізу та синтезу.
- ✓ Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ✓ Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ✓ Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ✓ Здатність до використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- ✓ Здатність до ефективної міжособистісної взаємодії.
- ✓ Здатність працювати в команді та автономно.
- ✓ Здатність планувати та керувати часом.
- ✓ Здатність до адаптації та дії у нестандартних ситуаціях.
- ✓ Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності.

- Знання та розуміння предметної області та розуміння специфіки професійної діяльності.
- Здатність розуміння фахової термінології, здійснювати пошук, аналіз та оцінювання інформації, необхідної для вирішення педагогічних завдань та професійного вдосконалення.
- Здатність використовувати у навчально-виховному процесі спортивне обладнання, інвентар та технічні засоби навчання.
- Здатність здійснювати навчальну, навчально-тренувальну, спортивно-масову роботу з різним контингентом учнів.
- Здатність організовувати та проводити фізкультурно-оздоровчі та рекреаційні заходи.
- Здатність підвищувати рухову активність учнів та покращувати стан їх здоров'я.
- Здатність аналізувати особливості сприйняття та результати засвоєння учнями навчального матеріалу з метою корекції педагогічного процесу для більшої його ефективності.
- Здатність виховувати в учнів соціально-особистісні якості: цілеспрямованість, організованість, працьовитість, відповідальність, комунікативність.
- Здатність до безперервного професійного розвитку, оволодівати новими видами фізкультурної діяльності.
- Здатність застосовувати нові технології та сучасні методики навчання у фізичному вихованні.

Перелік програмних результатів навчання, які формуються в процесі оволодіння цієї дисципліною:

- Використовувати положення нормативно-правових актів, галузевих стандартів у повсякденній професійній діяльності.

- Розуміти значення фізичної культури та спорту у формуванні всебічно й гармонійно розвинутої особистості.
- Знати та володіти сучасними педагогічними технологіями організації занять з фізичного виховання, туризму та фітнесу.
- Знати правила техніки безпеки і санітарно-гігієнічні вимоги щодо організації процесу фізичного виховання та професійної діяльності.
- Знати і володіти основами комплексного контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів, визначати помилки та шляхи їх усунення.
- Знаходити та аналізувати фахову інформацію, проявляти навички критичного мислення, творчості, самостійності, колективної взаємодії.
- Контролювати, аналізувати й оцінювати рухову діяльність учнів, їх фізичну підготовленість.
- Застосовувати сучасні педагогічні та інформаційні технології, методики навчання й вдосконалення для вирішення професійно-педагогічних завдань.
- Аналізувати педагогічні процеси, психічні, емоційні й фізіологічні стани учнів під час занять фізичною культурою.
- Формувати комунікаційну стратегію з учнями та їх батьками, колегами з дотриманням морально-етичних норм і правил.
- Володіти прийомами спілкування та вміти використовувати їх у роботі з окремою особистістю і колективом, керуючись у своїй діяльності принципами толерантності, діалогу й співробітництва.
- Аналізувати суспільні процеси у сфері освіти, професійні проблеми, події у світі спорту та фізичної культури, самостійно приймати рішення на основі сформованих ціннісних орієнтирів та гуманістичних ідеалів.
- Удосконалювати набуту під час навчання кваліфікацію, розширювати свій кругозір на сучасні світові та регіональні тенденції з розвитку фізичної культури і спорту, свідомо вчитися впродовж життя.
- Створювати освітнє середовище, що забезпечує рівноправні та справедливі умови для всіх учнів, незалежно від їх соціального стану.

2. Складові та рівні педагогічної майстерності вчителя

Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності викладача, його професійна компетентність,

педагогічні здібності і педагогічна техніка. В цьому визначені слід наголосити на таких особливостях:

1) Педагогічна майстерність у структурі особистості – це система, здатна до самоорганізації, системотворчим чинником є гуманістична спрямованість;

2) Основою професійної майстерності є професійна компетентність (спрямованість і професійні знання становлять той кістяк високого професіоналізму в діяльності, який забезпечує цілісність системи, що само організовується);

3) Педагогічні здібності забезпечують швидкість самовдосконалення;

4) Техніка, що спирається на знання і здібності, дає змогу виявити внутрішній потенціал викладача, гармонізуючи структуру педагогічної діяльності.

Усі складники педагогічної майстерності взаємопов'язані, їм властивий саморозвиток, а не лише зростання під впливом зовнішніх чинників. Отже, науковці розглядають педагогічну майстерність, як найвищий рівень педагогічної діяльності.

Майстерність вчителя фізичної культури полягає в правильному застосуванні вибору методів навчання, використанні різних форм організації учнів в процесі занять фізичними вправами, сприяттні зміцнення їх здоров'я, належному фізичному розвитку, формуванні вмінь і навичок в різних видах рухів, розвитку рухових якостей, постійного інтересу до систематичних занять фізичними вправами і спортом, співвідношенні фізичного виховання з розумовим, естетичним та трудовим.

Складниками професіоналізму у будь-якій професії є компетентність та озброєність системою вмінь. У педагогічній діяльності для професіоналізму замало лише цих двох компонентів. Необхідні певні особистісні якості, адже сам педагог є інструментом впливу на учня.

Змістова характеристика основних компонентів професійно-педагогічної діяльності може бути репрезентована таким чином: мета діяльності (формування особистості учня як гідного громадянина своєї країни); суб'єкт діяльності (учитель, педагогічний колектив школи); об'єкт діяльності (учень, класний керівник) та сукупність дій і операцій, за допомогою яких реалізується діяльність (способи, прийоми впливу вчителя на учня); результати діяльності (рівень сформованості необхідних рис і якостей особистості учня).

В оволодінні майстерністю можна виокремити кілька рівнів.

Елементарний рівень. У вчителя наявні лише окремі якості професійної діяльності. Найчастіше – це володіння знаннями для виконання педагогічної дії, володіння предметом викладання. Проте

через брак спрямованості на розвиток учня, техніки організації діалогу продуктивність його навчально-виховної діяльності є низькою.

Базовий рівень. Учитель володіє основами педагогічної майстерності: педагогічні дії гуманістично зорієнтовані, стосунки з учнями і колегами розвиваються на позитивній основі, добре засвоєно предмет викладання, методично впевнено і самостійно організовано навчально-виховний процес на уроці. Цього рівня, як правило, досягають наприкінці навчання у вузі.

Досконалий рівень. Характеризується чіткою спрямованістю дій учителя, їх високою якістю, діалогічною взаємодією у спілкуванні. Вчитель самостійно планує і організовує свою діяльність на тривалій проміжок часу, маючи головним завданням розвиток особистості учня.

Творчий рівень. Характеризується ініціативністю і творчим підходом до організації професійної діяльності. Вчитель самостійно конструює оригінальні педагогічно доцільні прийоми взаємодії. Діяльність будує, спираючись на рефлексивний аналіз. Сформовано індивідуальний стиль професійної діяльності.

Загальна структура професійної компетентності вчителя включає:

- педагогічну спрямованість особистості викладача (ціннісні орієнтації; засоби педагогічного впливу, на особистість учня і навчальний колектив, на цілі педагогічної діяльності);

- професійні знання (предмета, методики його викладання, теоретичних основ педагогіки і психології);

- педагогічні здібності (комунікативні – повага до людей, доброзичливість, товариськість; перцептивні – професійна передбачуваність, емпатія; педагогічна інтуїція; динамічні – здатність до вольового впливу і логічного переконання; емоційно-почуттєві – здатність володіти собою і вибудовувати педагогічну дію на позитивних почуттях; оптимістичне прогнозування тощо);

- педагогічна техніка як форма організації поведінки викладача, що ґрунтується на двох групах умінь:

- 1) умінні володіти собою – поставою, мімікою, жестами, пантомімікою; керувати емоційними станами – знімати зайве психічне напруження, викликати стани творчого самопочуття; володіти технікою мови – дихання, голосоутворення, дикція, темп мовлення;

- 2) вміння співпрацювати з кожним учнем і всім класом у процесі вирішення педагогічних завдань – дидактичних, організаторських, контактної взаємодії, стимулювання діяльності вихованців тощо.

Професійно-педагогічна діяльність повинна будуватися на підставі такого типу керівництва, при якому вчитель:

а) відноситься до учня як активного суб'єкта навчання, яке здійснюється в загальній системі колективної роботи класу;

б) розвиває здібності учня з самокерування (саморегуляція, самоорганізація, самоконтроль) власною діяльністю;

в) організовує процес навчання як розв'язання навчально-пізнавальних проблем на ґрунті творчої взаємодії (діалогу) з учнями.

У сучасній науці виокремлюють два види функції педагогічного керівництва діяльністю учнів. Перший – вчитель конструє предметний зміст цієї діяльності (добирає зміст, методи навчання). Другий – вчитель в доповнення до предметного змісту навчання ще прогнозує і форми спільної діяльності з учнями, що забезпечують формування продуктивних відносин, розвиток певних соціально-психологічних якостей особистості школяра.

Компонентами педагогічної майстерності є:

– професійна компетентність – знання педагогіки, психології, логіки, принципів, форм і методів навчання і виховання, змісту навчального предмета та індивідуальних особливостей студента; уміння спілкуватися, дохідливо викладати навчальний матеріал, вести полеміку, керувати дискусією, використовувати наочні посібники і технічні засоби навчання, зацікавлювати і підтримувати увагу, аналізувати та оцінювати знання та вміння студентів, володіти комп'ютером; навички усного мовлення, розподілу власної уваги, орієнтування в часі;

– особисті якості – науковий світогляд, висока моральність, широкий кругозір та ерудиція, духовна культура, оптимізм, емоційна стійкість, витримка, наполегливість, співчуття, терплячість і доброзичливість;

– педагогічна техніка – комплекс умінь та навичок, що дають змогу досягнути оптимальних результатів у навчанні та вихованні студентів (міміка, жести, техніка мовлення, техніка педагогічного спілкування, вміння контролювати власні емоції, настрої тощо);

– педагогічний такт – уміння обирати відповідний тон і стиль спілкування із студентами, колегами;

– педагогічна творчість – заснована на повноті інформації, науковому прогнозі, умінні педагога кожного разу по-новому й ефективно застосовувати в навчально-виховному процесі різні комбінації форм і методів педагогічного впливу. Розмаїття педагогічних ситуацій, виникнення проблем, прагнення підійти до їх вирішення нестандартно на основі своєї уяви обумовлюють педагогічну творчість. Робота «за шаблоном» значно збіднює педагогічний процес і негативно впливає на авторитет педагога;

– гуманістична спрямованість – одна з визначальних характеристик майстерності. Спрямованість – це прагнення особистості

до певного роду занять, що базується на стійкому інтересі до нього. Основою її є ідеали, інтереси, ціннісні орієнтації. Гуманістична спрямованість – це спрямованість на особистість іншої людини, утвердження духовних цінностей, моральних норм поведінки і відносин тощо;

– культура мовлення – майстерне володіння словом, уміння точно, доступно, емоційно, образно висловлювати свої думки, оскільки всі педагогічні задуми, цілі та завдання реалізуються в педагогічній взаємодії – спілкуванні зі студентами;

– педагогічні здібності – це особливі якості особистості викладача, що зумовлюють успішність педагогічної діяльності.

Безперечно, що означені компоненти педагогічної майстерності є важливими й для підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

3. Професійні знання та вміння вчителя як основні компоненти педагогічної майстерності

Для вирішення професійних завдань педагогічної роботи вчитель повинен володіти системою знань та умінь.

Знання є одними із чинників, які визначають можливості вчителя в його педагогічній діяльності.

Учні вибачають своїм вчителям і суворість, і сухість, і навіть прискіпливість, але не вибачають поганого знання своєї справи.

Професійні знання мають будуватися водночас на всіх рівнях: методологічному, методичному, теоретичному, технологічному.

Застосовуючи складові педагогічної майстерності, вчені єдині в тому, що фундаментальною основою і основним компонентом є професійні знання (ерудиція) вчителя.

Професійні знання у структурі професійної майстерності педагога представлені:

- широкими знаннями з предмета що викладається;
- спеціальними знаннями з психології і педагогіки, медико-біологічних дисциплін;
- загальними культурологічними знаннями.

Насамперед, професійні знання вчителя-майстра представлені глибокими і міцними знаннями з предмету і методиці його викладання.

Спеціальні знання необхідні для здійснення вчителем фізичної культури фізкультурно-педагогічної діяльності.

Спеціальні знання можна розділити на:

1. Теоретичні знання.
2. Практичні знання.
3. Методичні знання.

Теоретичні знання стосуються історії фізичної культури, закономірностей роботи організму людини, біомеханічних закономірностей рухових дій, принципів виховання та навчання тощо. Це знання, потрібні для пояснення уроку й пов'язані із запитанням «чому?».

Практичні знання вчителя фізичної культури стосуються, насамперед, знань про те, як потрібно виконувати ту чи іншу вправу. Це основні знання, які студенти отримують на практичних заняттях та під час занять спортом.

Методичні знання дозволяють відповісти на запитання, як потрібно виконати вправу, але вони стосуються лише виконання вправи учнями, це знання про те, як навчити іншого.

На основі знань формується професійне мислення – здатність добирати, аналізувати і систематизувати набуті знання в досягненні педагогічної мети, розуміти технологію їх застосування.

До спеціальних знань також відносяться психолого-педагогічні знання, які визначають рівень професійної підготовки вчителя, від якого залежить успіх навчання, виховання й оздоровлення учнів.

Учитель фізичної культури частіше, ніж інші педагоги, перебувають у тісному контакті з дітьми, особливо під час позакласної роботи з фізичної культури. Щоб успішно керувати поведінкою учня, педагогу необхідні знання дитячої психології, педагог з високим рівнем освіти, безумовно, повинен бути психологом.

Об'єктом педагогічної діяльності є особистість учня, яка розвивається не в прямій залежності від педагогічних взаємодій, а за законами розвитку психіки.

Щоб навчання було особистісно спрямованим, педагог повинен мати добру психологічну підготовку. Без ґрунтованих знань дитячої психології педагогічна майстерність просто неможлива.

Спеціальні знання вчителя фізичної культури з медико-біологічного циклу (з анатомії, біохімії, фізіології, гігієни, лікарського контролю, лікувальної фізичної культури). Ці знання дозволяють вчителю грамотно впливати на організм школярів з урахуванням вікових та статевих особливостей, стану здоров'я та рівня фізичної підготовленості.

Більше того, в малокомплектних сільських школах, де нерідко педагог викладає кілька предметів, гарні знання анатомії та фізіології дозволяють учителю фізичної культури викладати ці дисципліни.

Загальнокультурні знання – слабка ерудованість у суспільних науках та мистецтві, і їх відсутність може призвести до втрати авторитету вчителя в очах учнів. Цим часто користуються учні, які не люблять фізичну культуру або конфліктують з учителем фізичної культури.

Професія педагога висуває підвищені вимоги до загальноосвітньої підготовки вчителя.

Загальна освіта визначає рівень культури педагога і слугує інтелектуальною основою для якісного засвоєння професійних і спеціальних знань. Ґрунтовна загальнонаукова база забезпечує довготривалість професійних знань фахівців, допомагає їм легше адаптуватися, звикнути до нового суспільного середовища, швидше оволодівати індивідуальним стилем роботи.

Знання повинні набуватися з книжок, посібників, журналів, лекцій, бесід з іншими вчителями та колегами, інтернет ресурсів тощо. Для вчителя важливі знання, що отримуються в процесі фізкультурно-педагогічної діяльності, що надходять до нього під час аналізу своєї роботи, тоді діяльність вчителя має творчий характер.

Слід підкреслити таку особливість знань учителя фізичної культури, як оперативність. Це пов'язано з тим, що завдяки телебаченню, Інтернету багато людей отримують інформацію про різні змагання. І якщо вчитель не бачив той чи інший репортаж з спортивної тематики, не має знань про великі спортивні події у своїй країні та за кордоном. Тому вчитель повинен постійно читати, переглядати спортивні видання, щоб мати відповідний авторитет в очах учнів.

Однак лише знання, не визначають педагогічної кваліфікації. Знання дієві в тому випадку, коли вчитель вміє застосовувати їх у практичній діяльності.

Педагогічна майстерність – це єдність наукових знань і розвинутих умінь, насамперед, професійних. «Знати, щоб уміти» – це думка багатьох учителів про співвідношення знань та вмінь у практиці фізкультурної роботи.

Уміння – це практичне володіння способами виконання окремих дій або діяльністю взагалі відповідно до правил і мети діяльності.

Частину вмінь описано в структурі педагогічної діяльності (конструктивні, організаційні, комунікативні, рухові).

Отже, розглянемо дидактичні уміння. Вони пов'язані з уміннями вчителя чітко й доступно доносити навчальний матеріал учням. Іноді через слабку сформованість дидактичних умінь учитель не може застосовувати знання в практичній діяльності (вчитель не знає, що потрібно розказати про фізичні вправи; знає, що розказати про фізичну вправу, але не може пояснити учням; учитель не може пояснити учням, як треба виправити помилки).

До дидактичних умінь відносяться:

- *уміння керувати увагою учнів, уміння прогнозувати (наслідки своїх педагогічних впливів на учнів, здібності учнів і потенціал їхнього розвитку).*

Важкість в оволодінні дидактичними вміннями, що пов'язані з передачею знань учням, полягає в тому, що вчитель повинен оцінювати

труднощі навчального матеріалу, орієнтуватися не на свої можливості, а на можливості учнів.

- *ораторські вміння* необхідні вчителю фізичної культури для здійснення навчально-просвітницької функції. Для цього вчитель повинен володіти достатньою ерудицією та культурою мовлення. Хто володіє культурою мовлення, при однакових умовах (рівень знань і методична майстерність), досягне більших успіхів у навчально-виховній роботі.

- *культура мовлення* – це грамотність побудови фраз. Правильна граматична побудова мови забезпечує її змістовність, логічну послідовність, зрозумілість.

Складовою культури мовлення вчителя є простота і ясність викладення. Ту саму думку можна висловити в доступній для учнів формі, або, навпаки, надати мові такого наукоподібний вигляд, що учні так і не зможуть збагнути, що ж від них потрібно вчителю, і що вони повинні засвоїти. Тому треба розказувати просто про складні речі, базуючись на ясності мислення, на образності та життєвості, пояснюючи наводити приклади. Наступною складовою культури мовлення є виразність. Це застосування в усній мові тону, динаміки звучання голосу, темпу, пауз, наголосу, інтонації, дикції.

Інтонація і тональність впливають не тільки на свідомість, але й на відчуття учня.

Тональність мови може бути святковою, урочистою, задушевною, радісною, розгніваною, сумною, доброзичливою. Залежно від ситуації вчитель повинен використовувати всі багатства тональності мови.

Учитель, при подачі команд, який володіє інтонацією й тональністю, може за допомогою слова регулювати ступінь фізичних зусиль (подати команду бадьорим голосом, і це викликатиме більшу реакцію учня у відповідь).

На сюжетних уроках, коли вчитель змінює інтонацію, це сприяє формуванню адекватних уявлень. При проведенні ігор за змістом сюжету, якщо необхідно без шуму й обережно виконувати рухи, вчитель у розповідь вводить «ніхто не порушиться» (розповідає), усі мовчать (знижує звучність голосу). Тиша (пауза) тощо.

Якщо команда подається байдужим голосом, при чому попередня і виконувана – в одній тональності, то й дії учнів будуть млявими, недбалими (слід вимовляти енергійно, виразно, дотримуватися пауз між попередньою та виконуваною командами), то учні її виконають негайно, чітко та правильно.

Тон мовлення вчителя повинен бути спокійним, упевненим, владним. Однак для цього вчитель сам повинен бути сам спокійним,

впевненим у правильності розпоряджень, що віддаються, оцінок дій учнів і їхніх вчинкам.

Украй небажаний, особливо у старших класах, повчальний тон – він зазвичай, відштовхує учнів від учителя. Учні в такому віці прагнуть до самоствердження, до визнання себе особистістю.

Темп мовлення визначає його виразність. Якщо мова дуже швидка, вона не дає шансу учням сконцентруватися на тому, що говорить учитель, а дуже повільне мовлення – діє на учнів як снодійне. При поясненні суттєвих деталей фізичної вправи, виправленнях – бажана більш повільна мова.

При проведенні ігрових уроків, щоб підкреслити динаміку гри і вправ, що виконуються, доцільно чергувати мову в звичному, середньому, темпі з пришвидшеною. Учителі можуть мати індивідуальний темп, що залежить від особливостей центральної нервової системи, характеру, емоційного стану.

Існують загальні вимоги до темпоритму педагогічної мови:

- урахування вікових особливостей і особливостей пізнавальних процесів. Для молодших школярів учитель повинен говорити зі швидкістю не більше ніж 40-60 слів за хвилину, для підлітків – 60-100, для старших – 60-120 слів за хвилину;

- плавність ритміки мови, застосування пауз відповідно до смислових значень слів.

Пауза мови – якщо правильно застосовувати паузи, це допоможе краще передавати смисл слова, що вимовляється. Наприклад: (Право – *пауза* - руч), пауза надає час на осмислення, і в результаті команда виконується чітко і одночасно.

За допомогою паузи можна регулювати виконання вправи (збільшити паузу – якщо учні стомилися), а також збільшити інтригу при повідомленні про якісь події тощо.

Динаміка звучання голосу – чинник, що визначає виразність мови. На уроці фізичної культури доводиться говорити голосніше, ніж зазвичай, але це не означає, що треба переходити на крик, по-перше, це приводить до того, що у вчителя досить швидко сідає голос і це діє збудливо на клас. З іншого боку, якщо команди подаються занадто тихо, це змушує учнів напружувати слух і швидко призводить до стомлення, учні почнуть відволікатися і не слухатимуть учителя.

Посилення голосу доцільне наприкінці уроку, коли настає втома. При заняттях на відкритих майданчиках при великій чисельності груп учнів, розтягнутості класу при виконанні вправ у розімкненому строю.

Словниковий запас сприяє образності мови, а завдяки цьому – і виразності. Уміле використання вчителем прислів'їв, приказок, крилатих висловів робить мову вчителя соковитою, емоційною, піднімає настрій

учнів. Зазвичай, використовувати треба ті мовленнєві засоби, що доступні розумінню дітей певного віку.

Образність мови відіграє суттєву роль у розумінні дітьми навчального матеріалу (наприклад, щоб учні зрозуміли, як потрібно починати якусь вправу, учитель наводить дітям ситуацію із життя, наприклад, переступити колоду в лісі, перестрибнути канаву тощо).

Дикція – чітка і виразна точна вимова звуків, слів, фраз, полегшує розуміння мови вчителя.

Недоліки дикції – «ковтання», гугнявість мови – можуть бути усунені, якщо вчитель систематично займатиметься самостійно, а також під керівництвом фахівця з техніки мови.

Правильна та грамотна вимова слів повсякденного життя – також одна зі складових культури мови. Трапляються, наприклад, помилки при наголошуванні слів. Не припустимі для вживання і дієслівні форми «заберіть» замість «взьміть».

Наступною складовою культури мови вчителя фізичної культури є правильне *застосування спеціальної термінології*. Термінологія забезпечує спілкування між вчителем та учнями. Знання учнями термінології сприяє більш швидкому оволодінню фізичними вправами.

Помилки вчителів при невмілому застосуванні термінології: «випрямити задню ногу», «випрямити нижню руку», «викинути ноги», «нагнути корпус» тощо. Слід уникати цих помилок.

Педагогічна майстерність не може розвиватися без науково-дослідницьких знань, основу яких складає аналіз усього процесу освітньо-виховної роботи, а також його творче удосконалення.

У педагогічній роботі велике значення мають різні вміння, що не є обов'язковими у професії вчителя. Учителю фізичної культури часто доводиться організовувати і проводити різні збори, свята, керувати туристськими походами. Дуже важливим є вміння фотографувати, малювати, грати на музичних інструментах, танцювати.

Особливо необхідні універсальні вміння вчителю сільської школи, оскільки процес виховання учнів переважно залежить від роботи загальноосвітньої школи. Ці вміння слугують суттєвим доповненням до формування індивідуального стилю роботи вчителя.

4. Професійно важливі якості вчителя фізичної культури

До особистих якостей вчителів фізичної культури висуваються загально-педагогічні та спеціальні вимоги. *До загально-педагогічних якостей вчителів відносять такі властиві:*

- вміння вчити, виховувати, керувати, слухати;
- мати широкий світогляд;

- володіти культурою мовлення;
- володіти прогностичним підходом, який базується на тому, що людина може стати кращою;
- здатність до співпереживання;
- вміння діяти в умовах нестандартних ситуацій;
- високий рівень саморегуляції.

Виділяють найбільш значимі якості і здібності, які відіграють визначальну роль у діяльності педагога, а саме:

- працьовитість;
- організаторські здібності;
- прагнення до постійного самовдосконалення;
- культура поведінки і зовнішній вигляд;
- здібність до передбачення та прогнозування;
- управлінські якості;
- комунікативність;
- мовні вміння і навички;
- кмітливість;
- діловитість;
- поєднання особистих інтересів з інтересами суспільства;
- громадська зрілість та активність.

Тільки в комплексі ці властивості можуть дати позитивний результат діяльності. Співіснуючи одна з одною, утворюючи єдине ціле, вони формують авторитет, без якого вся педагогічна діяльність вчителя буде малоефективною.

Крім перерахованих вище основних якостей вчителя виділяють характеристики, які доповнюють загальний портрет фахівця, а саме:

- високий рівень емоційної контактності;
- невимушеність;
- доброзичливість;
- гнучкість поведінки;
- чуйність;
- емоційна стабільність;
- стійкість до конфліктних ситуацій;
- відчуття обов'язку.

Основні професійно-значущі якості вчителя можна об'єднати в такі групи:

- якості, які визначають спрямованість особистості: соціальні потреби, ідейні переконання, усвідомлення соціального, суспільного обов'язку, моральна орієнтація, суспільна активність, громадська відповідальність.

- якості, які визначають педагогічну спрямованість особистості вчителя: любов до дітей, педагогічний такт, спостережливість,

вимогливість, організаційні можливості, справедливість, цілеспрямованість, реальна самооцінка, стриманість, професійна працездатність;

- якості, які визначають пізнавальну активність: інтереси, інтелектуальна активність, готовність до самоосвіти, відчуття нового.

В сучасних умовах робляться спроби виділити найсуттєвіші якості з точки зору ефективності педагогічної діяльності. Правомірним є виділення домінантних, периферійних, негативних і професійно недопустимих якостей.

Домінантними вважають якості, відсутність кожної з яких унеможливило б ефективне здійснення педагогічної діяльності; *периферійними* – якості, які не здійснюють вирішального впливу на ефективність педагогічної праці, проте сприяють її успішності; *негативними* – якості, що призводять до зниження ефективності педагогічної діяльності, а *професійно недопустимими* – ті, що ведуть до професійної непридатності вчителя.

До домінантних якостей відносять:

1. Гуманність – любов до дітей, вміння поважати їхню людську гідність, потреба і здатність надавати кваліфіковану педагогічну допомогу в їхньому особистісному розвитку.

2. Громадянську відповідальність, соціальну активність.

3. Справжню інтелігентність (від лат. *inteligens* – знаючий, розуміючий, розумний) – високий рівень розвитку інтелекту, освіченість у галузі предмета викладання, ерудиція, висока культура поведінки.

4. Правдивість, справедливість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, самовідданість.

Загальновідомо, що професія вчителя вимагає певних вимог до здоров'я: великогонервового і фізичного напруження, а тому передбачає розвиток голосу, добрий зір, вміння довго стояти, багато ходити, вільно і легко рухатись.

Не менш істотне значення мають його вміння тримати себе з гідністю, бути завжди бадьорим і життєрадісним, дисциплінованим, внутрішньо зібраним і підтягнутим, стриманим, чемним, привітним. Слід зауважити, що важливе місце у формуванні особистості сучасного вчителя для роботи, пов'язаної з виховання підростаючого покоління та розвитку його потенційних можливостей, посідає професійно-прикладна фізична підготовка.

До спеціальних якостей вчителя фізичної культури відносять:

– ґрунтовну спеціальну підготовку (теоретичну, практичну, методичну, психологічну);

– особистісний приклад фізичного розвитку;

- організаторські навички – вміння реалізувати намічені плани. Вчитель повинен вміти організувати як свою діяльність, так і діяльність учнів;
- навичками використання сучасної інформаційної та комп'ютерної технології;
- ініціативність;
- конструктивні вміння, які допомагають учителям конструювати, планувати діяльність. До них належать: вміння відбирати та будувати навчальний матеріал; вміння здійснювати перспективне та поточне планування;
- комунікативні якості (вміння спілкуватись, доброзичливість, ввічливість та ін.);
- вольові якості (наполегливість, терплячість, вимогливість, рішучість, сміливість, самовладання);
- гнучкість;
- товариськість та доброзичливість;
- прагнення до вдосконалення і новизни.

5. Характеристика стилів діяльності вчителів фізичної культури

Найкраще пристосування людини до вимог професії відбувається в результаті формування індивідуального стилю діяльності.

Під індивідуальним стилем діяльності розуміють таку стійку систему прийомів та засобів дій, що найбільше сприяє досягненню успішного результату в обраній професії. Виникає індивідуальний стиль за умови свідомого, творчого ставлення до діяльності.

Індивідуальним стилем діяльності володіють тільки ті вчителі, які мають високий рівень педагогічної майстерності. Яскраво виражені позитивні мотивації до учительської діяльності і творчості приводять до формування системи педагогічних умінь, що відповідають психофізіологічним особливостям учителя. Це забезпечує ефективність навчальної та виховної діяльності.

В професії педагога існує нескінченна, кількість індивідуальних стилів, що ведуть до успіху в навчанні і вихованні молоді. Особливості кожного із стилів визначаються ступенем проявлення і різним співвідношенням структурних компонентів діяльності: конструктивного, організаторського, комунікативного.

У діяльності вчителя фізичної культури виділяють 3 індивідуальні стилі, залежно від переваги провідної ролі конструктивного, організаторського або комунікативного компонентів діяльності, а також від співвідношення пізнавальної й виконавчої діяльності.

Формуванням індивідуального стилю діяльності залежності від особливостей нервової системи вчителів. Відомо, що характеристики нервових процесів надані людині природою і не піддаються перебудові, із цими характеристиками людина живе, працює. Деякі з них допомагають їй у роботі, деякі заважають, і якщо вчитель знає про це, якщо він володіє методикою визначення характеристики нервових процесів, то це допоможе сформувати вчителю ту систему педагогічних вмінь, яка дозволить максимально використовувати позитивні характеристики його нервових процесів і нейтралізувати вплив негативних. Знаючи особливості своєї нервової системи, можна обґрунтовано формувати ту систему прийомів і методів роботи, яка даватиме найбільший ефект у професійній діяльності.

Визначити характер властивостей нервової системи можна за загальнодоступною методикою анкетування. Учителі шляхом самостереження і самооцінки визначають і підсумовують різні прояви свого типу нервової системи в різних життєвих і трудових ситуаціях.

Отже, відповідно до типологічних властивостей нервової системи виділяють три стилі діяльності:

- 1) організаторсько-комунікативний;
- 2) конструктивно-організаторський,
- 3) конструктивно-комунікативний.

Організаторсько-комунікативний стиль діяльності на уроці характерний для вчителів сильного рухливого типу нервової системи, відрізняється переважанням організаторського і комунікативного компонентів. Учителі з таким стилем урок починають одночасно зі дзвоником. При шиківанні учнів на початку уроку такі вчителі не застосовують стандартні дії. Вони швидко приймають рапорт чергового і надають перевагу імпровізації. Загально-розвивальні вправи найчастіше проводять у русі або у вигляді змагань між колонами. Чітка організація всього уроку визначає високу щільність. У них значно частіше, ніж у представників слабого типу нервової системи, перевага надається слову. Представники з сильним типом нервової системи частіше вступають у контакт з класом для передачі навчальної інформації і підтримання дисципліни учнів.

Конструктивний компонент діяльності в таких вчителів виражений менше, ніж організаторський і комунікативний. І план уроку, як правило, короткий, схематичний. Учителі сильного рухливого типу нервової системи дуже активні, можуть легко перебудовувати хід уроку залежно від стану учнів, ступеня засвоєння ними рухових дій, схильні до експромту та імпровізації, завжди добрі, підвищено емоційні, життєрадісні. Досягають успіху завдяки спілкуванню і високій активності.

У діяльності вчителя на уроці проявляються особливі, характерні для представників сильного рухливого типу нервової системи, позитивні риси: як упевненість, рішучість, активність, самостійність, винахідливість, оперативність. Негативні прояви, такі як поспішність, імпульсивність, компенсуються доцільними способами дій, гнучкістю використання різноманітних педагогічних дій та прийомів.

Конструктивно-організаторський стиль діяльності на уроці характерний для вчителів сильного інертного типу нервової системи, відрізняється переважанням конструктивного й організаторського компонентів.

Певна млявість учителів інертного типу нервової системи компенсується чіткою системою вимог до учнів і на початку уроку, і під час уроку. Учителі інертного типу нервової системи відчують труднощі при зміні звичайних умов проведення уроку, приділяють велику увагу деталізованому, попередньому осмисленню уроку й докладному складанню плану-конспекту, попередньо планують всі свої дії на уроці і під час його проведення, практично ніколи не змінюють план, неохоче зважуються на корекцію плану під час уроку. На уроці вони суворі, стримані, діловиті.

Конструктивно-комунікативний стиль діяльності на уроці характерний для вчителів слабого типу нервової системи, відрізняється переважанням конструктивного і комунікативного компонентів. Попереднє орієнтування розтягнуте, тривале. План дій деталізований, завжди складається до його здійснення, у процесі діяльності вносяться лише незначні зміни.

Завдяки високій інтенсивності ділового спілкування з учнями досягають гарної організації, уміють індивідуально працювати з кожним учнем, активізувати рухову діяльність, досягаючи високої загальної і моторної щільності уроку.

Слабкість нервової системи вчителів призводить до того, що такі вчителі не виносять тривалого шуму, намагаються уникати галасу і намагаються уникати сильних подразників.

На противагу сильному типу вони активно підтримують спілкування, але самі не є ініціаторами. Тому не дивно, що вони шукають підтримку не тільки серед колег, але й серед учнів. Вони не байдужі до того, як оцінюють учні їхню діяльність, тому намагаються, щоб їхня діяльність була цікавою.

Практичне формування індивідуального стилю діяльності повинно включатися до програми самовдосконалення кожного вчителя.

Вирішення цього завдання передбачає діагностику кожним вчителем самого себе з визначення особливостей нервової системи.

Діяльність учителя складна та багатогранна і висуває до психіки і нервової системи високі вимоги, насамперед, до сили і рухливості нервової системи. Учитель повинен мати високу працездатність протягом усього навчального року (декілька уроків поспіль) вести навчання на високому рівні; витримувати дії сильних подразників, уміти концентрувати увагу; завжди бути активним, упевненим, бадьорим, рішучим, наполегливим, здатним швидко відновлювати сили.

Не менш високі вимоги педагогічна діяльність висуває і до рухливості нервових процесів.

Учителю необхідно: володіти високим темпом виконання роботи, швидко переключатися з одного виду дій на іншу, бути готовим змінювати під час уроку намічений план, бути готовим провести урок без попередньої підготовки, швидко звикнути до нової обстановки, встановлювати контакти, відчувати себе упевненим при роботі з новим класом, у новому колективі.

Щоб досягти успіху в професії вчителя, необхідна відповідність властивостей нервової системи переліченим вище високим вимогам діяльності, або подолання суперечностей між об'єктивними вимогами професії і суб'єктивними можливостями людини. Ефективний шлях подолання суперечностей – вироблення індивідуального стилю діяльності, що можливо за певних умов, і багато вчителів так і не знаходять свого стилю, а це негативно впливає на результати педагогічної праці. Тому важливо допомогти вчителю, особливо молодому фахівцю, дотримуватися певних рекомендацій і в стислий термін досягти високого рівня майстерності.

Керівні функції вчителі виконують не тільки на уроках фізичної культури, але і в позакласній роботі. При цьому спостерігаються суттєві відмінності в способах та прийомах керівництва. Ефективність діяльності вчителя фізичної культури багато в чому залежить від обраного ним стилю керівництва дітьми. У зв'язку з цим виділяють чотири стилі керівництва: авторитарний, демократичний, ліберальний та нестійкий.

Авторитарний стиль керівництва характеризується безпосереднім втручанням вчителя у всі деталі життя і навчання дітей, командно-наказовими методами керівництва. Усі питання вчитель вирішує самостійно, не допускаючи жодних проявів ініціативи з боку учнів. Свої рішення вчитель авторитарного стилю керівництва виражає у формі вказівок, наказів, розпоряджень, інструкцій, доган, подяк. Намагається контролювати все особисто, використовує негативні стимули – покарання, погрози і застереження, які викликають почуття занепокоєння, тривоги й страху.

Як виявилось, старшокласники негативно або насторожено ставляться до вчителів з авторитарним стилем, особливо до тих, які тільки наказують, погрожують, карають. Однак у ряді випадків досить багато учнів ставляться позитивно до вчителя авторитарного стилю, особливо коли високо цінують його ділові якості, знання, уміння цікаво викладати свій предмет. Дійсно, у класах, де викладає вчитель такого стилю, зазвичай непогана дисципліна, успішність.

Однак деталі цього стилю набагато перевищують його позитивні сторони. Постійно пригнічуючи ініціативу учнів, вчитель позбавляє їх підтримки, його дії спричиняють явний або прихований супротив учнів. Усе це призводить до того, що учні сумлінно працюють лише в присутності вчителя, під страхом санкцій з його боку. Самостійність, ініціатива, взаємодопомога, відповідальність перед іншими і за інших учнів не формується. Авторитарний стиль керівництва може використовуватися, але важливо, щоб він відповідав ситуації, а не мав стихійний характер.

Уміння застосовувати різні засоби впливу на учнів, так, щоб зрештою домінуючими в них були позитивні емоції (задоволення, повага, радість) полягає мистецтво майстерності вчителя фізичної культури.

Демократичний стиль керівництва можна охарактеризувати позицією вчителя «як першого серед рівних». У межах цього стилю в учнів формуються взаємини взаємодопомоги, відповідальності, ініціативи, самостійності. Вчитель виступає як старший товариш, консультант, помічник. Він прагне, щоб індивідуальні інтереси учнів поступово ставали груповими, загальношкільними, підтримує з учнями довірливі стосунки, він відкритий, доступний, піклується про згуртованість колективу. Вчитель намагається керувати так, щоб кожний школяр максимально брав участь у досягненні загальної мети. Для цього він розподіляє відповідальність між учнями, заохочує і розвиває відносини між ними, створює атмосферу ділового співробітництва і товарищескості.

Вчитель демократичного стилю вбачає сенс у своїй діяльності не тільки в контролі і координації дій учнів, але і у вихованні і формуванні організаторських навичок в учнів, тому ставить мотивовані завдання перед ними, заохочує індивідуальні зусилля кожного, розголошує їх – усе це розвиває ініціативу й самостійність.

Демократичний стиль керівництва притаманний більшості вчителів фізичної культури і переважає в учителів із сильною, урівноваженою нервовою системою.

Вербальне спілкування вчителя з учнями базується на проханнях, порадах, довірливій інтонації. Встановлено, що лише 5% способів спілкування в таких учителів мають характер команд, наказів.

Учителі з демократичним стилем керівництва більш адекватно можуть оцінити позитивні й негативні риси характеру учнів порівняно з авторитарним стилем, застосовують переважно соціально-психологічні методи впливу на учнів, зокрема особистий приклад («Я зробив би так ...»), пояснення («Це завдання краще виконати так ...»), прохання («Зробіть, будь ласка...»), переконання («Потрібно зробити, тому що ...»), звернення за порадою («Як ви міркуєте?») тощо.

Ліберальний стиль керівництва характеризується послабленням ролі вчителя в навчанні та вихованні дітей. Учитель уникає прийняття вольових рішень, сподіваючись, що все владається. Вимогливість до учнів майже відсутня, авторитет учителя низький, на уроках немає порядку, відсутня дисципліна. Учитель майже не втручається в процес навчання, дає завдання і не контролює їх виконання.

Нерідко вчитель надає класу повну і безконтрольну самостійність.

Учителі з таким стилем керівництва не користуються авторитетом в учнів через невміння організувати і спрямувати їх діяльність на уроці, через недостатню вимогливість і принциповість.

Ліберальний стиль керівництва найчастіше є ознакою роботи вчителя-початківця, недосвідченого або слабохарактерного. Ліберальний стиль керівництва спостерігається до 10% вчителів фізичної культури зі слабкою нервовою системою.

Навчальні й виховні результати при такому стилі дуже низькі. Між учнями і вчителем безперервно виникають різні конфлікти і це робить взаємовідносини дуже напруженими. Успішність знижується, навіть в учнів, успішних у навчанні. У класах переважають групові й індивідуальні інтереси, часто не пов'язані з навчанням або школою взагалі.

Нестійкий стиль керівництва. Частина вчителів не дотримуються якогось стилю керівництва. Їхні відносини з дітьми характеризуються нестійкістю, стихійними переходами від одного до іншого стилю керівництва. Залежно від обставин, настрою, дисципліни на уроці вчитель переходить від демократичного стилю до авторитарного, або до ліберального. У результаті учні не встигають пристосуватися до вимог учителя. Між ними зростає число непорозумінь і конфліктів, з'являються стійкі бар'єри смислового й емоційного характеру. У дітей знижується інтерес до уроків фізичної культури, знижується успішність.

Причинами нестійкого стилю керівництва є:

1. Недосвідченість або незнання вчителем позитивних і негативних сторін стилів керівництва.
2. Байдужість до роботи.
3. Відсутність допомоги з боку більш досвідчених колег.
4. Особливості характеру вчителя (нерішучість, слабка воля).

Нестійкий стиль керівництва поступається навіть ліберальному. Учителів із таким стилем керівництва необхідно спочатку ознайомити, переконати і навчити керувати дітьми на демократичних засадах. Як правило, це вдається. Об'єктивні умови (постійні конфлікти з учнями, низька результативність роботи, критичні зауваження адміністрації школи, колег) сприяють зацікавленості «нестійких» учителів у зовнішніх порадах, допомозі й прагненні перейти до кращого стилю керівництва.

Жоден стиль керівництва не може бути реалізований у «чистому вигляді». Вчителям за різних обставин можуть бути властиві різні стилі педагогічного керівництва.

Запитання для самоконтролю:

1. Дайте визначення терміну «педагогічна майстерність».
2. Які вам відомі критерії педагогічної майстерності вчителя?
3. Які існують рівні педагогічної майстерності? Надайте їм характеристику.
4. Які вимоги до сучасного вчителя сформульовані в Концепції «Нова українська школа»?
5. Що ви розумієте під поняттям «особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи»?
6. Назвіть складові педагогічної майстерності.
7. Які професійні знання необхідні вчителю?
8. Які спеціальні знання необхідні вчителю фізичної культури?
9. Які професійні уміння необхідні вчителю?
10. Розкрийте зміст дидактичних умінь вчителя.
11. Розкрийте складові культури мовлення вчителя.
12. Які вам відомі загально-педагогічні якості вчителя?
13. Які вам відомі спеціальні педагогічні якості вчителя фізичної культури?
14. Охарактеризуйте індивідуальні стилі діяльності вчителя фізичної культури виділяють
15. Які стилі педагогічного керівництва учнями вам відомі? Надайте їм кратку характеристику.
16. В чому різниця між демократичним та ліберальним стилем керівництва учнями?
17. Якій, на вашу думку, найкращий стиль керівництва учням? Обґрунтуйте свою відповідь.

Тема 2. Педагогічна культура вчителя фізичної культури

План

1. Сутність поняття «педагогічна культура». Основні складники педагогічної культури.
2. Шляхи формування педагогічної культури вчителя.
3. Характеристика педагогічних функцій вчителя фізичної культури
4. Педагогічні функції вчителя фізичної культури

1. Сутність поняття «педагогічна культура». Основні складники педагогічної культури.

Педагогічна майстерність тісно взаємопов'язана з педагогічною культурою. Це висуває високі вимоги до педагога як представника культури.

Культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації.

Культура – прояв життя людини, що виражається у моделях поведінки, засобах і продуктах діяльності, зокрема ідеях, ідеалах, нормах та цінностях.

Педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури. У ній втілені духовні цінності освіти і виховання (педагогічні знання, теорії, концепції, накопичений педагогічний досвід, професійні етичні норми) та матеріальні (засоби навчання і виховання), а також способи творчої педагогічної діяльності, які слугують соціалізації особистості в конкретних історичних умовах.

Педагогічна культура – оволодіння педагогом педагогічним досвідом людства, ступінь його досконалості в педагогічній діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості.

Педагогічну культуру можна умовно поділити на культуру діяльності та культуру особистості. *Педагогічна культура діяльності* характеризує не лише працю вчителя, а й систему цінностей, серед яких слід назвати формування громадянсько-особистісної позиції, вивчення та відтворення кращих зразків людської діяльності.

Педагогічна культура особистості складається з сукупності особистісних характеристик, таких як: гуманістична спрямованість особистості вчителя, творче педагогічне мислення, здатність до інновацій. Педагогічна культура є невід'ємною якістю особистості учителя, що проєктує його культуру загальну в професійній діяльності. Педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури: це міра і

метод набуття культурно-творчого досвіду людства та його розвитку професійною діяльністю вчителя; синтез високого професіоналізму та особистісних якостей педагога.

Людина формується в процесі власної діяльності як культурно-історична істота, що засвоює мову, прилучається до традицій і цінностей, що існують у суспільстві, оволодіває властивими для конкретного суспільства і його культури прийомами і навичками діяльності. Отже, людина є продуктом загальнолюдської культури, її представником і носієм.

Основні складові педагогічної культури:

- педагогічна спрямованість;
- психолого-педагогічна ерудиція;
- гармонія розвинутих інтелектуальних і моральних якостей;
- висока педагогічна майстерність і організованість;
- уміння продуктивно поєднувати навчально-виховну і науково-дослідницьку діяльність;
- сукупність професійно важливих якостей;
- педагогічно спрямоване спілкування і поведінка;
- постійне самовдосконалення.

Стриженьовий компонент педагогічної культури – педагогічна майстерність, яка передбачає синтез розвинутого психолого-педагогічного мислення, професійно-педагогічних знань, навичок і вмінь, емоційно-вольових засобів виразності, що дають змогу педагогові успішно вирішувати навчально-виховні завдання.

Педагогічна спрямованість – це психолого-педагогічні переконання; стійка і змістовна мотивація до педагогічної діяльності; гуманно-оптимістичне ставлення до своїх вихованців і велика любов до них.

Психолого-педагогічна ерудиція виявляється у вільному володінні науковими основами психології та педагогіки, умінні здійснити психолого-педагогічний аналіз різних навчально-виховних явищ і заходів, визначенні оптимальних способів педагогічного впливу, дійових методів і форм навчально-виховного процесу.

Гармонія розвинутих інтелектуальних і моральних якостей – уміння застосовувати здобути знання в практичній діяльності, здатність педагога оцінювати поступки учнів з точки зору майбутнього розвитку, доброзичливість, людяність, чесність і правдивість, організованість і відповідальність.

Висока педагогічна майстерність і організованість – уміння організовувати навчальний процес, активізувати учнів, розвивати їхні здібності, самостійність, допитливість, ефективно проводити виховну

роботу, формувати високу моральність, працелюбність, викликати позитивні емоційні почуття в самому процесі учіння.

Уміння продуктивно поєднувати навчально-виховну і науково-дослідницьку діяльність реалізується шляхом діалектичного поєднання наявних професійних умінь і навичок з усвідомленням необхідності власного професійного розвитку, впровадження нових педагогічних технологій в практичній діяльності, що передбачає: здійснення педагогом аналізу й самоаналізу навчальної діяльності; вивчення передового досвіду та інновацій; особисту ініціативу в проведенні дослідницької діяльності.

Сукупність професійно важливих якостей, як-от: високий рівень професійної підготовки; любов до дітей та професійної діяльності; висока моральна культура; високий рівень організаційних здібностей; навички роботи з сучасними інтерактивними технологіями; емпатія і толерантність; оперативність і критичність мислення; комунікативність тощо.

Педагогічно спрямоване спілкування і поведінка – система соціально-психологічної взаємодії між учителем та учнем, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов для суспільної діяльності. Педагогічне спілкування передбачає здатність сприймати, розуміти, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у процесі навчання і виховання. Педагогічне спілкування забезпечує обмін інформацією, співпереживання, пізнання особистості, самоутвердження, продуктивну організацію взаємодії.

Постійне самовдосконалення – це свідомою робота вчителя з розвитку своєї особистості як професіоналу, що передбачає адаптацію власних індивідуально-неповторних особливостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності і розвиток соціально-моральних якостей.

Індивідуальна педагогічна культура виявляється у професійній поведінці вчителя. Так, учителеві з високим рівнем педагогічної культури властиві теоретичне обґрунтування власної педагогічної позиції, системність педагогічної діяльності, творчість, гнучкість і варіативність у прийнятті рішень. Такий педагог має індивідуальний стиль. Він не тільки зберігає і відтворює духовні цінності освіти й виховання, а й сам створює їх у вигляді нових технологій, методик, дидактичних і виховних систем. І навпаки, в учителя з низьким рівнем професійної культури виявляється невпевненість, нестійкість власної педагогічної позиції, безсистемність, непослідовність, невміння вирішувати педагогічні проблеми.

Рівень педагогічної культури, яка виступає вищою формою професійної спрямованості особистості, є показником готовності

майбутнього вчителя до професійної діяльності в новій українській школі.

2. Шляхи формування педагогічної культури вчителя

Відповідно до визначених у сучасній педагогіці головних завдань навчання і виховання підростаючих поколінь головним завданням навчання є передача й засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини; пізнання явищ оточуючого світу, їх закономірностей, історії розвитку й освоєння способів діяльності, у результаті взаємодії учня з вчителем або учнівським колективом. Головне завдання виховання полягає у формуванні особистості, зумовленому законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів; накопиченні вихованцем необхідного для життя в суспільстві соціального досвіду й формуванні в нього прийнятої у суспільстві системи цінностей.

Якості вчителя, необхідні для формування його педагогічної культури:

- Ціннісні орієнтації особистості вчителі. Відомо, що знання, уміння і навички без включення їх у систему суспільно-значимих цінностей людини, його моральних відносин здатні "розтрощити духовні". Учитель без моральності й ідеалів ніколи не стане носієм культури.
- Моральні якості невід'ємні від гуманістичної спрямованості особистості вчителя, визначення пізнання іншої людини, відношення до людини як до найбільшої цінності, лише за умов оточення відповідальності перед майбутнім і любові до дітей починається формування педагогічної культури. Однією з ведучих якостей особистості, що необхідна для розвитку педагогічної культури є "комунікативне ядро особистості", що припускає готовність людини до повноцінного між особистісного спілкування.
- Педагогічна культура невіддільна від культури зовнішнього вигляду, культури мови, естетичної культури, різнобічних інтересів і духовних потреб педагога. Показниками сформованості педагогічної культури є інтереси і духовні потреби вчителя.
- Прагнення до постійного самовдосконалення є однією з основних якостей особистості педагога високої педагогічної культури. Без прагнення до постійного самовдосконалення, що у свою чергу визначається усвідомленням своїх недоліків і умінням у свою чергу їх виправити, здатністю вчителя до самоконтролю і самоаналізу, побудовою проблеми дій по самовихованню, учитель не може характеризуватися як носій високої культури. Він має право учити

доти, поки учиться сам – це заповідь повинна стати професійним кредо сучасного вчителя.

Педагогічна культура вчителя складається з таких елементів:

- Духовне багатство – головна складова педагогічної культури. Духовність вчителя приносить в урок особливий дух, уникає штучності в його атмосфері, дає учням задоволення від процесу навчання.

- Культура мовлення – упорядкована сукупність нормативних, мовленнєвих засобів. Важливими характеристиками культури мовлення є правильність, змістовність, доречність, достатність, логічність, точність, ясність, стислість, простота та емоційна виразність, образність, барвистість, чистота, емоційність.

- Педагогічна етика являє собою складову частину професійної етики. Етика поведінки педагога відрізняється тим, що в його діяльності існує тісний зв'язок як серед самого педагогічного колективу так і серед учнівського колективу і специфічний зв'язок із батьками дітей.

- Педагогічні здібності – сукупність психічних особливостей вчителя, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення.

- Педагогічна майстерність – синтез наукових знань, умінь та навичок, методичного мистецтва і особистих якостей педагога. Ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його високій загальній культурі та педагогічному досвіді.

- Загальна і національна культура – це ступінь опанування вчителем соціокультурного досвіду людства, глибоку знання методології науки і уміння використовувати їх досягнення на практиці.

- Наукова ерудиція – це здатність орієнтуватися у світі духовних цінностей, подальший розвиток самосвідомості, самостійності, незалежності суджень у поєднанні з повагою до поглядів інших людей, почуття самоповаги, уміння приймати рішення і відповідати за свої вчинки.

Таким чином, важливим складовим компонентом педагогічної культури є особистісні якості вчителя, що багато в чому визначають рівень його професіоналізму.

Забезпечення високого рівня педагогічної культури вчителя пов'язане з впровадженням у навчальний процес комплексу педагогічних умов: забезпеченням комунікативної спрямованості процесу навчання; налагодження педагогічної взаємодії; мотивації формування культури педагогічного спілкування; врахування індивідуальних особливостей педагогів; формування знань, умінь і навичок спілкування; розвитку досвіду спілкування в діалогічних навчальних ситуаціях; контроль за станом сформованості культури педагогічного спілкування та їх корекція.

3. Функції педагогічної культури

Педагогічна діяльність – особливий вид соціальної діяльності, спрямований на передачу від старших поколінь молодшим накопиченого людством досвіду і культури, створення умов для їх особистісного розвитку та підготовку до виконання певних соціальних ролей в суспільстві.

Ефективна педагогічна діяльність неможлива без розвитку педагогічної культури.

Педагогічна культура є особливим утворенням, діалектичною інтегрованою єдністю педагогічних цінностей, між якими існують певні зв'язки і відношення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються в різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності й спілкування, визначаючи характер і рівень останніх. У зв'язку з цим, *основними функціями педагогічної культури є:*

✓ *Пізнавальна* – спрямована на забезпечення майбутнім учителем цілісного аналізу педагогічних явищ, процесів, діяльності й навколишнього середовища на основі сформованої системи знань, а також на вивчення, усвідомлення й аналіз своїх індивідуально-психологічних особливостей, досвіду, рівня сформованості культури.

✓ *Гуманістична* – полягає у засвоєнні майбутнім учителем системи знань, умінь і навичок, оволодінні певним досвідом і методикою викладання предметів, у проведенні дослідницької роботи, тобто в оволодінні професією.

✓ *Виховна* – спрямована на засвоєння системи педагогічних цінностей, що формує активне ставлення до навколишньої дійсності.

✓ *Науково-змістовна* – оволодіння теорією, пояснення педагогічних явищ.

✓ *Комунікативна* – полягає у встановленні контактів між тим, хто навчає і тим, хто навчається, сприяє обміну інформацією, встановленню зворотного зв'язку.

✓ *Діагностично-прогностична* – передбачає діагностування педагогічних явищ, діяльності особистості, прогнозування і своєчасне реагування на зміни в педагогічному процесі та в розвитку особистості.

✓ *Проективно-конструктивна* – розробка методик, що визначають майбутню педагогічну діяльність;

✓ *Нормативна* – пов'язана з організацією навчально-виховного процесу, діяльності й спілкування, що забезпечує її високу результативність і досягнення мети.

✓ *Перетворювальна* - впровадження досягнень передового досвіду в практику.

✓ *Організаційно-методична* – методика викладання педагогіки як орієнтир у перебудові викладання інших дисциплін.

✓ *Захисна* – забезпечує зняття напруження і стресів у процесі діяльності, включаючи і організацію дозвілля учителя на основі засвоєних умінь психотехніки.

✓ *Культурологічна* - формування педагогічної культури викладача.

Відомо, що високий рівень професійної культури характеризується розвиненою здатністю до розв'язання професійних завдань, тобто розвиненим професійним мисленням і свідомістю.

Педагогіка враховує не тільки спеціально організовані педагогічні впливи, але і те, що соціальне середовище постійно впливає на людину, виховуючи, навчаючи і розвиваючи його.

Педагогічна наука враховує визначальні тенденції освіти, виховання, навчання і розвитку: безперервність, інтегративність, стандартизацію і демократизацію. Безперервність означає створення умов для виховання та розвитку людини, її творчих здібностей протягом усього життя і діяльності. Інтегративність припускає посилення зв'язку між різними впливами в цілях підвищення якості педагогічного формування особистості людини. Стандартизація вимагає врахування мети і завдань певного рівня освіти. Державний стандарт встановлює базовий рівень, що забезпечує необхідний мінімальний рівень кваліфікації спеціаліста, впорядковує нормативно-правові аспекти підготовки кадрів, розширює їх професійний профіль, підвищує ефективність контролю за діяльністю навчальних закладів.

4. Педагогічні функції вчителя фізичної культури

Педагогічна діяльність учителя фізичної культури реалізується сукупністю різноманітних дій у певних педагогічних ситуаціях, які підпорядковані навчально-виховним цілям і спрямовані на вирішення конкретних педагогічних завдань. Упорядкована сукупність таких дій визначає виконання певної педагогічної функції вчителя.

Педагогічні функції вчителя фізичної культури:

- а) діагностична;
- б) орієнтаційно-прогностична;
- в) конструктивно-проектувальна;
- г) організаторська;
- д) інформаційно-пояснювальна;
- є) комунікативно-стимуляційна;
- ж) аналітико-оцінна;
- з) дослідницько-творча.

Діагностична функція (від гр. *diagnosis* – розпізнавання, вибачення) педагогічної діяльності пов'язана з розпізнаванням і вивченням істотних ознак освіченості, їх комбінування, форм вираження як реалізованих цілей освіти. Оцінка знань, умінь, навичок, вихованості, розвитку учня дає змогу глибше вивчити протікання навчально-виховного процесу, встановити причини, що перешкоджають досягненню бажаного ступеня розвитку рис і якостей особистості; визначити фактори, які сприяють успішному здійсненню цілей освіти. Діагностика можлива за умови спостережливості педагога, за наявності уміння «вимірювати» знання, уміння, навички, вихованість і розвиток учня, правильно діагностувати педагогічні явища.

Орієнтаційно-прогностична функція. Управління педагогічним процесом передбачає орієнтацію на чітко представлений у свідомості кінцевий результат. Знання суті і логіки педагогічного процесу, закономірностей вікового та індивідуального розвитку учнів дозволяють прогнозувати (гр. *prognosis* – передбачення розвитку чогось, що базується на певних даних), як учні сприйматимуть матеріал, перебуваючи під впливом життєвих уявлень, який учнівський досвід буде сприяти глибшому проникненню в суть вивчуваного явища; що саме учні зрозуміють неправильно. Педагогічне прогнозування передбачає також бачення тих якостей учнів, які можуть бути сформовані за певний проміжок часу.

Дана функція педагогічної діяльності вимагає уміння педагога прогнозувати розвиток особистості – розвиток її якостей, почуттів, волі і поведінки, враховувати можливі відхилення у розвиткові; прогнозувати хід педагогічного процесу: наслідки застосування тих чи інших форм, методів, прийомів і засобів навчання та виховання.

Конструктивно-проектувальна функція діяльності вчителя органічно пов'язана з орієнтаційно-прогностичною. Її суть у конструюванні та проектуванні змісту навчально-виховної роботи, в добірї способів організації діяльності учнів, які найповніше реалізують зміст і викликають захоплення учнів спільною діяльністю. Вона вимагає від педагога вміння переорієнтовувати цілі і зміст освіти та виховання на конкретні педагогічні завдання; враховувати потреби й інтереси учнів, можливості матеріальної бази, власний досвід та інше; визначити основні і другорядні завдання на кожному етапі педагогічного процесу; добирати види діяльності, підпорядковані визначеним завданням; планувати систему діяльності учнів; планувати індивідуальну роботу з учнями з метою розвитку їх здібностей, творчих сил і дарувань; відбирати зміст, обирати форми, методи і засоби педагогічного процесу в їх оптимальному поєднанні; планувати систему прийомів стимулювання

активності учнів; планувати способи створення особистісно-розвивального середовища.

Організаторська функція діяльності педагога потребує умінь залучати учнів до різних видів діяльності й організувати діяльність колективу. Для цього учителю, вихователю необхідно вміти розвивати в учнів, вихованців стійкий інтерес до навчання, праці та інших видів діяльності, формувати потребу в знаннях, озброювати основами наукової організації навчальної праці; організувати соціально-орієнтовані етичні, трудові, естетичні, екологічні, спортивні та інші виховні справи; розвивати в учнів ініціативу планувати спільну роботу, вміти розподіляти доручення, проводити інструктаж, координування спільної діяльності; створювати спеціальні ситуації для здійснення вихованцями моральних вчинків.

Інформаційно-пояснювальна функція діяльності вчителя спричинена базуванням навчання і виховання на інформаційних процесах. Оволодіння знаннями, світоглядними і морально-етичними ідеями є найважливішою умовою розвитку і формування особистості учня. Учитель у цьому випадку виступає не лише організатором педагогічного процесу, а й джерелом наукової, світоглядної і морально-етичної інформації. Тому велике значення у професійній підготовці вчителя має глибоке знання предмета, який він викладає, науково-світоглядне переконання педагога. Від того, як сам учитель володіє навчальним матеріалом, залежить якість його пояснення, глибина змісту, логіка викладу, наповненість яскравими деталями і фактами. Ерудований учитель знає найновіші наукові ідеї і вміє доступно донести їх до учнів.

Комунікативно-стимуляційна функція педагогічної діяльності пов'язана з великим впливом, що його здійснює на учнів особистісна чарівність учителя, його моральна культура, вміння встановлювати і підтримувати доброзичливі відносини з учнями, власним прикладом пробуджувати їх до активної навчально-пізнавальної, трудової та інших видів діяльності. Ця функція включає прояв любові до дітей, теплоту і турботу про них, що в поєднанні характеризує стиль гуманних взаємовідносин. Функція досить гостро ставить проблему професійного росту вчителя, його сумлінної роботи над підвищенням свого наукового рівня і набуттям рівня моральної досконалості.

Аналітико-оцінна функція діяльності вчителя пов'язана з необхідністю аналізувати результат навчально-виховного процесу, виявляти в ньому позитивні сторони і недоліки, порівнювати досягнуті результати з поставленими цілями і завданнями, оцінювати ці результати, вносити необхідні корективи в педагогічний процес, вести пошуки шляхів його вдосконалення, ширше використовувати передовий педагогічний досвід.

Дослідно-творча функція педагогічної діяльності має два рівні. Суть першого полягає в творчому застосуванні відомих педагогічних і методичних ідей у конкретних умовах навчання і виховання. Другий рівень пов'язаний з осмисленням і творчим розвитком того нового, що виходить за межі відомої теорії, певною мірою збагачуючи її.

Запитання для самоконтролю:

1. Дайте визначення понять «культура», «педагогічна культура».
2. Які вам відомі основні складові педагогічної культури?
3. Розкрийте зміст поняття «індивідуальна педагогічна культура вчителя»
4. Які якості вчителя, необхідні для формування його педагогічної культури?
5. Які вам відомі функції педагогічної культури?
6. Які вам відомі педагогічні функції вчителя фізичної культури?
7. Які педагогічні функції, на вашу думку, є найбільш важливими для вчителя фізичної культури ?
8. Розкрийте зміст діагностичної функції вчителя фізичної культури.
9. Розкрийте зміст орієнтаційно-прогностичної функції вчителя фізичної культури.
10. Розкрийте зміст організаторської функції вчителя фізичної культури.
11. Розкрийте зміст конструктивно-проектувальної функції вчителя фізичної культури.
12. Розкрийте зміст інформаційно-пояснювальної функції вчителя фізичної культури.
13. Розкрийте зміст комунікативно-стимуляційної її функції вчителя фізичної культури.
14. Розкрийте зміст аналітико-оцінювальної функції вчителя фізичної культури.
15. Розкрийте зміст дослідно-творчої функції вчителя фізичної культури.

Тема 3. Підвищення кваліфікації, атестація та самоосвіта вчителя фізичної культури

План

1. Професійний розвиток учителя фізичної культури в системі післядипломної освіти.
2. Методична робота з підвищення рівня професійної підготовки вчителя.
3. Поняття «самоосвіта», її основні принципи.

1. Професійний розвиток учителя фізичної культури в системі післядипломної освіти

Творчий характер педагогічної діяльності вимагає від учителя постійного розвитку. Професія вчителя – одна з тих, яка змушує людину весь час зростати, змінюватися відповідно до нових соціальних вимог, відповідно до нових запитів суспільства, учнів, кожне наступне покоління яких привносить нові цінності, традиції, норми спілкування.

Нова освітня парадигма визначає необхідність забезпечення однакового доступу до якісної освіти всім тим, хто прагне навчатися протягом життя. та має для цього необхідні засоби. Ці ідеї закладені в концепції неперервної освіти людини, основними положеннями якої є:

- неперервний розвиток людини як суб'єкта цілепокладання й ціле здійснення протягом життя;
- неперервність освітнього процесу, сутність якої розкривається через категорії цілісності та цілеспрямованості, наступності й поступовості, гнучкості та динамічності, перманентних змін соціальної ситуації розвитку особистості;
- неперервна освіта як організаційно-педагогічний принцип, що регулює відносини, взаємозв'язки різних етапів і ступенів загальної й професійної освіти людини;
- система неперервної освіти як єдиний комплекс державних і недержавних освітніх інституцій різного рівня й призначення, різних інституціональних та процесуальних характеристик, що характеризується організаційною й змістовною єдністю та спадкоємним взаємозв'язком.

Професійний розвиток – необхідна умова росту професіоналізму педагогів. *Педагогічний професіоналізм* – це вправність учителя думати та діяти фахово, що містить у собі комплекс професійних властивостей, якостей, здібностей, здатностей учителя, які задовольняють вимоги педагогічної професії; спроможність володіти потрібними засобами, що

сприяють реалізації педагогічного впливу на здобувача освіти, взаємодію, співпрацю й взаємну творчість із ним.

Професійний розвиток вчителя визначається зростанням його професійних досягнень, які стають результатом як накопичення педагогічного досвіду, так і постійного перегляду способів викладання. Оновлення теоретичних та практичних знань, удосконалення навичок є однією з основних його умов. В основі професійного розвитку лежать якісні та кількісні перетворення. Якісні перетворення визначаються появою нових характеристик особистості, які ведуть до покращення результатів її професійної діяльності. Кількісні – зумовлені позитивними змінами вже сформованих професійних характеристик особистості, які, своєю чергою, ведуть до покращення результатів професійної діяльності

Професіоналізація особистості припускає два взаємозалежні компоненти – психологічний та соціальний. Психологічний аспект професіоналізації характеризує становлення професійної самосвідомості, розвиток внутрішніх особистісних структур фахівця, які забезпечують ефективне виконання ним своїх професійних функцій. Соціальний аспект пов'язаний із формуванням професійних знань, умінь, навичок, засвоєнням соціально-професійних норм, становленням особистості як суб'єкта професійної діяльності.

Професіоналізм вчителя фізичної культури відображає високий рівень сформованості професійно-важливих знань, умінь та навичок, особистісно-ділових якостей, креативності, розвинуту мотиваційну сферу, життєві та професійні ціннісні орієнтації, спрямовані на власний всебічний розвиток.

Комплексний процес професійного розвитку вчителів фізичної культури передбачає актуалізацію їхніх можливостей і становлення як активної особистості в умовах післядипломної педагогічної освіти. Також в умовах післядипломної педагогічної освіти здійснюється професійний розвиток учителів фізичної культури до виконання ними нових функціональних завдань, пов'язаних з інформатизацією освіти й новою соціально-культурною парадигмою їхнього розвитку; здійснюється отримання вчителями фізичної культури професійних знань, формування вмінь і навичок, необхідних для виконання ними нових видів діяльності.

Професійний розвиток учителів фізичної культури в системі післядипломної педагогічної освіти враховує такі чинники, як:

- задоволення освітніх потреб різних суб'єктів суспільства;
- диверсифікація системи післядипломної педагогічної освіти;
- упровадження системи менеджменту якості освіти та людських ресурсів;
- соціокультурна орієнтованість освіти;

- інтенсифікація процесів засвоєння знань;
- технологізація та комп'ютеризація освіти;
- гуманізація освітнього процесу;
- спрямованість особистості на самореалізацію;
- орієнтацію освіти на соціалізацію особистості в умовах суспільного розмаїття.

Підвищення рівня педагогічної майстерності вчителя фізичної культури відбувається шляхом:

– підвищенні кваліфікації на курсах післядипломної педагогічної освіти з метою поглиблення знань, розвитку професійних умінь та навичок, аналізу передового досвіду фізичного виховання молоді, впровадження інноваційних технологій навчання, ознайомлення з сучасними напрямками розвитку рухової активності учнів, розширення професійного кругозору тощо;

– атестації педагогічних працівників;

– участі у проведенні педагогічних читань, методичних об'єднаннях, педагогічних семінарах, конференціях, у заходах з обміну досвідом.

Другий спосіб підвищення професійної майстерності – це самовдосконалення, яке може здійснюватися:

– через відвідування і аналіз уроків проведених більш досвідченими вчителями;

– через підвищення своєї професійної та загальної ерудиції (читання спеціальної наукової літератури; перегляду телепередач; дослідження інтернет ресурсів; відвідування спортивних, оздоровчих та туристичних заходів).

– через повсякденний аналіз своєї педагогічної праці;

– через проведення наукових досліджень, пов'язаних з навчальною діяльністю учнів.

До основних напрямів інтенсифікації процесу професійного розвитку вчителів фізичної культури відносять:

✓ економічну ефективність – економія витрат матеріальних, фінансових і людських ресурсів засобами використання технологій відкритої освіти;

✓ паралельність – здійснення навчання одночасно з професійною діяльністю, без відриву від виробництва або іншого виду діяльності;

✓ дуальність – участь суб'єктів-учасників освітнього процесу, у тому числі замовників освітніх послуг, у проектуванні й регулюванні освітньої системи підвищення кваліфікації тощо;

✓ координованість та індивідуалізація – андрагогічна модель наставника-консультанта, ментора, тьютора, фасилітатора й

координатора освітньо-наукового процесу підвищення кваліфікації та індивідуальний підхід до кожного;

✓ доступність, соціальна рівність, гнучкість й асинхронність – можливості віддаленого інтерактивного доступу (в авторизованому режимі, орієнтованому на різні групи користувачів) до всіх інформаційних освітніх ресурсів різних соціальних і регіональних груп та змога навчатися в зручний час, у зручному місці й темпі;

✓ інтернаціональність (можливість добути освіту в закордонних закладах без обов'язкової потреби фізичної присутності в них та надавати освітні послуги іноземним громадянам і співвітчизникам, які мешкають за кордоном);

✓ відкритість освітнього змісту навчання: проектування освітніх програм з урахуванням найсучасніших та актуальних уявлень про предмет навчання; вихід за рамки змістового стандарту, навчальної програми;

✓ застосування спеціалізованих технологій і засобів навчання: комп'ютерів, мережових засобів, мультимедійних технологій, спеціального програмного забезпечення для здійснення освітньо-наукового процесу;

✓ підвищення вимог до самоорганізації, умотивованості здобувачів освітніх послуг, формування й розвиток самоосвітньої компетентності та працьовитості;

✓ інклюзивність – урахування особливостей здобувачів освіти до сприйняття інформації з огляду на домінуючі канали сприйняття інформації під час здійснення освітнього процесу.

Навички професійного самовдосконалення необхідно починати формувати ще в процесі навчання у закладі вищої освіти. Майбутнім вчителям фізичної культури важливо не тільки усвідомлювати необхідність отримання знань із фізкультурно-педагогічних дисциплін, розвинути особистісні професійно важливі якості, а також сформувані потребу в постійному професійному розвитку та самовдосконаленні.

2. Методична робота з підвищення рівня професійної підготовки вчителя

Методична робота в школі – спеціально організована діяльність педагогічного колективу, що створює умови для підвищення майстерності педагога.

Методична робота спонукає вчителя до роботи над підвищенням свого фахового рівня, сприяє збагаченню педагогічного колективу педагогічними знахідками, допомагає молодим учителям переймати майстерність у більш досвідчених колег.

Її функції полягають:

- у визначенні системи заходів, спрямованих на досягнення найкращих результатів (планування);
- у діяльності з удосконалення структури і змісту методичної роботи (організаційна);
- у регулярному вивченні співвідношення між рівнем компетентності педагогів, що виявляється в узагальненому результаті їх праці, та вимогами суспільства до якості роботи працівників освіти (діагностична);
- передбаченні знань та умінь, необхідних педагогам у майбутньому (прогностична);
- виробленні принципово нових положень навчально-виховної роботи, у формуванні, експериментальній перевірці та впровадженні передового досвіду (моделююча);
- відновленні частково забутих або втрачених учителями знань після закінчення навчального закладу (відновлююча);
- виправленні недоліків у діяльності педагогів, пов'язаних з використанням застарілих методик (коригуюча);
- інформуванні, агітації педагогів щодо впровадження досягнень науки, передового досвіду (пропагандистська);
- налагодженні й підтриманні зворотного зв'язку, в оцінюванні відповідності наслідків методичної роботи завданням та нормативним вимогам (контрольно-інформаційна).

Методична робота покликана стимулювати підвищення наукового рівня вчителів, їх підготовку до засвоєння змісту нових програм і технологій реалізації, досягнень психолого-педагогічних дисциплін і методик викладання, передового педагогічного досвіду.

Методична робота здійснюється за такими напрямками:

1. Поглиблення філософсько-педагогічних знань. Спрямоване на вивчення педагогічної теорії та методики навчання й виховання, психології, етики, естетики, поглиблення науково-теоретичної підготовки з предмета й методики його викладання.

2. Вивчення принципів розвитку української національної школи. Передбачає збагачення педагогічних працівників надбаннями української педагогічної думки, науки, культури, вивчення теорії та досягнень науки з викладання конкретних предметів, оволодіння сучасними науковими методами, освоєння оновлених програм і підручників.

3. Освоєння методики викладання додаткових предметів. Охоплює вивчення складних розділів навчальних програм з демонструванням відкритих уроків, застосуванням наочних посібників, дидактичних матеріалів.

4. Систематичне інформування про нові методичні розробки. Полягає у систематичному вивченні інструктивно-методичних матеріалів стосовно змісту і методики навчально-виховної роботи.

5. Оволодіння науково-дослідними навичками. Сприяє формуванню дослідницьких умінь, організації власного теоретичного пошуку, аналізу та оцінювання результатів педагогічних досліджень.

Форми організації методичної роботи в школі досить динамічні. Вибір конкретної з них залежить від педагогічної культури вчителів, морально-психологічного клімату в шкільному колективі, матеріально-технічних можливостей школи, інноваційної відкритості та активності вчителів та керівників школи. Загалом проводять її в індивідуальній, груповій та колективній формах.

Індивідуальна форма методичної роботи. Вона є складовою самоосвіти вчителя, здійснюється за індивідуальними планами з урахуванням його професійних потреб, результатів взаємооцінки, рекомендацій керівництва школи, досвідчених педагогів. Змістом її є систематичне вивчення психолого-педагогічної, наукової літератури, участь у роботі шкільних, міжшкільних та районних методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань, розробка проблем, пов'язаних з удосконаленням навчально-виховної роботи, проведення експериментальних досліджень, огляд і реферування педагогічних та методичних журналів, збірників та ін.

Колективні й групові форми методичної роботи.

Методична рада. Об'єднує всіх педагогів школи, очолює її найчастіше директор або завуч. Методична рада обговорює і обирає варіанти змісту освіти (навчальні плани, програми, підручники тощо), форми і методи навчально-виховного процесу та способи їх реалізації. В її компетенції – організація роботи з підвищення кваліфікації та майстерності педагогічних кадрів, розвитку їх творчої ініціативи, впровадження досягнень науки і передового педагогічного досвіду, взаємодія школи з науково-дослідними установами, добровільними товариствами, творчими спілками тощо.

Методичні об'єднання (комісії) вчителів. Вони покликані забезпечити ознайомлення педколективу з новою педагогічною інформацією, передовим досвідом, сприяти впровадженню їх у навчально-виховний процес. Створюють їх при методичній раді школи, на свої засідання вони збираються один-два рази на чверть. Керують ними досвідчені вчителі-методисти. Зміст їх діяльності визначається блоком навчальних предметів, що вивчаються в школі, методикою їх викладання. Методичні об'єднання обговорюють найважливіші розділи і теми нових програм та підручників, експериментальні варіанти освітніх програм; організують відкриті уроки та виховні заходи, взаємо-

відвідування уроків та позаурочних заходів. Особливий напрям їх діяльності – вивчення, узагальнення і запровадження вітчизняного та зарубіжного передового педагогічного досвіду. Цій меті підпорядковують різні форми своєї роботи, в тому числі й конкурси кращих методичних розробок, тематичні науково-практичні конференції тощо. Об'єднання бувають не тільки предметними (цикловими), але й профільними, наприклад, методичне об'єднання класних керівників, вихователів груп подовженого дня, учителів початкових класів, керівників гуртків за інтересами та ін.

Взаємовідвідування уроків. Сприяє підвищенню майстерності вчителя. Відвідування молодим вчителем уроків досвідченого колеги збагачує його методичний досвід. Досвідчений педагог, відвідавши урок початківця, зможе виявити сильні та слабкі місця в його манері ведення уроку, дати відповідні поради, а інколи й запозичити у молодшого колеги корисне для себе.

Єдиний методичний день. Проводять його один раз на чверть для всіх педагогів школи. Напередодні випускають тематичний бюлетень, організовують виставку методичних розробок, творчих робіт учителів і учнів школи, нової психолого-педагогічної літератури. У програмі заходів такого дня — відкриті уроки і позакласні заняття, розгорнутий аналіз та обговорення їх, огляд нової методичної літератури, підбиття підсумків (засідання “круглого столу” або прес-конференція).

Методичні семінари-практикуми. Орієнтовані вони на забезпечення єдності теоретичної та практичної підготовки вчителя, стимулюють їх самоосвітню діяльність, інтеграцію у сферу педагогічних інновацій. Спрямовані на вивчення сучасних педагогічних теорій, аналіз власного досвіду. Опрацьовані матеріали оформляють у вигляді доповідей, рефератів.

Школа передового досвіду. Реалізує цілі й завдання індивідуального та колективного наставництва. Основне її призначення полягає в методичній допомозі досвідченого вчителя менш досвідченим колегам. Формується вона на добровільних засадах. Цінність її роботи в двосторонній ефективності. Керівник школи, відвідуючи уроки вчителів, консультуючи їх щодо планування, методики й технології уроку, обговорюючи теоретичні проблеми освіти, удосконалює й власну педагогічну майстерність, переконається в правильності педагогічних позицій. А вчителі мають змогу безпосередньо вивчати творчу лабораторію педагога-майстра.

Школа молодого вчителя. Завдання її полягає у сприянні професійному становленню учителів-початківців. Як правило, їх роботою опікується досвідчений вчитель або керівник школи. Здебільшого зосереджується на питаннях з техніки та методики

проведення уроку, позакласного заняття, планування роботи класного керівника, інших аспектах психологічного та професійного самоутвердження молодого педагога.

Проблемні (інноваційні) групи. Виникають за ініціативи керівників школи, учених-педагогів, учителів. Спрямовують свої зусилля, на вивчення, узагальнення й поширення передового досвіду як у своїй школі, так і поза нею. Якщо проблемна група розробляє та впроваджує свої концепції або методичної знахідки, то вона орієнтується на основні вимоги науково-дослідної роботи, зосереджуючись на обґрунтуванні проблеми й теми дослідження, формулюванні гіпотези, визначенні основних етапів дослідження та передбаченні проміжних результатів. Важливим при цьому є вибір методів дослідження, визначення контрольних та експериментальних класів. Здебільшого проблемні (інноваційні) групи працюють під науковим керівництвом викладачів вищих навчальних закладів, співробітників науково-дослідних інститутів.

Науково-педагогічна конференція. Організують її за підсумками роботи на певному проміжку часу або після завершення певного етапу роботи. Автори повідомлень інформують колег про результати своїх пошуків. Інші учасники мають можливість порівняти їх з результатами своєї роботи, переконатися в ефективності запропонованих прийомів і методів. Конференція може мати урочистий, святковий характер, із заохоченням учителів за результатами дослідницької та методичної роботи, запрошенням педагогів з інших шкіл, представників громадськості, науки.

Творчі звіти вчителів. Проводять перед атестацією педагогічних працівників. Учитель у звіті про свій методичний доробок знайомить з власним досвідом.

Творчі звіти, конференції, семінари проводять на базі кращих (опорних) шкіл району, міста.

Опорні школи. Ними є загальноосвітні школи, які беруть на себе роль методичних центрів кількох найближчих шкіл. Їх завданнями є використання, пропаганда і впровадження в практику інших шкіл досягнень психолого-педагогічної науки, вивчення й поширення досвіду кращих вчителів; допомога органам освіти в організації методичної роботи, в підвищенні кваліфікації й педагогічної майстерності вчителів тощо. Вищі педагогічні навчальні заклади, дослідницькі й науково-методичні установи залучають опорні школи до проведення експериментальної роботи. Відзначаються високою результативністю у навчанні та вихованні учнів. Їх визначають на підставі відповідних показників районні, міські органи управління освітою і наукою. Як правило, вони мають високорозвинену навчально-матеріальну базу,

висококваліфікований колектив педагогів, високі показники у навчально-виховному процесі, суттєві творчі методичні розробки уроків (занять) та виховних заходів, які можуть бути запропоновані до впровадження в навчально-виховну практику інших шкіл тощо.

Експериментальний педагогічний майданчик. Це затверджений відповідним органом державного управління освітою дошкільний, середній загальноосвітній, професійний, позашкільний або інший заклад освіти, його підрозділ, на базі якого відпрацьовуються нові соціально значущі педагогічні й наукові ідеї, технології та визначається їхня ефективність. Статус експериментального майданчика надається після проходження спеціальної експертизи – визначення відповідності ініціативи меті розвитку освіти, забезпечення оптимальних умов для реалізації ідей, що мають бути покладені в основу запропонованої ініціативи. Створюють для апробації педагогічних інновацій, спрямованих на оновлення змісту навчання, впровадження нових технологій у практику закладів освіти. Ініціатором створення є вчитель, група вчителів або заклад освіти.

Нетрадиційні форми методичної роботи. До них належать: педагогічні ігри (дидактичні, виховні, ділові, рольові); моделювання педагогічних ситуацій; олімпіади методичних інноваційних розробок уроків, виховних заходів, методичні “мости”, літературні ярмарки педагогічних підручників, методичних рекомендацій, аукціон методичних розробок; конкурсні виставки методичних розробок (уроків, виховних заходів). Вони сприяють залученню педагогів до пошукової методичної роботи; розвитку уміння спілкуватися з колегами, учнями, батьками сприяють попередженню конфліктів у педагогічних колективах.

3. Поняття «самоосвіта», її основні принципи

Професійне зростання спрямоване на реалізацію педагогом себе як особистості. Прагнення до самовдосконалення, самоосвіта є важливими чинниками професійного зростання вчителя, що забезпечують розширення його творчих можливостей, пізнавальних інтересів та формування творчої індивідуальності.

Самоосвіта – цілеспрямований процес самостійного оволодіння цілісною системою знань та вмінь, поглядів і переконань, прогресивним досвідом у певній сфері діяльності під впливом особистих і суспільних інтересів

Закон України «Про освіту» визначає самоосвіту, як інформальну освіту, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних

компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю.

Самоосвіта – це потреба творчої й відповідальної людини будь-якої професії, тим більше професії з підвищеною моральною й соціальною відповідальністю, якою і є професія вчителя.

Самоосвіта педагога це пізнавальна діяльність з оволодіння загальнолюдським досвідом, методологічними та спеціальними знаннями, професійними вміннями і навичками, необхідними для удосконалення педагогічного процесу, що здійснюється цілеспрямовано. Поза самоосвітою та саморозвитком ідея компетентнісного, особистісного та професійного зростання викладача є нездійсненою.

Ефективність процесу самоосвіти залежить від готовності, бажання людини займатися самоосвітою; плануванням, координуванням, коригуванням процесу самоосвіти відповідно до поставленої мети. Адже головним завданням самоосвіти є самостійний розвиток і вдосконалення особистості для максимальної підготовки її до життя; формування особистості, здатної не тільки пізнавати оточуюче середовище, але й цілеспрямовано змінювати його на краще. Таким чином, самоосвіта пов'язана з проявом значних вольових зусиль, високим ступенем свідомості й організованості, ухваленням внутрішньої відповідальності за своє самовдосконалення. Знання, набуті шляхом самоосвіти, міцно зберігаються в пам'яті та продуктивно реалізуються.

Основу самоосвіти складають прийоми діяльності, установки, якості, вміння:

- ставити цілі, визначати засоби і способи їх досягнення, розуміти сенс поставленого завдання, аналізувати і оцінювати власну діяльність;
- бути сприйнятливим до навколишньої дійсності, критичним і самокритичним в оцінці власних дій і вчинків;
- здійснювати свідомий вибір і нести за нього відповідальність;
- використовувати та напрацьовувати нові прийоми внутрішнього стимулювання самоосвітньої діяльності;
- розширювати особистісні освітні інтереси та потреби.

Самоосвіта повинна бути спрямована на формування у викладачів певних компонентів саморозвитку:

– самовизначення – вироблення своєї позиції у житті, світогляду, ставлення до себе і навколишнього світу, розуміння суспільних процесів, уміння поставити завдання і відповідно діяти;

– самореалізація – утвердження себе як особистості, яка не обмежує інтересів інших, а також розвиток особистісних здібностей (наукових, творчих, фізичних, спортивних, організаційно-комунікативних);

– самоорганізація – формування навичок психічної саморегуляції, робота над досягненням поставленої мети;

– самореабілітація – здатність зняти напруження; здійснити контроль своєї психіки, емоцій, вміння відпочивати, адекватно оцінювати себе та інших.

Самоосвіта неможлива без добре сформованої культури розумової праці – системи раціональних способів розумової діяльності, що складається перш за все з процесів прийому, засвоєння, переробки та передачі знань. Для цього необхідний достатньо високий рівень розвитку сприйняття, уваги, уваги, пам'яті, мислення, креативності. Тому формування культури самоосвіти особистості неможливе без розвитку пізнавальних, творчих здібностей.

Здатність до самоосвіти не формується одразу після закінчення навчального закладу, а виробляється безпосередньо у процесі роботи з джерелами інформації, аналізу, самоаналізу.

Принципи самоосвіти:

1. Науковості – передбачає опору на сучасні науково обґрунтовані теоретичні, методичні, організаційні та практичні основи професійної діяльності;

2. Систематичності і послідовності, що полягає у впровадженні індивідуальних, колективних та цільових методів самовдосконалення педагогів і контролю їх професійного зростання;

3. Практичної спрямованості – покликаний реалізовувати зв'язок самоосвіти з професійною діяльністю педагога у відповідності до сучасних трансформацій суспільства, реформування системи освіти, розвитку технологій;

4. Комплексності самоосвіти – врахування психолого-педагогічних аспектів освітньої діяльності, а саме: педагогічної рефлексії, професійного вигорання, освітнього тайм-менеджменту;

5. Особистісно-індивідуального підходу – передбачає урахування індивідуальних особливостей та потреб, наявного рівня професійної компетентності, життєвого та соціального досвіду;

6. Оптимальності – має забезпечувати раціональність організації та управління самоосвітньою діяльністю викладача;

7. Результативності – відкритість та доступність до результатів самоосвітньої діяльності.

Серед колективних форм самоосвіти найбільшого поширення сьогодні набули: відкриті уроки, взаємовідвідування уроків, засідання педагогічної та методичної рад шкіл, науково-практичні семінари, тренінги, практикуми, педагогічні читання.

Реалізуються колективні форми у процесі проведення: майстер-класів, тренінгів, науково-практичних семінарів, педагогічних нарад тощо.

До індивідуальних форм відносяться курси підвищення кваліфікації, участь у вебінарах та масових-онлайн курсах, вивчення психолого-педагогічної та наукової літератури, підготовка доповідей, публікацій тощо.

У процесі індивідуального саморозвитку педагог має подбати про зв'язок змісту плану індивідуальної самоосвіти з проблемою, над якою працює педагогічний колектив, удосконалення знань та умінь, необхідних для успішного викладання певного навчального предмета, підвищення власної педагогічної майстерності, ефективність самоосвіти залежать від того, наскільки педагог буде послідовним у своїх намаганнях та стараннях досягнути бажаної мети. Важливим є постійне ускладнення змісту і форм роботи над собою, забезпеченні конкретних її результатів.

Запитання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте зміст поняття «професійний розвиток».
2. Охарактеризуйте зміст поняття «педагогічний професіоналізм».
3. Розкрийте мету та зміст професійного розвитку вчителя фізичної культури в процесі післядипломної педагогічної освіти.
4. Які шляхи підвищення рівня педагогічної майстерності вчителя фізичної культури відбувається вам знайомі?
5. Назвіть основні напрямки інтенсифікації процесу професійного розвитку вчителів фізичної культури.
6. Дайте визначення поняття «методична робота в школі».
7. Назвіть основні напрямки проведення методичної роботи в школі.
8. Які вам відомі індивідуальні форми методичної роботи?
9. Які вам відомі колективні і групові форми методичної роботи?
10. Які вам відомі нетрадиційні форми методичної роботи?
11. Дайте визначення поняття «самоосвіта».
12. Охарактеризуйте зміст поняття «самоосвіта педагога».
13. Від чого залежить ефективність процесу самоосвіти?
14. Назвіть принципи самоосвіти, надайте їм кратку характеристику?
15. Які вам відомі колективні форми самоосвіти?
16. Які вам відомі індивідуальні форми самоосвіти?

РОЗДІЛ II

КОМПОНЕНТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Тема 4. Педагогічна техніка та імідж вчителя фізичної культури

План

1. Педагогічна техніка та її основні компоненти
2. Педагогічна комунікація та професійно-педагогічне спілкування
3. Спеціальні якості комунікативності вчителя фізичної культури.
4. Імідж учителя фізичної культури

1. Педагогічна техніка та її основні компоненти

Педагогічна техніка як сукупність професійних умінь сприяє гармонійному поєднанню внутрішнього змісту діяльності вчителя і зовнішнього його вираження.

Поняття «техніка» (від гр. *technikos*) – вправний, означає сукупність прийомів та пристосувань. Техніку вчителя її розуміють як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять.

Педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки педагога, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи з окремим індивідом чи колективом відповідно до поставленої мети навчання та виховання з урахуванням конкретних об'єктивних і суб'єктивних умов.

Поняття «педагогічна техніка» містить дві групи складових. Перша група пов'язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою:

- техніка володіння своїм організмом (мімікою, пантомімікою);
- техніка керування емоціями, настроєм для зняття зайвого психічного напруження, збудження творчого самопочуття;
- опанування уміння соціальної перцепції (техніка керування увагою, уявою);
- техніка мовлення (керування диханням, дикцією, темпом мовлення).

Друга група пов'язана з умінням вплинути на особистість і колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням, організація колективних творчих справ тощо.

Умовно поділяють педагогічну техніку на зовнішню і внутрішню відповідно до мети її використання.

Внутрішня техніка – створення внутрішнього переживання особистості, психологічне настроювання вчителя на майбутню діяльність через вплив на розум, волю і почуття.

Зовнішня техніка – втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі; міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці.

Важливими складовими педагогічної техніки є:

– мистецтво одягатися з урахуванням особливостей професійної діяльності;

– володіння своїм тілом: уміння ходити, сидіти, стояти;

– володіння мімікою, жестами;

– сформованість мовленнєвої культури: правильне професійне дихання, чітка дикція, належні темп і ритм, логічна побудова висловлювань тощо;

– вироблення оптимального стилю в навчально-виховній діяльності;

– уміння вправно й доцільно здійснювати окремі дидактичні операції (писати на дошці, користуватися технічними й наочними засобами навчання, ставити запитання, слухати відповіді, оцінювати навчальну діяльність учнів тощо);

– здатність керувати своїм психічним станом і станом вихованців (дихання, напруження м'язів, емоції, увага, уява, спостережливість).

Основними компонентами педагогічної техніки є:

a) культура зовнішнього вигляду;

b) культура педагогічного спілкування;

c) психічна саморегуляція;

d) культура мовлення.

a) Культура зовнішнього вигляду вчителя – це не просто його особиста справа, це обов'язкова професійна вимога, яка ставиться перед учителем внаслідок специфіки його діяльності.

Вимоги до одягу:

- виконує професійну функцію: сприяє вихованню естетичних смаків та гармонійно уособлює професійну діяльність учителя;

- естетично витриманий, ошатний, гарний, в кольоровій гамі переважають помірно насичені барви;

- модний і елегантний, відображає рівень культури суспільства на даному етапі розвитку;

- стиль одягу - діловий, але не сіро-буденний;

- демонструє індивідуальність учителя, маскує недоліки зовнішності і підкреслює достоїнства;

- одяг комплектний, що дозволяє повсякчас мати елемент новизни;

- у манері одягатися знаходить вміння враховувати вік, погоду, пору року, контингент вихованців та конкретні ситуації;

- у вдало підбраному одязі вчитель відчуває себе зручно і впевнено.

Вимоги до взуття:

- завжди чисте, відремontоване, зручне, легке;

- модне, гарне, елегантне;

- підібране таким чином, щоб не завдавати зайвих турбот (фасон, розмір);

- гармонує з індивідуальними особливостями зовнішнього вигляду (зріст, осанка тощо);

- відповідає сезону, погоді, ситуаціям;

- учитель ніколи не взуває взуття босоніж і не перебуває в приміщенні в теплих чобітках.

Вимоги до зачіски:

- волосся завжди чисте, ретельно зачесане;

- зачіска модна і до лиця;

- вчитель піклується про те, щоб довге волосся не заважало під час роботи;

- чоловік-вчитель щоденно голиться, акуратно підстрижений і зачесаний, вуса і борода (якщо є) мають естетичний вигляд, у приміщенні знаходиться завжди без головного убору.

б) Культура педагогічного спілкування – це спілкування педагогів з учнями у всіх ситуаціях шкільного життя. Воно може мати форму розпорядження, інструкції, поради, запланованої бесіди або спонтанної розмови, зауваження, питання, відповіді на питання тощо.

Педагогічне спілкування має надзвичайно велике, часом вирішальне значення у виховному процесі. Це пояснюється тим, що крім ділової інформації воно завжди (явно чи приховано) містить оцінку поведінки і особистісних якостей учня.

Педагогічне спілкування – це мистецтво дипломатії, спрямоване на те, аби уникнути психологічного бар'єру довіри між вчителем та учнем. Спілкування педагога з учнями складає певну манеру, що залежить від темпераменту, характеру і загальної культури педагога. Ця манера не може бути суворо визначеною та уніфікованою.

Підготовка вчителя до педагогічне спілкування включає такі структурні елементи:

• моделювання викладачем майбутнього спілкування (прогностичний етап);

• встановлення рамок майбутньої спілкування: планування і прогнозування змісту, структури, засобів спілкування; способів завоювання ініціативи, встановлення емоційного і діалогового контакту, орієнтування в ситуації спілкування;

- керування процесом спілкуванням відповідно до його мети.

Уміння ефективно презентувати себе у спілкуванні з учнями, впливати на них позитивною енергетикою свого погляду, посмішки, жесту, заражати привабливістю своєї особистості – усе це свідчить про майстерність спілкування вчителя.

с) Психічна саморегуляція – це управління своїм психоемоційним станом, що досягається шляхом впливу людини на самого себе за допомогою слів, уявних образів, управління м'язовим тонусом і диханням.

Саморегуляція – це вміння людини бачити кінцеву мету діяльності, самостійно знаходити оптимальні шляхи її досягнення і добиватися здійснення.

Учитель дуже часто знаходиться в стресовій, напруженій ситуації: новий клас, складний матеріал, складний учні, важкі батьки тощо. Тому перше в плані педагогічної техніки, що потрібно опанувати вчителю – це прийоми релаксації (розслаблення).

Аутогенне тренування – метод психічної саморегуляції, самонавіювання, самонастроювання психіки, заснований на використанні процесу релаксації. Допомагає керувати емоціями, відновлювати сили та працездатність, знімати напругу.

д) Культура мовлення – це володіння нормами усної й письмової літературної мови (орфоепія, наголос, слововживання, морфологія, синтаксис), а також уміння використовувати виражальні можливості мови відповідно до мети висловлювання, комунікативної цілеспрямованості, умов спілкування.

Культура мовлення охоплює:

- чіткість і логіку викладу думок;
- грамотність побудови реплік;
- доступність пояснення;
- виразність, яка досягається вмінням дібрати потрібні слова та синтаксичні конструкції та активним використанням основних компонентів виразності усного мовлення – дикції, динаміки звучання голосу, темпу, пауз, наголосів, інтонації;
- дотримання норм літературної мови;
- правильне використання спеціальної термінології;
- дотримання етики спілкування, формул звертання.

Культура мовлення вчителя фізичної культури пов'язана з мовноруковою координацією, під якою розуміють уміння одночасно демонструвати й пояснювати вправу, не порушуючи при цьому ні якості її виконання, ні правильності та виразності мовлення.

2. Педагогічна комунікація та професійно-педагогічне спілкування.

Педагогічна комунікація – організація навчально-виховної діяльності на основі сприйняття, засвоєння, використання й передачі інформації з різних джерел.

Метою педагогічної комунікації є свідомо визначені очікувані результати, яких прагне досягти педагог за допомогою різних комунікативних засобів в даний час і в найближчому майбутньому. Ефективність її залежить від можливості сприйняття, оцінювання, дозування та передачі інформації. Оптимальним технологічним ланцюжком у педагогічній комунікації є вимірювання й оцінювання синтаксичної, семантичної та прагматичної інформації.

Педагогічні функції комунікації:

- інформаційна (реалізується у навчально-виховній діяльності та взаємодії між учителем та учнем);
- пізнавальна (допомагає розумінню й вивченню навколишнього світу, особистості, колективу, себе);
- експресивна (дає змогу доступно, цікаво й емоційно-виразно передавати знання, уміння й навички);
- управлінська (допомагає керувати своєю поведінкою і впливати на інших людей).

У зв'язку з цим комунікативність вчителя є професійно значущою за своєю роллю.

Комунікативність – вияв комунікативних якостей, які сприяють успішній інформаційній взаємодії, що сприяє вирішенню конкретних питань.

Комунікативність учителя є важливою якістю особистості, що сприяє прийняттю, засвоєнню, використанню й передачі спрямованої на навчання й виховання учнів педагогічної інформації. Вона полягає у професійній здатності педагога до спілкування, стимулювання позитивних емоцій у співрозмовника й відчуття задоволення від спілкування.

Комунікативність вчителя формується під впливом багатьох чинників. Переважають при цьому особистісні, що визначають модель комунікативності вчителя. Загально-універсальні якості особистості вчителя:

- педагогічна спрямованість;
- психологічна підготовленість;
- колективізм;
- доброзичливість;
- активність у суспільно-значущій та педагогічній діяльності;

- дисциплінованість,
- організованість.

Науковцями визначено базові комунікативні уміння вчителя, до них належать:

- соціальна перцепція (уміння "читати по обличчю");
- емпатія (уміння співчувати);
- толерантність (уміння розуміти інші думки, терпимо ставитися до чужих поглядів);
- самопрезентація (уміння виявляти впевненість, свої кращі якості в необхідний час);
- установка на пошук позитивного в людях;
- достатній обсяг уваги і пам'яті (обличчя, імена, якості);
- оперативність формулювання думок;
- культура і техніка мовлення;
- володіння прийомами ефективного спілкування.

Педагогічна комунікація є важливим чинником професійної ідентичності й охоплює всі сфери педагогічної діяльності. Ефективність педагогічної комунікації залежить від комунікативних можливостей педагога, його вміння налагодити контакт з аудиторією, від системності його викладу, логіки, аргументації, вміння стимулювати учнів для подальшої діяльності, знімати емоційне напруження в спілкуванні та усувати бар'єри, запобігати виникненню конфліктних ситуацій.

Професійно-педагогічне спілкування – це система прийомів та засобів, що реалізують цілі та завдання педагогічної діяльності та організують, спрямовують соціально-психологічну взаємодію вчителя та учнів

Під професійними комунікативними якостями педагога розуміється сукупність індивідуальних особливостей особистості спеціаліста, які впливають на ефективність професійної діяльності, відповідають за встановлення продуктивної взаємодії суб'єктів освітнього простору та визначаються стійкістю, суттєвістю і спостережливістю.

Компонентами професійно-педагогічної комунікативності вчителя є:

- наявність стійкої потреби в систематичному спілкуванні з дітьми в найрізноманітніших сферах;
- взаємодія загальнолюдських та професійних показників комунікативності;
- емоційне задоволення на всіх етапах спілкування;
- наявність здібностей до педагогічної комунікації, набуття комунікативних навичок і вмінь.

До професійних здібностей, які впливають на успішність педагогічного спілкування вчителя відносять:

- ✓ товариськість як інтегративну рису особистості, що виявляється у прагненні та вмінні спілкуватися з людьми, відкритості внутрішнього світу, привітливості, доброзичливості;
- ✓ педагогічна емпатія – розуміння педагогом психічного стану, емоцій, почуттів, переживань учнів; пов'язана зі співпереживанням;
- ✓ мовленнєві здібності – здатність ясно й чітко виражати свої думки та відчуття за допомогою мовлення, а також міміки й пантоміміки.

Потреби в спілкуванні можуть виникнути у зв'язку з намаганням зняти внутрішнє напруження та занепокоєння, отримати схвалення, визнання оточуючих своєї унікальності, уточнити свої уявлення про іншу людину, її здібності, якості, вплинути на думки іншої людини.

У педагогічній практиці розрізняють такі види спілкування: функціонально-рольове, особистісно-орієнтоване, педагогічний діалог.

Функціонально-рольове спілкування – це суто ділове управлінське спілкування, при якому не беруться до уваги мотиви, інтереси ні вчителя, ні учня.

Особистісно-орієнтоване спілкування є складною психологічною взаємодією, яка передбачає виконання певних нормативних функцій із виявом особистого ставлення, почуттів, і спрямована на розвиток особистості учня.

Педагогічний діалог – це тип професійного спілкування, що відповідає критеріям діалогу, забезпечуючи суб'єкт-суб'єктний принцип взаємодії педагогів та учнів.

До психологічних рис учителя, які ускладнюють процес професійного спілкування, належать: агресивність, конфліктність, боязкість, сором'язливість.

Запорукою ефективності педагогічного спілкування і його позитивного впливу на учнів служить комунікативна привабливість педагога, яка безпосередньо пов'язана з комунікативним іміджем педагога і може використовуватися як засіб підвищення якості професійно-педагогічної комунікації.

Комунікативна привабливість педагога – професійно значущий, емоційно-психічний стан, що виявляється в спілкуванні з учнями та забезпечує успішну комунікативну взаємодію учасників педагогічного процесу, засновану на взаємній симпатії.

3. Спеціальні якості комунікативності вчителя фізичної культури

Важливим для досягнення успіху в процесі спілкування є обізнаність учителя фізичної культури із віковими, індивідуальними,

анатомічними, фізіологічними, психічними особливостями школярів, їхнім станом здоров'я, рівнем фізичної підготовленості, інтересами тощо.

Розрізняють вербальне й невербальне спілкування, що є в тісному взаємозв'язку. Вербальне спілкування супроводжується словесним його оформленням, невербальне – рухами, жестами, мімікою.

Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури потребує від здобувача вищої освіти ціннісного ставлення до своєї професійної діяльності та формування комунікації як одного із засобів педагогічної праці; широке використання діалогічних форм і методів роботи, системи комунікативних ситуаційних задач, соціально-психологічного тренінгу, що сприяють формуванню комунікативних умінь при вивченні обов'язкових освітніх компонент навчальної програми. При цьому слід враховувати, що якість мовного спілкування вчителя з учнями залежить від рівня культури спілкування, знань спеціальної термінології, граматичних правил вірно виражати свої думки тощо.

Професійно-комунікативна компетентність вчителя фізичної культури включає:

- комунікативні знання, уміння і навички;
- комунікативну спрямованість;
- гуманістичне спілкування;
- комунікативну креативність.

До спеціальних якостей комунікативності вчителя фізичної культури відносять:

- пізнавальні якості – дають змогу особистості сприймати, розуміти й вивчати навколишній світ, реалізують інтерес до пізнання оточуючого, прагнення до співчуття, ідентифікації з іншими людьми тощо;

- експресивні якості – створюють виразність особистості, через яку вона стає зрозумілою іншим людям, допомагають утримувати увагу інших людей, підтримують прагнення до правдивості й щирості у стосунках, а також емоційна виразність;

- управлінські здібності – допомагають впливати на інших людей і здійснювати самоконтроль;

- комунікативні знання – узагальнений досвід людства в комунікативній діяльності, відображення у свідомості комунікативних ситуацій в їх причинно-наслідкових зв'язках і відношеннях;

- комунікативні навички – автоматизовані свідомі дії, що сприяють швидкому відображенню у свідомості комунікативних ситуацій, визначають успішність сприйняття, розуміння об'єктивного світу й відповідного впливу на нього у процесі педагогічної комунікації;

- комунікативні вміння – комплекс дій, які базуються на теоретичній і практичній підготовленості, що дає змогу творчо використовувати комунікативні знання та навички для відображення й перетворення дійсності;
- комунікативні звички – доведені до автоматизму комунікативні дії;
- комунікативний характер – головні якості, властивості особистості, що виявляються у типовій для неї активності в комунікативній діяльності й у відношеннях до навколишнього світу, до інших людей та до себе.

4. Імідж учителя фізичної культури

Важливою складовою професійної культури фахівця фізичного виховання є його імідж.

Імідж (англ. image – образ) – штучний образ, цілеспрямовано створюваний у суспільній чи індивідуальній свідомості та підсвідомості засобами масової комунікації і психологічного впливу.

Імідж відображає зовнішній вигляд, манери поведінки, стиль спілкування фахівця, презентує його особистісно-ділові якості. Позитивний імідж підвищує авторитет і довіру до фахівця, сприяє успішності професійної комунікації та результативності фізкультурно-спортивної діяльності.

Імідж формують за допомогою практичних дій, агітації, пропаганди, реклами, нейролінгвістичного програмування тощо, він може сполучати як реальні властивості об'єкта, так і неіснуючі, приписувані. Імідж, в будь-якому разі, результат свідомої роботи. Особистий імідж педагога є важливим доповненням або необхідною умовою його ефективної діяльності. Саме тому, формувати свій імідж педагогу необхідно значно прискіпливіше, ніж спеціалістам інших професій.

Імідж педагога є проекцією його особистості і характеризується наявністю власного стилю та сумою індивідуальних характеристик, що роблять його неповторним.

Імідж вчителя фізичної культури

– це образ, який він формує й відшліфовує не тільки протягом своєї професійної діяльності, а й упродовж усього життя, опираючись при цьому на отриману спеціальну підготовку у вищому навчальному закладі та власний практичний досвід.

Імідж, або образ педагога, як взірця для наслідування учнями формується поступово, охоплюючи і внутрішні і зовнішні якості людини. Імідж є своєрідним прийомом впливу на особистість, способом

саморегуляції та самопізнання, найважливішим елементом підготовки до професійної діяльності.

Професійна культура та імідж вчителя фізичної культури відіграють важливу роль у його успішній діяльності. Вони включають у себе не лише професійні компетентності, але й морально-етичні якості, манеру спілкування, поведінку та зовнішній вигляд. При формуванні іміджу педагога реальні якості тісно переплітаються з тими, які приписує йому оточення. Імідж охоплює зовнішність, манеру одягатися, стиль спілкування, поведінки, мислення. Інакше кажучи, це мистецтво «керувати враження».

Основні компоненти іміджу вчителя фізичної культури:

а) Предметно-професійний:

– процес володіння і використання знань з педагогіки та психології, методики виховної роботи; предметів медико-біологічного циклу; з теорії та методики фізичного виховання; з системи міжособистісних стосунків у колективі;

– передбачування близьких і далекоглядних перспектив вирішення педагогічних завдань;

– уміння працювати з учнями різного рівня фізичної підготовленості.

б) Особистісний:

– відповідальність, діловитість, самокритичність, зібраність;

– доброзичливість, терпливість, готовність прийти на допомогу іншим людям;

– комунікабельність, благородство, скромність;

– чесність, повага до дітей і їх дорослого оточення, справедливість;

– харизматичність;

– зовнішня охайність.

в) Соціальної поведінки:

– утримування стійкої позиції педагога, який розуміє значущість своєї професії, може долати труднощі заради її соціальної цінності;

– уміння підносити престиж професії;

– удосконалювання своїх сильних сторін й усування слабких, бути відкритим у пошуках новизни, створювати перспективу свого професійного розвитку;

– оптимістично підходити до людей, з впевненістю, що вони можуть бути кращими.

Позитивний імідж фахівця фізичного виховання ґрунтується на гармонійному поєднанні загальнокультурної та професійної компетентності, психолого-педагогічної майстерності, комунікативних якостей і здатності до саморозвитку та самовдосконалення. Він є запорукою успішної професійної діяльності та авторитету фахівця.

Таким чином, професійна культура посідає провідне місце в структурі особистості сучасного фахівця фізичного виховання та спорту. Вона є виявом професіоналізації його мислення, сформованості індивідуального стилю фізкультурно-спортивної діяльності на основі засвоєних життєвих і професійних цінностей, сформованої стійкої професійної позиції та спрямування до професійного самовдосконалення. Рівень професійної культури значною мірою визначає авторитетність та імідж фахівця.

Особливого значення набуває діяльність вчителя фізичної культури зі створення та розвитку позитивного іміджу таких соціально-значущих явищ, як: фізична культура та спорт; здоровий спосіб життя; спортивні клуби, рухова активність, і т.д. з метою залучення школярів до систематичних самостійних занять фізкультурою, тим чи іншим видом спорту, розвитком фізичних якостей, виховання у них культури здорового способу життя.

Запитання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття «педагогічна техніка».
2. Назвіть основні компоненти педагогічної техніки.
3. З чого складається культура зовнішнього вигляду вчителя?
4. Що включає культура педагогічного спілкування вчителя?
5. Як здійснюється психічна саморегуляція вчителя?
6. Що включає культура мовлення вчителя?
7. Які вам відомі педагогічні функції комунікації. Розкрийте їх зміст.
8. Дайте визначення поняття «педагогічна комунікація».
9. Дайте визначення поняття «професійно-педагогічне спілкування»
10. Які чинники впливають на формування комунікативності вчителя?
11. Які вам відомі компоненти професійно-педагогічної комунікативності вчителя?
12. Як формуються комунікативні якості вчителя фізичної культури?
13. Що включає професійно-комунікативна компетентність вчителя фізичної культури?
14. Які вам відомі спеціальні якості комунікативності вчителя фізичної культури?
15. Як формується імідж вчителя?
16. Дайте визначення поняття «Імідж вчителя фізичної культури».
17. Назвіть основні компоненти іміджу вчителя фізичної культури.

Тема 5. Культура педагогічного спілкування

План

1. Техніка мовлення.
2. Невербальна комунікація вчителя фізичної культури.
3. Правила педагогічного спілкування.
4. Мовленнєвий етикет вчителя.

1. Техніка мовлення

Теоретичною основою культури мовлення є пізнання й осмислення мовних норм, особливостей функціонування стилів літературної мови, усвідомлення взаємозв'язків системи мови, структури мовлення й екстралінгвістичних структур; практична та систематична увага вчителя до мови і рівня власного мовлення, прагнення досягти мовленнєвої майстерності.

Оволодіння технікою мовлення потребує усвідомлення суті логічного мовлення, знання будови мовленнєвого апарату, особливостей звукоутворення, опанування технікою фонаційного дихання, формування артикуляційної вимови, правильної дикції, вміння дотримуватися оптимального темпу і ритму мовлення.

Слід знати, що у пам'яті учнів після зустрічі з учителем залишається не тільки інформація, яку він повідомив, а й та атмосфера, якою супроводжувалося їхнє спілкування. Учні зберігають враження від зустрічі з вчителем, пам'ять про його погляд, інтонацію, тональність, мовлення, спосіб реагувати на поведінку його вихованців.

Тому рівень майстерності мовленнєвої діяльності визначається рівнем культури його мовлення і спрямуванням його комунікативної поведінки. *Вимоги до комунікативних якостей мовлення вчителя* фізичної культури визначаються, насамперед, **функціями**, які воно виконує у педагогічній діяльності. Головними серед них є:

а) *комунікативна* – встановлення і регуляція стосунків між вчителем і учнями, забезпечення гуманістичної спрямованості розвитку учнів;

б) *психологічна* – створення умов для забезпечення психологічної свободи учня, зняття соціальних бар'єрів, які заважають цьому;

в) *пізнавальна* – забезпечення повноцінного сприймання навчальної інформації учнями, формування в них особистісного, емоційно-ціннісного ставлення до систематичних занять фізичною культурою;

г) *організаційна* – забезпечення раціональної організації навчально-практичної діяльності в різних формах шкільної фізичної культури.

Важлива роль відводиться дотриманню правильності і чистоти мовлення. Йдеться про виховання звички й потреби у постійному навчанні та підвищенні рівня культури свого мовлення учителем. Важливе значення має робота з орфографічними, тлумачними словниками та словником спортивних термінів тощо.

Учителеві фізичної культури важливо виробити у собі звичку звертатися до словників, якщо виникає будь-який сумнів щодо правильності вживання слова, розвивати увагу до незнайомих слів, потребу запам'ятати, з'ясувати їхнє значення.

Важливо свідомо орієнтувати себе на оволодіння літературною мовою в різних ситуаціях, не тільки при вирішенні ділових питань, а й у спілкуванні з друзями, батьками, незнайомими людьми.

Формування культури мовлення вчителя фізичної культури вимагає дотримання лексичних, орфоепічних, граматичних, стилістичних норм, правил етики спілкування, володіння педагогічним тактом, здійснення інтелектуального, емоційно-вольового, морального впливу на учнів.

Готуючись до публічного виступу (загальношкільні батьківські збори, конференції, виступи на педагогічних радах школи тощо), доцільно визначити, для кого і з якою метою ви будете говорити, які роздуми, почуття ви б хотіли збудити у своїх слухачів, яку атмосферу створити, яким має бути інтонаційний малюнок, ритм, темп вашого мовлення.

Спробуйте, конструюючи розповідь, використати різні описи, деталі, уривки із художньої літератури, власні оцінки та враження, відпрацюйте техніку мовлення.

Техніка мовлення – комплекс навичок у мовленнєвому диханні, голосоутворенні, дикції, що дає вчителеві можливість донести до учня все багатство змісту свого слова.

Техніка мовлення – складова зовнішньої техніки вчителя. Вона забезпечує правильне сприйняття навчального матеріалу, дає змогу ефективно впливати на учнів, сприяє гідній самопрезентації вчителя (віддзеркалюючи його фізичний, духовний та емоційний стан).

Чіткість і виразність мовлення значною мірою залежать від артикуляції (лат. *articulatio* – розчленяти, чітко і ясно проголошувати) – злагодженої і виразної діяльності органів мовлення. Вона вимагає чіткого вимовляння усіх звуків. Процес артикуляції охоплює не тільки язик, губи, зуби, а й міміку, зміни на обличчі, в жестах, постаті. Оволодінню технікою мовлення сприяє систематичне виконання вправ артикуляційної гімнастики.

Не менш важливою при цьому є **дикція** (лат. *dictio* — вимова). Учитель повинен чітко не тільки виголошувати думку, але й промовляти кожен звук губами (мають рухатись під час розмови постійно) і язиком

(має не торкатися зубів, інших частин ротової порожнини, увесь час перебувати в напруженні, змінюючи своє положення від одного до другого звука). Розвитку дикції мовця сприяє виконання вправ для засвоєння положення апарату мовлення й артикуляції під час вимови звуків і слів у фразі.

Якість мовлення вчителя істотно залежить і від динаміки (сили), витривалості, гнучкості голосу.

Сила звучання має широкий діапазон, тому педагог має обрати оптимальний рівень посилення повітря залежно від обставин (місця, пори року, часу, оточення, розмірів приміщення, конкретного завдання). Деякі вчителі, наприклад, говорять надто голосно в малому приміщенні, інші у великому – тихо, через що в учнів або розпорошується увага через одноманітність звучання голосу вчителя, або складається враження, що він кричить без потреби. Учні можуть перестати слухати вчителя, якщо їм доводиться для цього напружуватися. Вчитель має перевірити рівень гучності свого голосу, запитавши учнів, які сидять на задніх партах, чи добре вони його чують.

Тихий, спокійний голос при розмові, впевнене звучання його під час пояснення теоретичного матеріалу – показник рівня особистісної культури вчителя і культури мовлення зокрема. Силу голосу визначає не крик, не гучне виголошування фрази, а внутрішнє емоційне наповнення. Можна голосно, на високій ноті висловити думку, але вона залишиться слабкою, бо не підкріплена силою емоцій.

Якщо у голосі вчителя звучать впевненість, мажорність, що робить його мовлення переконливим, сприяє виникненню позитивних емоцій в учнів.

Учитель має володіти умінням змінювати тональність свого голосу залежно від розв'язуваних навчально-виховних завдань, цілей комунікації тощо (володіння гнучкістю голосу – діапазоном звучання). Голос має максимальний діапазон звучання – від низьких до високих звуків і тонів. Він може звучати на високому, низькому, середньому регістрах, завдяки чому буває приємним чи дратівливим, допомагає зосередитись, замислитись, замилюватись чи заважає стежити за думкою, викликає протест проти мовця.

Увага учнів, сприйняття змісту слів вчителя залежать і від його тембру голосу – насиченості звуку, його емоційної забарвленості. Залежно від змісту навчальних і виховних завдань, індивідуальних особливостей учнів учитель визначає тональність голосу. Зміна сили і тембру голосу, висоти його звучання дозволяють говорити про гнучкість голосу. Гнучкий голос легко сприймається, не стомлює аудиторію, справляє враження приємності, задоволення в учнів.

Важливо знайти приємні (оксамитового звучання) висоту звука і тембр звучання. Негативно впливає на аудиторію стабільна висота голосу. Іноді знервованість із приводу виступу може перенапружити м'язи грудної клітки і горла, перешкодити доступу повітря, спричинивши втрату натурального звучання голосу. Глибоке дихання заспокоює і повертає голосові звучання.

Швидкість мовлення залежить від індивідуальних особливостей учителя, змісту мовлення та ситуації спілкування. Темп мовлення вчителя у 5-6 класах повільніший (близько 60 слів за хвилину), а старших – вищий (75 – 100 слів).

Визначення, більш значущі вирази, складні і особливо важливі моменти матеріалу вимовляються повільніше, решта – швидше. Якщо учні збуджені, мовлення вчителя має бути тихим і повільним.

Для досягнення виразності мовлення необхідно вміло користуватися паузами, логічними й психологічними. Паузи, темп і мелодика мовлення в сукупності складають *інтонацію*.

Учителю слід пам'ятати, що його голос має бути яскравим, соковитим, звучним, чітким, привертати увагу, а не заколисувати. Але якщо діяльність педагога не насичена громадянськими ідеалами, гуманістичними почуттями, вірою у правильність своєї позиції, то як би блискуче він не володів технікою, його мовлення і комунікативна поведінка будуть фальшивими.

2. Невербальна комунікація вчителя фізичної культури

Психологи стверджують, що особливе значення у спілкуванні належить невербальній комунікації. Тому вчитель мусить працювати над розширенням і вдосконаленням репертуару впливу на учнів невербальними засобами. Звісно, не всі вони рівнозначні, проте кожен із них «зчитується» вихованцями, посилюючи або нейтралізуючи враження від слів педагога.

Дослідження засвідчують, що невербальні засоби, зокрема жести, можуть мати більшу увагу у спілкуванні, ніж слово. Встановлено, що словесне спілкування в бесіді займає менш як 35%, а більше як 65% інформації передається за допомогою невербальних засобів спілкування.

Невербальна комунікація – це безсловесне спілкування вчителя з опорою на засоби пантоміміки, контакт очей, міжособистісний простір тощо.

До засобів невербальної комунікації належать:

I. Мова тіла

1. Статична експресія (виявлення почуттів, емоцій, переживань):

а) фізіогноміка (експресія обличчя і фігури, зумовлене будовою тіла);

б) артефакти (прикраси зовнішності: манера одягатися, зачіска, косметика);

в) система запахів (природні, штучні).

2. Динамічна експресія:

а) такесика (система дотиків і потискування руки, поплескування тощо);

б) просодія (характеристика голосу: темп, тембр, висота, гучність, наголоси, акценти);

в) екстра лінгвістика (використання у мові пауз, покашлювання, сміху, позіхань, плачу);

г) кінесика (сукупність рухів (жестів, міміки), що застосовуються в процесі людського спілкування (за винятком рухів мовного апарату)):

- виражальні рухи (міміка, жести, постава, хода);

- контакт очей (спрямованість руху, частота контакту, тривалість).

II. Міжособистісний простір (проксемика). Виступаючи як особлива знакова система, простір і час організації процесу спілкування несуть смислове навантаження, будучи компонентами комунікативної ситуації. При дуже малій або великій відстані люди можуть відчувати незручність і дискомфорт.

- дистанція;

- взаємне розміщення під час спілкування.

III. Часові характеристики спілкування:

- час спілкування;

- запізнення;

- затримка дій.

Пантоміміка – це виражальні рухи всього тіла або окремої його частини, пластика тіла. Вона допомагає виокремити у зовнішності головне, мале образ.

Пантомімічний образ вчителя – візуальний його портрет, який створюється поглядом, посмішкою, пластичністю і темпоритмом рухів, його красою і гармонійністю. Зверніть увагу на вчителя, який натхненно пояснює урок. Як органічно злито у нього рухи голови, ший, рук!

У пластиці тіла вчителя велике значення мають **жести** – рухи рук.

На думку деяких дослідників, жест несе у виступі біля 40% інформації. Із цим твердженням можна погодитися або не погодитися, але спробуйте під час виступу тримати руки «по швах», забувши про жест, ви зразу відчуєте «дерев'яну» сухість голосу, скованість думок. А К.С. Станіславський підкреслював: «Руки висловлюють думку».

Основні вимоги до жестів: невимушеність, стриманість, доцільність. Варто врахувати, що жести, як і інші рухи корпусу, найчастіше випереджують висловлювану думку, а не йдуть за нею.

Для ефективного мовленнєвого впливу дуже важливі вміння педагога виражати пластикою тіла певні ставлення і стани, а також транслювати деяку частину інформації та впливати на створення комфортної для сприйняття атмосфери. Жодна, навіть найідеальніша фігура не може зробити людину красивою, якщо їй бракує вміння триматися, підтягнутості, зібраності. Гарна, виразна постава педагога передає внутрішню гідність. Пряма хода, зібраність свідчать про впевненість педагога у своїх силах, водночас згорбленість, опущена голова, млявість рук – про внутрішню слабкість людини, її невпевненість у собі. Гарна постава від природи – рідкість. Найчастіше – це результат заняття спортом, виконання спеціальних вправ, застосування окремих прийомів.

Міміка – це вираз обличчя, при якому людина видає свої внутрішні відчуття, переживання, почуття, настрої, емоції та інші душевні якості.

Нерідко вираз обличчя і погляд впливають на учнів сильніше, ніж слова. Саме за допомогою міміки вчитель транслює учням і своє ставлення до них, і міру захопленості предметом, який викладає, й особливості емоційного стану, самопочуття, і рівень своєї культури взагалі. Учні йдуть назустріч учителю, який розуміє їх і збуджує позитивні почуття, даючи можливість задовольнити свої пізнавальні та соціогенні потреби. Тому обличчя має не лише виражати, а й приховувати певні почуття. Варто показувати обличчям і жестами тільки те, що стосується справи, сприяє виконанню навчально-виховного процесу.

Техніку застосування міміки важко алгоритмізувати, адже вона досить індивідуалізована і залежить від особливостей особистості вчителя, психічних особливостей учнів, конкретних обставин, тому необхідно говорити про оволодіння технікою міміки як потенційною властивістю в діяльності вчителя.

Широкий діапазон почуттів виражає **посмішка**, що свідчить про духовне здоров'я і моральну силу особистості. Важливі виразники почуття – брови.

Підняті брови вказують на подив, зсунуті – зосередженість, нерухомі – спокій, байдужість, у русі – захопленість.

Найвиразнішими на обличчі людини є **очі**: *Порожні очі – дзеркало порожньої душі* (К. Станіславський). Учителеві слід уважно вивчити можливості свого обличчя, виробити вміння користуватися виразним поглядом, уникати надмірної динамічності м'язів обличчя та очей і («бігаючи очі»), а також і неживої статичності («кам'яне обличчя»).

Контакт очей (візуальний контакт) – погляд співрозмовників, фіксований один на одному, що означає зацікавленість партнером і зосередженість на тому, про що він говорить. Дослідники з'ясували, що розмовляючи, люди дивляться одне на одного в середньому 35 - 50% часу, протягом якого відбувається розмова. Погляд зазвичай спрямований на очі співрозмовника і затримується на них 5 – 7 секунд.

Запам'ятаймо: візуальний контакт з учнями має бути постійно. І найбільше він потрібний для того, щоб учні відчували доброзичливе ставлення, підтримку, любов. Не звертайтеся до стін, вікон, стелі. Треба прагнути тримати у полі зору всіх учнів. Візуальний контакт є особливо важливим у моменти, коли вчитель слухає учня. Відкритий доброзичливий погляд прямо в очі дитини необхідний не лише для встановлення взаємодії, а й для задоволення її емоційних потреб. Візуальний контакт виконує таку важливу функцію, як емоційне живлення. Візуальний контакт є технікою, яку потрібно свідомо розвивати.

Міжособистісний простір (дистанція спілкування) – відстань між тими, хто спілкується, що є ознакою характеру взаємодії.

Прийнявши «відкриту позу», необхідно вибрати й оптимальну дистанцію спілкування, тобто найбільш сприятливу у психологічному плані відстань, яка дозволяє уникнути вторгнення в особистий простір людини. Оптимальність дистанції визначається й іншими характеристиками, такими, як доцільність звукового й візуального сприйняття. Є чотири між суб'єктні зони: дистанцію від 0 до 45 см прийнято вважати інтимною, 45 см – 1 м 20 см – персональною (особистісною), 1 м 20 см – 3,65 м – соціальною, 3,65 м і більше – публічною (громадською). Відстань більша 7 м не дає можливості чітко сприймати міміку, ще більша (понад 12 м) – жести і рухи корпусу. Це призводить до появи бар'єрів у спілкуванні. Зміна дистанції – прийом привернення уваги під час уроку. Скорочення дистанції посилить вплив. Зміна «діагоналі» на «вертикаль» і навпаки також підвищує ефективність мовленнєвого впливу вчителя.

Під час спілкування важливо враховувати і взаємне розміщення вчителя й учнів. «Лоб у лоб» спілкуються супротивники. Тому краще вибирати розміщення навкоси (під кутом 45 градусів) або поруч. Це створює більш комфортні умови спілкування.

Критерії оцінювання ефективності техніки невербальної поведінки вчителя:

а) демонстрація учителем упевненості, внутрішньої сил – його міміка, пантоміміка, постава говорять учням про здатність керувати їхньою діяльністю, утримувати ініціативу у спілкуванні, вести за собою; учні приймають тільки сильних учителів і визнають їхню мудру владу;

б) *трансляція учителем спрямованості на діалог з учнями* – зацікавлений погляд, постійний зоровий контакт з ними, щира посмішка, пластика рухів свідчать про його відкритість, визнання особистісної рівності з учнями; учні не бояться таких учителів, бо поважають їх і тому визнають їхній авторитет;

в) *естетизація вчителем середовища спілкування з учнями, привнесення до нього елементів краси й насолоди* – учитель виразний у своїй поведінці, а його інструменти – погляд, посмішка, рухи, жести, розміщення у просторі – сприяє гармонізації стосунків, дає учням задоволення від спілкування з вихователем;

г) *природність і доцільність у використанні невербальних засобів комунікації.*

Культура рухів учителя фізичної культури є істотним компонентом візуального образу. Вона передбачає володіння своїм тілом, а саме: жести, міміку та пантоміміку. За їхньою допомогою та у поєднанні з іншими засобами вчитель має можливість більш повно виражати свої почуття, ставлення до своєї діяльності і діяльності своїх вихованців. До того ж, ці засоби завжди найбільш економічні, динамічні, в них прихована велика спонукальна сила.

Кожний жест повинен мати психічний і змістовий підтекст. Оволодіваючи жестами, необхідно прагнути до того, щоб вони були доцільними, правдиво й природно виражали зміст і думки.

Психічний жест – спосіб зовнішнього виразу почуттів. Жести не завжди збігаються зі словами, які вимовляються. Вони збігаються не з текстом, а з підтекстом, із внутрішнім мовним образом.

Доцільно виділити такі складові психотехніки вчителя: увагу і зосередження її на потрібному об'єкті; яву і використання її в навчально-виховному процесі; оцінку емоцій і управління ними; аналіз і управління фізичним станом свого організму; розуміння психічного стану вихованця й адекватний вплив на нього.

Важливою складовою психотехніки є уміння оцінювати свої почуття й емоції в конкретний момент, керування ними у процесі спілкування з учнями, використання їх для створення оптимальних умов перебігу навчально-виховного процесу, а також формування на їхній основі емоційної культури.

Учні високо цінують учительські позитивні почуття: любов й повага до людей, доброту, гуманізм, обов'язок, милосердя та ін. Негативні почуття завжди були ворогом людського спілкування, вони несумісні з діяльністю вчителя.

Педагогічна діяльність вимагає від учителя свідомого керування своїми почуттями в кожний конкретний момент, тобто гальмування одних почуттів й емоцій або стимулювання інших.

З цього приводу В.О. Сухомлинський писав: «Замість того, щоб примушувати себе стримувати збудження, знайдіть діяльність, яка покаже зовсім в іншому світлі те, що викликає збудження, роздратування, змушує тримати пружину гальмування стиснутою. Зробіть неприємне, те, що дратує, смішним, і ви станете повним володарем думок і почуттів колективу.

Інший засіб зняття збудження і роздратування – це гумор. Найнапруженішу ситуацію, яка може викликати іноді дуже тривале роздратування, можна розрядити, якщо ви маєте почуття гумору. Веселого, не засмученого вчителя фізичної культури, який не впадає у відчай, діти люблять і поважають вже тому, що вони народ веселий, який має почуття гумору.

Кожний педагог повинен володіти навичками самокерування своїм нервовим та емоційним станом, раціонально використовувати свої фізичні і психічні можливості у прояві негативних почуттів в конкретній ситуації, формувати вміння володіти собою. Нервова система людини за своєю природою дуже гнучка, і вчителю треба довести цю гнучкість до ступеня мистецтва володіння емоціями.

Увага й зосередженість – якості, які піддаються розвитку та вдосконаленню завдяки системі вправ. Сучасна психологічна практика має продуктивні тренінгові програми для розвитку цих психічних якостей.

У стані значної фізичної напруги педагоги припускають багато помилок. Найбільш типові з них: недостатньо виразна мова, порушення темпу й мелодійності мови, помилки в логіці, скутість у рухах, жестах, міміці, недостатня їхня координація й розподіл. Особливо це притаманне молодим вчителям які не володіють технікою аналізу стану свого організму та подолання фізичної напруги. Значна частина уваги і енергії йде на те, щоб якось слідкувати за голосом, мімікою, руками, ногами та процесами, пов'язаними з м'язовою діяльністю. При цьому витрачається колосальна енергія, а напруга не проходить. Вона гальмує психічну діяльність. Як результат, вчитель погано бачить клас або зовсім його не бачить.

3. Правила педагогічного спілкування

Знання закономірностей спілкування, розвиток навичок і комунікативних здібностей дуже важливі для педагога: тільки в цьому випадку педагогу вдасться включити вихованців у спільну з ним діяльність, налагодити взаємодію та взаєморозуміння, тобто здійснювати повноцінне педагогічне спілкування.

Дотримання правил педагогічного спілкування вбереже педагога від багатьох труднощів та помилок, які підстерігають його в практичній діяльності. Стислий їх виклад можна звести до таких пунктів:

1. Успіх педагогічної діяльності насамперед залежить від культури спілкування.

2. Моделюйте спілкування не «від себе», а від дітей, їх потреб та інтересів.

3. Орієнтуйте своє педагогічне мовлення на конкретного учня, а не на абстрактну групу.

4. Використовуйте різні види спілкування.

5. Спілкуйтесь із дітьми на взаємних інтересах, проте не організовуйте спілкування «по вертикалі», зверху вниз.

6. Постійно враховуйте психологічний стан окремих вихованців і колективу загалом.

7. Дивіться на себе збоку, постійно аналізуйте свої вчинки й дії.

8. Умійте слухати дітей, зважайте на їх думку.

9. Намагайтесь зрозуміти настрій дитини і на цій основі моделюйте спілкування з ними.

10. Спілкування не повинно призводити до конфліктів, а попереджувати їх.

11. Не принижуйте людську гідність.

12. Спілкування має бути систематичним. Не залишайте поза увагою «незручних» для вас дітей.

13. Будьте ініціативним у спілкуванні.

14. У процесі спілкування враховуйте стать вихованців.

15. Уникайте штампів, постійно шукайте нові форми, засоби, методи і прийоми.

16. Долайте негативні установки стосовно конкретного учня.

17. У процесі спілкування уникайте абстрактної критики, оскільки це породжує опір.

18. Якомога частіше усміхайтесь: це викликає позитивні емоції, спонукає до продуктивного спілкування.

19. У процесі вашого спілкування частіше висловлюйте схвалення, заохочення.

20. Відкрито виявляйте в дитячому колективі своє ставлення до вихованців.

21. Постійно розвивайте свою комунікативну пам'ять, запам'ятовуючи педагогічні ситуації, їх перебіг.

22. Якщо назріває потреба в індивідуальній бесіді, завчасно розробіть її план.

23. У процесі спілкування в центрі уваги має бути особистість учня, його гідність.

24. Враховуйте соціально-психологічне зростання дитини.
25. Систематично аналізуйте процес спілкування.
26. Технологія й тактика спілкування мають бути скеровані на усунення психологічних бар'єрів між вихователем і вихованцями.
27. Враховуйте в процесі спілкування індивідуальні особливості, темперамент, характери учнів.
28. Окремо обдумуйте особливості спілкування з важковиховуваними дітьми.
29. У процесі спілкування не зловживайте своїми перевагами як керівника-вихователя.
30. Постійно удосконалюйте інструмент спілкування – власне мовлення.

4. Мовленнєвий етикет вчителя

З метою встановлення міжособистісного контакту, підтримання доброзичливої атмосфери, тональності спілкування його учасники повинні дотримуватися мовленнєвого етикету (від французкої. *etiquette* – порядок) – системи ритуалів, яка складається з відповідних словесних формул. Загалом *етикет означає* установлений порядок поведінки; сукупність правил поведінки (ритуалів), що регулюють зовнішній вияв відносин між людьми, культури особистості.

Мовленнєвий етикет педагога складається з правил мовленнєвої поведінки у спілкуванні з колегами, учнями, їхніми батьками. Він зобов'язує вчителя поводитися відповідно до соціально, культурно й історично сформованих моделей у типових ситуаціях спілкування і взаємодії вчителя та учнів. Педагог має володіти правильним, чистим мовленням, різноманітними словесними формулами, складними словосполученнями, умінням конструювати власні висловлювання, послуговуватися правилами мовленнєвої поведінки в типових ситуаціях спілкування. Який би настрій не був у вчителя, до класу він мусить увійти вільним від негативних емоцій, зі світлим і доброзичливим поглядом, налаштованим на учнів, тему уроку. Загравання з учнями, як і менторський тон, недопустимі. Творча, ділова, емоційно динамічна (відповідно до завдань, мети уроку) обстановка в класі потребуватиме різноманітного, чистого, емоційно-експресивного мовлення.

Процес мовлення віддзеркалює духовний і фізичний стан людини, тому вибір слова, словосполучення, фразеологічного звороту має бути вмотивованим, а вимовляти їх слід відшліфованим голосом. Правильно обране і використане слово може відразу привернути увагу учня, викликати необхідну його реакцію.

Перше враження про вчителя складається з того, наскільки щиро і привітно він вітається. Воно може бути хибним, однак діти підсвідомо орієнтуються на свої почуття під час привітання. Мовна культура вчителя виявляється в його вмінні обрати доречну форму привітання чи прощання, що залежить від оточення, в якому він перебуває, віку співрозмовників, стосунків з ними, місця події, конкретної ситуації тощо. За будь-яких умов привітання (прощання) має свідчити про пошану до співрозмовників.

Дуже важливо те, як і якими словами звертається вчитель до учнів. Невмотивованим і недоречним є “стимулювання” активності учнів висловлюваннями “Зараз будете відповідати на мої запитання”, “Уважно слухайте, бо я буду ставити питання”, “Діти, чого ви не слухаєте?”, “Так, добре, сідай”, “Чого ви мовчите?”, “Піднімайте руки”, “Говори голосніше”, “Що, ніхто більше не знає?” та ін. Такі звертання не стимулюють пізнавальної активності учнів, а створюють психологічні бар’єри між ними і вчителем. З першої хвилини перебування у класі вчитель повинен думати про правильний вибір і використання комунікативних елементів, щоб підготувати учнів до роботи.

Соціальна обумовленість мовленнєвої діяльності педагога полягає в етичних вимогах до учасників педагогічної комунікації. Виховна сила його мовлення залежить не тільки від дотримання етичних формул, а й від стійкості моральних норм, якими він керується у вчинках, ставленні до справи, адже він впливає на своїх підопічних не лише словом, а й своєю особистістю. Переконання (якими пройняті слова, інтонація, міміка, жести, вираз очей, поза) можна виховати тільки переконанням, фальшиві інтонації вчителя завжди розпізнаються.

Педагогічна етика регулює позицію вчителя і учнів у процесі комунікації; передбачає не рольове, а особистісне спілкування, яке виявляється у підтримці, співчутті, щирості, утвердженні людської гідності, довіри. Вона зумовлює, актуалізує потребу в діалозі як домінуючій формі педагогічної комунікації, передбачає самоаналіз і самопізнання.

У взаємодії вчителя і учнів учасники можуть використовувати загальні прийоми (характерні для будь-якої навчальної ситуації) та індивідуалізовані (властиві конкретному вчителю). До загальних відносять звичні для кожного уроку фрази. Індивідуалізовані фрази можна почути під час обговорення учнями вчителя, використання при цьому його улюблених слів, реплік. Ці типові фрази називають мовленнєвими штампами (мовленнєвими моделями).

Слово є дуже сильним інструментом у руках вчителя. Щоб досягти взаєморозуміння з учнями і їхніми батьками, він мусить уникати (не демонструвати в словах, тоні, інтонації) скептицизму, нестриманості,

недовіри чи сумніву в позитивних якостях дітей, навіть якщо вони погано вчать, порушують дисципліну. Вчитель є однією із знакових, авторитетних фігур для батьків і їхніх дітей, його оцінки, прогностичні судження мають для них неабияке значення. Тому його слова повинні містити в собі і бачення позитивних якостей дитини, і оптимістичний сценарій її майбутнього. При цьому доречно мати на увазі, що неврози (неврастенія, істерія, психастенія), психічні травми (страх, закомплексованість, різноманітні синдроми), моральна втома і виснаженість учня є результатом неосвіченості і низької етичної, мовленнєвої культури вчителя.

Мовленнєва взаємодія вчителя з учнями має вибудовуватися на засадах рівноправності, взаємоповаги, моральності партнерів, супроводжуватися вживанням у мовленні необхідних формул етикету. Не менш важливою особливістю є її адекватний тон (спокійний, нейтральний) і вмотивований темп мовлення, уникнення різких оцінних суджень, іронічних зауважень, уїдливих натяків та інших негативних мовленнєвих проявів на адресу співрозмовника. Його слово може вселити дитині віру в себе, наснажити її силами, надихнути на добрі справи, а може принизити, зневірити, відгородити від людей. Тому вчитель має завжди про це пам'ятати.

Запитання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття «техніка мовлення».
2. Які функції виконує мовлення у педагогічній діяльності вчителя?
3. Розкрийте значення дикції, чіткості і виразності мовлення.
4. Розкрийте значення гнучкості, тембру і тональності голосу.
5. Які вимоги висуваються до швидкості мовлення вчителя.
6. Дайте визначення поняття «невербальна комунікація».
7. Розкрийте зміст поняття «пантомімічний образ вчителя».
8. Розкрийте значення міміки у професійній діяльності вчителя.
9. Розкрийте значення «контакту очей» в процесі педагогічного спілкування.
10. Що включає поняття «міжособистісний простір» (дистанція спілкування)?
11. Які вам відомі критерії оцінювання ефективності техніки невербальної поведінки вчителя?
12. Розкрийте значення культури рухів учителя фізичної культури.
13. Які вам відомі способи самокерування нервовим та емоційним станом?
14. Які вам відомі правила педагогічного спілкування?
15. Розкрийте значення мовленнєвого етикету вчителя.

Тема 6. Вирішення конфліктів у професійній діяльності

План

1. Сутність поняття «конфлікт». Види шкільних конфліктів.
2. Міжособистісні конфлікти у педагогічному колективі.
3. Поведінка вчителя в конфліктній ситуації.
4. Запобігання конфліктам.

1. Сутність поняття «конфлікт». Види шкільних конфліктів.

Конфлікт – поширене явище суспільного життя. Конфлікти в житті відбуваються між людьми, соціальними групами, класами, державами.

Конфлікт (лат. *conflic* us - зіткнення) у найзагальнішому вигляді визначають як гранично загострене протиріччя.

Їх можна класифікувати за різними підставами і виділити:

- рольові та особистісні;
- короткочасні і затяжні;
- міжособистісні та внутрішньо особистісні;
- конструктивні і деструктивні;
- явні і приховані;
- ситуаційні і системні та ін.

Конфлікт не завжди відіграє негативну роль. Нерідко дезорганізація, втрата попередньої рівноваги зумовлюють пошук рішень, перехід взаємовідносин у колективі до нової оптимальної якості.

Конфлікти у школі поділяють на прості та складні. Прості вирішуються вчителем без зустрічної протидії учнів за допомогою організації їх поведінки у школі (зупинення бійки, сварки між учнями тощо). Серед складних педагогічних конфліктів розрізняють конфлікти діяльності, конфлікти поведінки, конфлікти взаємин.

Конфлікти діяльності. Виникають з приводу виконання учнем навчальних завдань, успішності, пізнавальної діяльності, ситуацій, коли учні не виявляють готовності оперативно виправити власну помилку. Вчитель висловлює незадоволення, учні вступають у суперечку або демонструють образ.

Конфлікти поведінки, вчинків. Виникають з приводу порушення учнем правил поведінки у школі та поза нею. Вчитель висловлює незадоволення порушенням поведінки, не пов'язаною безпосередньо з навчальною діяльністю. Найчастіше це грубощі учнів педагогам, агресивна поведінка з однокласниками, пустощі, що проявляються як протест проти низької оцінки.

Конфлікти взаємин. Виникають у сфері емоційно-особистісних стосунків учнів і вчителів. Вони найбільш тривалі та деструктивні. Постають на ґрунті недоброзичливих стосунків як наслідок постійних попередніх конфліктів діяльності або поведінки, вчинків. Створюють взаємно упереджене сприйняття вчителем і учнем.

Мотиваційні конфлікти. Виникають між педагогами та учнями у зв'язку зі ставленням учнів до навчання. Інколи вони розростаються, призводять до взаємної неповаги між вчителями та учнями, протиріч, навіть до боротьби.

Конфлікти, пов'язані зі слабкою організацією навчання у школі. Йдеться про чотири конфліктні періоди, які долають учні у процесі навчання. Починаючи навчання, першокласник переживає складний етап у своєму житті, на якому відбувається зміна головної діяльності з ігрової на навчальну, виникають нові вимоги та обов'язки. Звикнувши до своєї нової ролі, до вчителя, він опиняється на порозі нового конфліктного періоду, зумовленого переходом до п'ятого класу. Замість одного з'являються різні вчителі-предметники, які є більш вимогливими. Окрім того, доводиться опановувати нові, складніші предмети. Інколи діти, маючи бажання продовжити навчання у школі, отримують відмову у зв'язку з низькою успішністю. Тому для них IX клас стає межею, за якою вони вимушені починати доросле життя. Четвертий конфліктний період пов'язаний із закінченням школи, вибором майбутньої професії, конкурсними іспитами до вузу, початком особистого й інтимного життя. Цей період часто супроводжують невдачі, зриви, інші проблеми.

Конфлікти взаємодії між учнями, між учителями та школярами, вчителів один з одним, між учителями та адміністрацією школи. Відбуваються з суб'єктивних причин. Найбільш поширені серед школярів *конфлікти лідерства*, в яких відбувається боротьба 2-3 лідерів та їх угруповань за першість у класі. У середніх класах часто конфліктують група хлопчиків та група дівчаток. Може спалахнути конфлікт 3-4 підлітків з класом або одного школяра і класу.

Конфлікти "вчитель-учень" можуть бути мотиваційними, особистісно-етичними. Вчителі не завжди надають значення цьому аспекту їх взаємин з дітьми: можуть порушити дане їм слово, розкрити дитячі таємниці, що викликає недовіру до вчителя.

Конфлікти між учителями провокують як виробничі, так і інтимно-особистісні чинники. Нерідко виникає типовий конфлікт між учителями початкових і викладачами середніх та старших класів.

У взаємодії "вчитель – адміністратор" школи (завуч, директор) здебільшого спричиняють проблеми субординації. Останнім часом заявили про себе конфлікти, пов'язані із запровадженням педагогічних інновацій.

Конфлікти у педагогічних колективах за своєю природою є міжособистісними. Вони пов'язані з порушенням взаємозв'язків у процесі спільної педагогічної діяльності.

Це можуть бути ділові зв'язки між учителями, керівниками з приводу педагогічної діяльності, а також «рольові зв'язки», що виникають з необхідності дотримання правил, норм, відповідно до фахової етики. Можливі вони й у сфері особистісних взаємозв'язків між педагогами у процесі спільної діяльності. Залежно від них виділяють три групи конфліктів у педагогічному колективі:

1. Фахові конфлікти. Виникають як реакція на порушення ділових зразків, появу перешкод на шляху до мети у професійно-педагогічній діяльності. Є наслідком некомпетентності вчителя, нерозуміння мети діяльності, безініціативності в роботі та ін.

2. Конфлікти сподівань (очікувань). Їх породжує невідповідність між поведінкою педагога і нормами взаємовідносин у педколективі (нетактовність стосовно колег і учнів, порушення норм фахової етики, невиконання вимог колективу). Виникають при порушенні взаємозв'язків «рольового» характеру.

3. Конфлікти особистісної несумісності. Вони є наслідком особистісних якостей, характерів учасників педагогічного процесу. В їх основі – нестриманість, завищена самооцінка, зарозумілість, емоційна нестійкість, надмірна вразливість.

Конфлікти у педколективі можуть виникати з реальних протиріч або за їх відсутності внаслідок спотворених уявлень окремих осіб про певні аспекти життєдіяльності.

Причини конфліктів у педагогічному колективі:

1. Матеріально-технічні. Це – протиріччя між засобами і предметом праці, між засобами і процесом праці, коли суб'єкт діяльності змушений працювати із застарілим обладнанням, у непридатних умовах.

2. Ціннісно-орієнтаційні. Виявляються через протиріччя між цілями суспільства, колективу й особистості.

3. Фінансово-організаційні. Здебільшого постають як протиріччя між організацією та оплатою праці. Справедлива оплата результатів праці передбачає врахування ділових якостей співробітника (фахова компетентність, спроможність самостійно планувати, організовувати і контролювати свою діяльність, здатність освоювати нові методи роботи тощо), результату його праці, складності його роботи, стажу й рівня освіти.

4. Управлінсько-особистісні. Зумовлені неадекватним оцінюванням керівником фахової придатності і моральних якостей співробітника (за обґрунтованих домагань співробітника на вищу посаду або, навпаки,

закріплення посади за співробітником, який не має необхідних для справи якостей).

5. Соціально-демографічні. До них належать вік, стать, соціальне становище, національність, що зумовлюють різні інтереси, ціннісні орієнтації, психофізіологічні особливості.

6. Соціально-психологічні. Виникають внаслідок певної психологічної та моральної несумісності співробітників.

Іноді конфлікти пов'язані з перебуванням у педколективі випадкових для школи людей, які не люблять своєї роботи, професійно непридатні до неї, адаптацією в ньому молодих педагогів, які не відразу сприймають його традиції. Немало протиріч пов'язано й зі складністю об'єктивного оцінювання роботи вчителя, перебільшенням заслуг одних учителів і недооцінюванням інших. Різноспрямованість інтересів учителів може стимулювати неоднакове ставлення учнів до їх навчальних предметів. Надмірна увага до одних предметів призводить, як правило, до зменшення уваги до інших, а значить, і до учителів, які їх викладають.

Іноді зіткнення інтересів учителів може виникнути внаслідок їх моральних принципів, коли для досягнення однакової мети використовують різні засоби. Так, деякі вчителі для здобуття авторитету створюють ілюзію бурхливої діяльності, що не може залишитися непоміченим колегами. Джерелом протиріч може бути і розбіжність у педагогічних поглядах, в методиці і вимогах до учнів, матеріальні інтереси тощо.

2. Міжособистісні конфлікти у педагогічному колективі

Найчастіше конфлікти у педагогічному колективі виникають внаслідок порушень морально-етичних, культурних та інших норм співжиття, статусно-рольових позицій і прав педагогів і їх керівників, недостатнього знання і врахування керівниками особистісних, ділових якостей своїх підлеглих.

Міжособистісний конфлікт – ситуація взаємодій людей, за якої вони дотримуються несумісних цінностей і норм, намагаються реалізувати їх у конкурентній боротьбі, здобути обмежені ресурси, утвердити свої інтереси тощо.

Залежно від обумовлених спільною діяльністю стосунків, потреб у спілкуванні розрізняють типи міжособистісних конфліктів:

– конфлікти, породжені перепонами в досягненні цілей спільної трудової діяльності;

– конфлікти, породжені перепонами в досягненні особистих цілей (реалізація особистого потенціалу, прагнення до професійного зростання, визнання);

– конфлікти, спричинені протидією окремих людей соціальним нормам;

– особистісні конфлікти, зумовлені несумісністю індивідуальних психологічних рис.

За спрямованістю комунікацій учасників конфлікти в колективі поділяють на горизонтальні та вертикальні

За своєю природою конфлікти у педагогічних колективах є міжособистісними. Вони пов'язані з порушенням комунікації, взаємозв'язків у процесі спільної педагогічної діяльності, недотриманням правил, норм професійної етики. Можуть стосуватися вони й особистісної сфери. Залежно від цих причин розрізняють такі три групи міжособистісних конфліктів у педагогічному колективі:

1) фахові конфлікти. Вони виникають як реакція на порушення ділових відносин, перешкоди на шляху до мети в професійно-педагогічній діяльності і здебільшого є наслідком некомпетентності вчителя, нерозуміння мети діяльності, безініціативності в роботі та ін.;

2) конфлікти сподівань (очікувань). Їх породжує невідповідність між поведінкою педагога і нормами відносин у педколективі (нетактовність стосовно колег і учнів, порушення норм професійної етики, невиконання вимог колективу), тобто вони виникають через порушення взаємозв'язків «рольового» характеру;

3) конфлікти особистісної несумісності. Такі конфлікти є породженням нестриманості, завищеної самооцінки, зарозумілості, емоційної нестійкості, надмірної вразливості педагогів.

Конфлікти в педколективі можуть виникати з реальних протиріч або внаслідок спотворених уявлень окремих осіб про певні аспекти життєдіяльності. Загалом вони є наслідком дії таких груп причин:

- матеріально-технічні (протиріччя між засобами і предметом праці, між засобами праці і трудовим процесом, через що суб'єкт діяльності змушений працювати на застарілому обладнанні у непридатних умовах);

- ціннісно-орієнтаційні (протиріччя між цілями суспільства, колективу й особистості);

- фінансово-організаційні (протиріччя між результативністю, якістю праці та її оплатою);

- управлінсько-особистісні (неадекватне оцінювання керівником фахової придатності й моральних якостей співробітника за обґрунтованих їх домагань на вищу посаду або закріплення посади за співробітником, який не має необхідних для цього якостей);

- соціально-демографічні (обумовлені віком, статтю, соціальним станом, національністю різноспрямовані інтереси, ціннісні орієнтації тощо);
- соціально-психологічні (психологічна і моральна несумісність співробітників).

Відчутними причинами також є недостатня узгодженість і суперечність цілей окремих груп; недосконала організаційна структура, нечіткий розподіл прав і обов'язків; надмірна завантаженість роботою, необхідність одночасного виконання різноманітних обов'язків; нестабільність і неконкретність завдань, поставлених перед педагогом; невідповідність поточних завдань посадовим обов'язкам; низький рівень професійної підготовки, що позначається на виконанні професійних обов'язків; невизначеність перспектив службової кар'єри; несприятливі фізичні умови праці; недоброзичливість керівника; необгрунтованість претензій працівників; відчуття образи і залежності тощо.

Іноді конфлікти пов'язані з перебуванням у педколективі професійно непридатних людей, адаптацією молодих педагогів, які не відразу сприймають його традиції. Немало протиріч виникає через перебільшення заслуг одних учителів, недооцінювання інших, неоднакове ставлення учнів до навчальних предметів і до вчителів, які їх викладають.

Зіткнення інтересів учителів може статися і внаслідок дотримання ними різних моральних принципів, використання антагоністичних засобів у досягненні мети. Так, деякі вчителі для здобуття авторитету створюють ілюзію бурхливої діяльності, що не може залишитися непоміченим колегами. Джерелом протиріч може бути й розбіжність у педагогічних поглядах, у методиці викладання і вимогах до учнів, матеріальні інтереси тощо.

Деструктивними чинниками є втрата і спотворення інформації в процесі міжособистісної комунікації, незбалансована рольова взаємодія вчителя і керівника школи, вчителя і його колеги. Часто у спілкуванні люди перебирають на себе не ті ролі, яких очікують від них партнери. Особливо конфліктною є ситуації нерационального використання найзначущішої ролей. Коли, наприклад, керівник школи вступає у комунікацію з учителем або з учнем – своїм сином, то в такій ситуації він вважає себе старшим, а своїх співрозмовників – молодшими. Якщо підлеглий аналогічно сприйматиме розподіл ролей, то така взаємодія триватиме безконфліктно.

Взаємодія керівника з учителем ускладнюються тим, що вона відбувається на двох рольових рівнях: як старшого з молодшим з огляду на службову ієрархію і рівних – як громадян.

Найтипівішими суперечностями в педагогічному колективі є суперечності між учителями і суперечності між учителем і колективом.

Конфлікти, що виникають у педагогічному спілкуванні, є породженням розбіжностей у поглядах, установках на явища, об'єкти дійсності, психофізіологічної несумісності, яка може усвідомлюватися або не усвідомлюватися його суб'єктами; різним баченням власного "Я" і "Я" опонента; неправильно обраною педагогічною позицією стосовно учня; відмінностями у соціальному статусі; низьким рівнем володіння вчителем психолого-педагогічними знаннями.

Генерують, провокують конфлікти люди, схильні за своїми індивідуально-психічними якостями до протистоянь у спілкуванні.

Конфліктними якостями особистості є:

- ✓ нетерпимість до недоліків інших;
- ✓ знижена самокритичність;
- ✓ імпульсивність, нестриманість;
- ✓ підвищений або занижений рівень домагань;
- ✓ різні акцентуації (надмірне вираження деяких рис характеру; упередженість відносно окремих осіб;
- ✓ схильність до агресивної поведінки, підкорення собі інших;
- ✓ егоїзм, ригідність (негнучкість, закостенілість);
- ✓ неврівноваженість, нестійкість;
- ✓ внутрігруповий фаворитизм – перевага одних членів групи над іншими;
- ✓ усвідомлюване або неусвідомлюване бажання якомога більше отримувати від свого оточення;
- ✓ накопичення негативних почуттів, спричинених незадоволеністю певних потреб особи;
- ✓ взаємна ворожнеча;
- ✓ психологічний захист свого "Я" шляхом раціоналізації – виправдання своєї поведінки, проекції – приписування протилежній стороні бажаних чи небажаних рис;
- ✓ необґрунтовані узагальнення;
- ✓ категоричність суджень;
- ✓ знижена позитивна емпатія;
- ✓ надмірна недооцінка себе, наслідком чого бувають агресія, аутоагресія; повчальний тон; погрози, вередливість;
- ✓ недоречні жарти, провокаційні випадки;
- ✓ посягання на гідність іншого, «гра на нервах іншого», потішання над його слабкостями.

Конструктивна взаємодія, уникнення антагоністичних суперечностей залежать від усвідомлення (прийняття) учителем значущості своєї професії, обраної справи, цінностей конкретного

педагогічного колективу, відповідальності за його діяльність. Для цього він має узгоджувати свої дії з діями колег, орієнтуватися на єдність педагогічних вимог і впливів, збагачувати свої педагогічні знання й уміння позитивним досвідом колективу.

3. Поведінка вчителя в конфліктній ситуації

Ініціатива у врегулюванні конфлікту має належати педагогу. Якщо конфлікт не вдається врегулювати своєчасно, в нього можуть бути втягнуті нові учасники, наприклад адміністрація навчального закладу, що займе позицію арбітра або стане на захист однієї із сторін, і тоді кількість можливих варіантів його розвитку значно збільшиться. За будь-яких обставин педагог має зробити все, щоб перетворити протидію сторін на взаємодію, деструктивний конфлікт – на конструктивний. При цьому важливо керуватися такими настановами:

1. Для того щоб сторони конфлікту розпочали пошук взаємовигідного рішення, вони повинні адекватно сприймати одна одну. Особи, які опинилися в зоні конфлікту, як правило, вороже взаємоналаштовані, емоційне збудження заважає їм раціонально оцінювати ситуацію, себе та опонента. Тому педагог зобов'язаний, контролюючи власні емоції, знизити емоційну напругу у відносинах з учнем, колегою. Часом, маючи на меті досягнення згоди з опонентом, особа може дозволити собі відповісти агресією на агресію, ображати і принижувати його словом, жестом чи поглядом або позбавляти можливості висловитися. Вслухаючись у слова співрозмовника, потрібно різноманітними способами продемонструвати своє розуміння його і співучасть.

У таких ситуаціях можна легко вдаватися до поспішних висновків, необґрунтованих порад. Краще, висловивши своє розуміння проблеми, взяти час на обдумування інформації, варіантів рішень.

Якщо вже на початку діалогу опоненти виявили готовність до рівноправної співпраці, можна переходити до наступного етапу врегулювання конфлікту.

2. Діалог є метою і засобом урегулювання конфлікту. На першій стадії діалог – спосіб налагодження комунікації між опонентами; на другій – засіб для обговорення суперечливих питань і пошуку взаємоприйнятних способів врегулювання конфлікту. Важливість цієї настанови полягає в тому, що вчитель звикає до монологу в педагогічному процесі, а в діалозі головне – не тільки говорити, слухати, а й почути співрозмовника і бути почутим.

Під час діалогу необхідно дотримуватися такту, бути коректним, дбаючи про комунікативну рівноправність сторін. Високоорганізований

учасник діалогу не перебиватиме партнера без потреби, спочатку буде слухати, а потім говорити, не намагатиметься нав'язати свою точку зору; відстоюючи свої позиції, не буде категоричним, спиратиметься на факти, а не на чутки і чужі думки. Як свідчить досвід, правильно поставлене запитання – основний ключ у пошуках істини. Запропоновані опоненту готові формули подолання проблеми можуть викликати в нього недовіру. Краще вибудувати логіку міркувань так, щоб опонент сам знаходив потрібні рішення.

Під час діалогу опоненти уточнюють відносини, позиції, наміри, цілі один одного, стаючи більш інформованими, краще уявляючи конфліктну ситуацію, що склалася. Виявивши в діалозі джерела і причини конфлікту, можна переходити до завершального етапу його врегулювання.

3. Завершальним етапом у врегулюванні конфлікту є взаємодія, яка полягає у спільній діяльності всіх опонентів щодо його вирішення. Завдяки їй опоненти уточнюють проблеми і варіанти їх розв'язання; встановлюють терміни їх виконання і з'ясовують, які заходи необхідно здійснити для їх подолання, визначають систему контролю. Взаємодія допускає додаткові зустрічі, консультації, обмін думками та ін. Отже, адекватність сприйняття конфлікту, готовність до всебічного обговорення проблем, створення атмосфери взаємної довіри і спільна діяльність, спрямована на їх розв'язання, сприяють перетворенню деструктивного конфлікту на конструктивний, а недавніх опонентів – на співробітників і навіть друзів. Успішно врегульований конфлікт сприяє поліпшенню психологічного клімату в колективі, поглибленню взаєморозуміння. Досвід, набутий під час вирішення конфлікту, може бути використаний в інших конфліктних ситуаціях.

Поведінка вчителя при подоланні конфліктної ситуації має враховувати його комунікативний стиль, а також стилі інших її учасників. Найчастіше вона реалізується як комбінація елементів таких стилів поведінки в конфліктній ситуації:

1) конкуренція, суперництво, прагнення стати центром ситуації. У такій позиції інші погляди, потреби не сприймаються як значущі. Кожен обстоює свою позицію як єдино правильну. Активний, майже агресивний наступ має на меті вирішити конфлікт за рахунок інтересів інших осіб;

2) уникнення. Характерною його особливістю є намагання віддалити, відсунути конфліктну ситуацію, сподіваючись, що все з'ясується само собою. Така стратегія не завжди свідчить про намір ухилитися від розв'язання проблеми, а може бути і конструктивною реакцією на конфлікт, коли вирішення її доцільніше відкласти на пізніше. Проте захоплення стратегією уникнення може спричинити втрату особистісних позицій у колективі;

3) пристосування. Йдеться про взаємне пристосування партнерів, за якого людина діє, не відстоюючи своїх інтересів;

4) співробітництво. Полягає воно у прагненні врегулювати конфлікт з урахуванням інтересів, потреб обох сторін, пошуку взаємовигідних умов і шляхів досягнення порозуміння. Ця стратегія ефективна в налагодженні добрих стосунків, але вимагає більше часу, ніж інші. Крім того, обидві сторони повинні вміти пояснити свої бажання, висловити потреби, вислухати одна одну, виробити альтернативні варіанти дій;

5) компроміс. Налаштовані на компроміс сторони стараються не загострювати ситуації, шукати оптимального рішення за рахунок взаємних поступок інтересами. Однак, на відміну від співробітництва, сторони недостатньо враховують глибинні потреби, інтереси.

Педагог повинен вдумливо використовувати кожен зі стилів вирішення конфліктної ситуації: вміти поступатися, йти на обґрунтований компроміс; установлювати партнерські стосунки, обстоюючи власну позицію, тощо.

Вирішення кожного типу конфлікту (конфлікт діяльності, конфлікт поведінки, вчинку; конфлікт взаємин) передбачає відповідну стратегію дій педагога.

Під час подолання *конфлікту діяльності* ефективними можуть бути такі дії:

- відстрочення виконання педагогічної вимоги (педагог не наполягає на негайному виконанні його розпорядження, висловлює впевненість, що учень і сам усвідомить його необхідність, демонструючи віру в розсудливість учня);
- компроміс (послаблення вимог, згода на їх часткове виконання або на невиконання їх за певних умов);
- поступка (вчитель ніби погоджується з аргументами учня, розуміє його почуття і скасовує своє рішення, не висуваючи ніяких умов, висловлюючи віру в його належну поведінку в майбутньому).

Конфлікти поведінки, вчинку вирішити складніше, бо їх учасниками здебільшого є “важкі” учні. Найважливіше при цьому уникнути стереотипів, перебільшень, негативних узагальнень, оскільки учні сприймають це як недобррозичливість учителів і відповідають грубощами, пустощами, поглиблюючи стан конфлікту.

Порушення поведінки найкраще коригувати через усунення їх причин, якими можуть бути, наприклад, незадоволення учня своїм статусом у класі, знервованість внаслідок неблагополуччя в сім’ї.

Причинами конфлікту бувають і особливості темпераменту, характеру дитини (збудливість, вразливість, надмірний потяг до самоствердження). У таких ситуаціях демонстрація вчителем миролюбних намірів є ефективним засобом погашення конфлікту.

Найважчі *конфлікти взаємин*, оскільки вони супроводжуються проявами упередженості, ворожнечі, що заважає їх учасникам бути привітними та приязними, без чого важко поліпшити стосунки. Подолання цього є найважчим випробуванням професіоналізму педагога, який повинен бути вищим за почуття образи, неприязні, продемонструвати культуру стосунків. Переломним моментом при цьому може стати розмова з учнем, у якій учитель відверто визнає свої помилки, упередженість до нього, попросить вибачення, запропонує забути образи. Зміцненню стосунків сприяє активізація співробітництва і дружнього спілкування.

Проблеми спілкування виникають найчастіше внаслідок взаємного невдоволення учня і вчителя. Дбаючи про нормалізацію стосунків, учителю необхідно вдумливо обрати час (розмова “по гарячих слідах” приречена на невдачу, краще почати її, коли мине роздратованість, а учень, можливо, зрозуміє помилковість власної поведінки) і місце для розмови (розмова на очах групи, класу спонукатиме його продемонструвати сміливість і незалежність, непродуктивною вона буде і в присутності інших учителів). Оптимальними умовами для таких розмов є прогулянки, туристські походи, оскільки в небуденній обстановці послаблюється щоденна стурбованість і знервованість.

4. Запобігання конфліктам

Запобігання конфліктам – цілеспрямовані дії щодо усунення (мінімізації) причин, що породили конфлікт, корекції поведінки учасників конфлікту, підтримання необхідного рівня конфліктності, який не виходить за контрольовані межі.

Запобігання конфліктам у педагогічному колективі сприяють такі заходи:

- ✓ здійснення ефективної кадрової політики, орієнтованої на людину; забезпечення високого соціального захисту;
- ✓ своєчасне виявлення й розпізнавання сигналів назріваючого конфлікту;
- ✓ врахування особливостей поведінки конфліктних особистостей, які мають усталені комплекси й невдоволені власним професійним або соціальним статусом;
- ✓ отримання об'єктивної, усебічної й оперативної інформації про цілі, наміри, переваги, інтереси конфліктуючих сторін;
- ✓ здійснення конфліктної аналітики;
- ✓ раціоналізація режиму, інтенсивності, складності, чергування завдань професійної діяльності;

- ✓ реалізація організаційних методів запобігання конфліктам (усебічна підготовка співробітників, регулярна ротація кадрів, підтримка їх кар'єрних амбіцій);
- ✓ максимальне делегування функцій управління співробітникам;
- ✓ постійний розвиток мотивації працівників тощо.

Процес запобігання педагогічним конфліктам розуміється як єдність двох етапів:

- *прогнозування конфліктів* (передбачає систематичне та безперервне дослідження освітніх процесів, морально-психологічного клімату педколективу з метою встановлення прогнозу (ймовірнісного судження) про їх виникнення, перспективи розвитку, майбутній стан);

- *профілактика конфліктів* (сукупність заходів запобігання, спрямованих на збереження та зміцнення нормального стану педагогічних відносин), яка забезпечує таке перетворення професійних відносин, за якого усуваються або нейтралізуються фактори, причини, умови, що сприяють конфліктній поведінці, забезпечується відповідний контроль за поведінкою членів колективу.

Отже, запобігання конфліктам у педагогічному колективі спрямоване на проведення запобіжних заходів щодо прогнозування та профілактики виникнення конфліктних чинників, умов, причин, поведінки

Успіх профілактики й попередження конфліктів визначається рядом передумов:

- знанням загальних принципів управління в колективі та вмінням використовувати їх для аналізу конфліктних ситуацій;
- рівнем загальнотеоретичних знань про сутність конфлікту, його причини, види й етапи розвитку;
- глибиною аналізу на теоретичній основі конкретної передконфліктної ситуації, що в кожному окремому випадку виявляється унікальною й потребує особливого комплексу методів і засобів її улагоджування;
- міра відповідності обраних методів коригування небезпечної ситуації, що виникла, її конкретному змісту.

Профілактика з попередження конфліктів повинна проводитися керівниками, провідними спеціалістами та членами колективу, психологами, конфліктологами за наступними основними напрямками:

- створення умов, які сприяють профілактиці деструктивних конфліктів, оптимізація організаційно-управлінських рішень (створення сприятливих умов для життєдіяльності працівників, об'єктивна оцінка їхнього трудового внеску, справедливий розподіл матеріальних благ);
- управління компетенцією працівників;

- усунення соціально-психологічних і особистісних причин конфліктів.

Попередження та профілактика конфліктів у колективі багато в чому залежать і від:

- урахування особистих рис персоналу (характеру, темпераменту тощо), рівня психологічної сумісності працівників, дотримання ними загально прийнятих норм і правил поведінки.

- Створення сприятливої обстановки для спілкування членів колективу між собою, з метою запобігання конфліктам

- Підтримки співробітництва як універсального способу запобігання та профілактики конфліктів.

Запобігання конфлікту сприяє все, що забезпечує збереження нормальних ділових стосунків, зміцнює взаємну повагу й довіру.

Способи та прийоми впливу на поведінку опонента полягають у тому, щоб :

- не вимагати від усіх навколо неможливого, ураховувати, що здібності кожного до різних видів діяльності різні;

- не прагнути перевиховувати людину через прямий вплив;

- оцінювати психічний стан партнера в процесі спілкування та уникати обговорення гострих проблем, якщо існує підвищена ймовірність його агресивної реакції;

- знати й використовувати закони кінесіології (способи невербального передавання інформації за допомогою міміки, жестів, пози, рухів) для точнішого оцінювання психічного стану партнера;

- вчасно інформувати всіх навколо про обмеження своїх інтересів;

- не перебивати опонента під час обговорення проблеми;

- завчасно інформувати партнерів про свої рішення, котрі торкаються їхніх інтересів;

- не розширювати сферу протидії, не збільшувати кількості обговорюваних проблем;

- не критикувати особистісні риси опонента;

- не заганяти в глухий кут, не принижувати й не ображати опонента, дати йому можливість «зберегти своє обличчя»;

- прагнути прихилити до себе партнера, а для цього частіше посміхатися;

- використовувати конструктивну критику.

Усвідомивши ситуацію як конфліктну, сторони надають перевагу різним способам подолання:

1. Відхід від конфліктної ситуації. Усвідомивши ситуацію як конфліктну, оцінивши ймовірні її наслідки, один з опонентів може прийняти рішення про вихід із відносин, що склалися.

2. Переговори. Мета їх полягає в пошуку компромісів, коли одна чи обидві сторони вдаються до переговорів, взаємних поступок. За таких обставин кожна із сторін отримує не все, чого прагне, а той мінімум, який може її задовольнити. Така стратегія є ефективною, якщо обидві сторони, не виявляючи наміру загострювати відносини, оцінюють свої ресурси як приблизно рівні, а конфлікт із ділового ще не переріс в емоційний.

Рекомендації для педагогів щодо поведінки в ситуації службового конфлікту.

1. Усвідомте ситуацію, відповівши собі на наступні питання:

✓ Наскільки велика частка суб'єктивних факторів у конфлікті, у чому джерела напруги з однієї або обох сторін?

✓ Досягненню яких цілей іншої сторони ви, можливо, перешкоджаєте?

✓ Які особистісні бар'єри вам заважають у розв'язанні конфлікту?

✓ Що важливіше для справи – можливі наслідки конфлікту чи сама проблема, через яку відбулося зіткнення?

2. Спробуйте першим зробити крок до нормалізації відносин, відкрито взяти на себе частку провини й запропонувати спокійно відшукати прийнятне для обох сторін рішення.

3. Вислухайте думки третьої, незацікавленої й авторитетної особи, що зможе розглянути ділову, не емоційну сторону конфлікту.

Запитання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття «техніка мовлення». Які вам відомі види шкільних конфліктів?

2. Які вам відомі конфлікти між вчителем та учнем?

3. Які конфлікти виникають між учнями в процесі навчання в школі?

4. Які вам відомі причини конфліктів у педагогічному колективі?

5. Дайте визначення поняття «міжособистісний конфлікт».

6. Охарактеризуйте групи міжособистісних конфліктів у педагогічному колективі.

7. У наслідок яких причин виникають конфлікти в педагогічному колективі?

8. Які вам відомі конфліктні якості особистості?

9. Які вам відомі правила вирішення конфліктних ситуацій?

10. Які вам відомі стилі поведінки вчителя у вирішенні конфліктних ситуацій?

11. Які особливості у вирішенні конфлікту діяльності; конфлікту поведінки, вчинку; конфлікту взаємин?

12. Які заходи сприяють запобіганню конфліктів у педагогічному колективі?

РОЗДІЛ III

ПРОФЕСІЙНА, ТВОРЧА ТА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Тема 7. Професійна діяльність вчителя фізичної культури

План

1. Особливості професійної діяльності вчителя фізичної культури.
2. Навчально-методична робота вчителя фізичної культури.
3. Позакласна робота вчителя фізичної культури.

1. Особливості професійної діяльності вчителя фізичної культури

Учитель фізичної культури – це фахівець у галузі фізичної культури і спорту, який організовує та здійснює навчально-виховну роботу з учнями загальноосвітніх навчальних закладів. Діяльність учителя фізичної культури має свої особливості, адже відбувається у незвичайних умовах, порівняно з діяльністю інших учителів. Насамперед це специфіка проведення уроків, які проходять не в навчальному кабінеті, а у спортивному залі або на свіжому повітрі (спортивний майданчик, стадіон тощо), з використанням спеціального або нестандартного спортивного обладнання та інвентарю.

Учитель фізичного виховання має володіти високою загальною та інтелектуальною культурою, моральною, правовою відповідальністю й естетичною вихованістю. Він має бути компетентним в різних галузях науки, володіти знаннями з предметів соціально-гуманітарної підготовки, психології, педагогіки, теорії і методики фізичного виховання, надання першої медичної допомоги, застосування комп'ютерних технологій тощо.

Особливості професійної діяльності вчителя фізичної культури:

- ✓ велика, в порівнянні з учбовим класом, навчальна площа (спортивний зал, ігровий майданчик тощо);
- ✓ керівництво учнівським колективом, який активно переміщується по місцю проведення заняття (залу, стадіону, ігровому майданчику) протягом усього уроку, що вимагає значної концентрації уваги;
- ✓ використання спеціальних засобів фізичної культури і спорту: фізичних вправ, оздоровчих сил природи, гігієнічних факторів;
- ✓ необхідність демонстрації фізичних вправ, виконання фізичних рухів разом з групою;

- ✓ організація роботи спортивних секцій, тренування збірних шкільних команд з різних видів спорту;
- ✓ планування загальношкільних фізкультурно-спортивних заходів, та забезпечення їх проведення на належному рівні;
- ✓ різноманітна і складна обстановка при проведенні занять з окремих розділів навчальної програми;
- ✓ контроль за високою руховою активністю школярів на уроці;
- ✓ постійне візуальне спостереження за правильністю виконання завдань з метою запобігання травмам і перевантаженням;
- ✓ раціональне використання часу, відведене для занять за будь-яких погодних умов;
- ✓ одночасне керівництво і контроль за роботою декількох підгруп на різних спортивних снарядах;
- ✓ своєчасне забезпечення допомоги і страховки при виконанні важких фізичних вправ;
- ✓ використання численного спортивного інвентарю і обладнання без ризику для здоров'я дітей;
- ✓ залучення всіх учнів до виконання фізичних вправ одночасно;
- ✓ робота з різними віковими групами дітей в один день послідовно (урочна форма роботи) або одночасно (позакласні та позашкільні заходи);
- ✓ робота з великою кількістю школярів різного віку (масові спортивно-оздоровчі заходи);
- ✓ підбір фізичного навантаження з урахуванням індивідуального і вікового рівня розвитку дітей, стану їх здоров'я, особливостей психофізичного розвитку, а також рівня їх фізичної підготовленості;
- ✓ відповідальність за здоров'я та життя учнів;
- ✓ володіння спеціальною термінологією, наявність вольового, командного голосу.

До специфічних умов діяльності вчителя фізичної культури відносяться:

- 1) психічна напруженість;
- 2) фізичне навантаження;
- 3) фактори довкілля, пов'язані з проведенням занять надворі.

Додатковими чинниками психічної напруги вчителя є також необхідність перемикатися з однієї вікової групи на іншу, велике навантаження на мовний апарат і голосові зв'язки. Специфіка мовлення вчителя фізичної культури характеризується значним навантаженням на голосові зв'язки, тому, що він повинен подавати команди гучно і чітко, на фоні дитячих вигуків та загального шуму від одночасного виконання вправ багатьох учнів.

Відомо, що мовлення на уроці фізичної культури впливає не тільки на свідомість, а й на відчуття школярів. Умілою подачею команди вчитель може підкреслити характер руху (м'який, плавний, різкий), за допомогою тону її звучання (наказовий, переконливий тощо) регулювати рівень фізичних зусиль і викликати тим самим зворотну реакцію дітей. Для того, щоб на уроці досягти певного емоційного стану, вчитель повинен змінювати тон мовлення. Він може бути святковим, урочистим (при підведенні підсумків змагань, на спортивних вечорах, святах), задушевним (при індивідуальних бесідах), радісним або сумним (після перемоги або поразки), обуреним (при різних порушеннях).

Відповідно до специфіки педагогічної діяльності вчителя фізичної культури як організатора навчальної та фізкультурно-спортивної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі, його професійні функції мають особливі вияви та ознаки.

Основні функції вчителя фізичної культури:

– *освітня* – полягає у передачі учням спеціальних знань і умінь. Базується на уміннях: вести пізнавальну діяльність з метою збільшення професійних знань і умінь, подавати навчальний матеріал у доступній для учнів формі;

– *виховна* – забезпечує формування моральних, вольових якостей особисті школяра, становлення звички займатися фізкультурно-спортивною діяльністю. До цієї функції відносяться такі уміння: передбачати наслідки виховного впливу педагогічного процесу, прогнозувати розвиток певних якостей школяра;

– *оздоровча* – передбачає використання в навчально-виховному процесі різноманітних засобів фізичної культури та спорту, спрямованих на гармонійний фізичний розвиток, підвищення працездатності, покращення фізичного, психічного, розумового здоров'я та формування здорового способу життя школярів. Виражається в умінні підбирати вправи, дозувати навантаження відповідно до вікових особливостей, статі, рівня фізичної підготовленості; формувати здоровий спосіб життя підростаючого покоління;

– *рухова* – полягає у використанні в навчально-виховному процесі спеціальних засобів фізичної культури та спорту, спрямованих на підвищення загальної фізичної підготовки, розвиток фізичних якостей та розширення обсягу рухових умінь та навичок. Базується на умінні: технічно правильно виконувати фізичні вправи, методично правильно розвивати фізичні якості учнів і навчати їх технічним елементам;

– *проектувальна* – базується на перспективному, поточному та оперативному плануванні фізкультурно-спортивної роботи з урахуванням поставленої мети. Проявляється в умінні здійснювати вибір навчального матеріалу, засобів і методів навчання згідно із завданнями

уроку та фізкультурно-спортивних заходів, відповідно до вікових, гендерних та індивідуальних особливостей школярів;

– *конструктивна* – передбачає вибір і створення прийнятної методики проведення різних форм фізкультурно-спортивних занять. До цієї функції відносяться наступні уміння: постановка мети, розробка завдань навчально-виховного процесу, підбір засобів, методів, методичних прийомів, передбачення результатів фізкультурно-спортивної діяльності;

– *управлінсько-організаторська* – полягає в організації матеріальної бази для фізкультурно-спортивних занять і заходів, учнівського колективу, організації та проведенні різноманітних форм фізкультурно-спортивних заходів; у методичному управлінні навчально-виховним процесом. Уміння, що відносяться до цієї функції, передбачають: уміння організувати та забезпечити необхідним обладнанням та інвентарем фізкультурно-спортивну роботу у школі, уміння організувати учнів та формувати їх колектив для ефективної діяльності у спортивних секціях та різних фізкультурно-спортивних заходів, здійснювати контроль за виконанням завдань, забезпечити санітарно-гігієнічні вимоги та заходи безпеки школярів під час занять, управляти педагогічним процесом тощо;

– *гностична* – передбачає володіння вчителем науковим методом дослідження педагогічних явищ. До цієї функції відносяться наступні уміння: вивчення змісту і способів впливу на учнів на основі розуміння їх внутрішнього стану, вікових і індивідуальних особливостей школярів, особливостей процесу і результатів власної діяльності, її недоліків і переваг, навчати учнів прийомам самоконтролю та визначати свій фізичний розвиток; спостерігати, аналізувати, робити висновки під час проведення фізкультурно-спортивних заходів; аналізувати науково-методичну літературу з фізичної культури і спорту.

– *комунікативна* – спрямована на встановлення формальних і неформальних взаємовідносин з учнями, батьками, учителями предметниками, керівництвом школи, учителями фізичної культури інших навчальних закладів, зв'язок із фізкультурно-спортивними організаціями та об'єднаннями. Для реалізації цієї функції студент повинен оволодіти такими уміннями: управляти, регулювати, спрямовувати і розвивати взаємовідносини із зазначеним оточенням, надавати інформацію у процесі взаємодії з учнями тощо;

– *адміністративно-господарська* функція реалізується через матеріальне забезпечення процесу фізичного виховання. Проявляється в умінні придбання та ремонту фізкультурно-спортивного обладнання та інвентарю, створення і здійснення благоустрою пришкольних спортивних майданчиків, забезпечення туристичних походів і багато іншого.

Основними обов'язками вчителя фізичної культури є:

- планування, організація та проведення навчальних занять з фізичного виховання, методична розробка уроків і домашніх завдань, керівництво роботою викладачів фізичного виховання, контроль за підготовкою і якістю проведених ними уроків і надання їм методичної допомоги;
- організація обліку відвідуваності занять і успішності учнів, проведення контрольних випробувань з перевірки рівня фізичної підготовленості та надання допомоги учням, які мають слабкий фізичний розвиток і недостатню підготовленість;
- організація навчально-тренувальних занять спортивних секцій колективу фізкультури навчального закладу, практичне ведення тренувальної роботи в одній спортивній секції;
- організація і контроль за проведенням ранкової гімнастики (зарядки) і заходів по загартовуванню організму учнів; • організація і проведення масових спортивних та туристичних заходів;
- пропаганда фізичної культури і спорту серед учнів навчального закладу;
- обладнання та підтримання відповідно до вимог місць для занять фізичною культурою;
- організація виготовлення спортивного обладнання та інвентарю силами учнів;
- забезпечення придбання спортивного майна, правильної його експлуатації, зберігання і догляду за ним;
- використання спортивних споруд профспілок та інших відомств для навчальної та спортивно-масової роботи;
- здійснення встановленої державної звітності з фізичного виховання та спортивно-масової роботи.

Результат роботи вчителя фізичної культури виявляється в задоволеності учнів заняттями фізкультури, систематичним відвідуванням, належною поведінкою, досягненими результатами шкільного, обласного, всеукраїнського чи міжнародного рівня, хороших відгуках батьків.

2. Навчально-методична робота вчителя фізичної культури

Оновлення системи методичної роботи та активної участі в ній вчителів фізичної культури у загальноосвітніх школах принципово важливо для забезпечення переходу від традиційного навчального процесу до інноваційного, спрямованого на формування практичних умінь і навичок ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих. Функціонування належної системи методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу та адекватної участі в ній

вчителів фізичної культури може бути ефективним на основі системного аналізу викладання предмета у школах.

Вчитель фізичної культури на уроці використовує **загально-педагогічних принципів навчання:**

- науковості;
- систематичності й послідовності;
- свідомості та активності;
- самостійності у навчанні;
- наочності;
- зв'язку навчання з практичною діяльністю;
- доступності навчання;
- врахування індивідуальних особливостей учнів;
- емоційності навчання.

Крім загально-педагогічних принципів навчання вчитель фізичної культури використовує **специфічні принципів фізичного виховання:**

- ✓ принцип безперервності процесу фізичного виховання;
- ✓ системного чередування навантажень і відпочинку;
- ✓ поступового підвищення розвиваючо-тренувальних впливів;
- ✓ регулювання динаміки навантажень;
- ✓ циклічності побудови занять;
- ✓ віковій адекватності напрямків фізичного виховання

Складовою професійної компетентності є методична компетентність. Безперервне вдосконалення професійного рівня вчителів фізичної культури загальноосвітніх шкіл в умовах швидкого старіння набутого педагогічного досвіду та появи нових фізкультурно-оздоровчих технологій потребує постійного вдосконалення методичної компетентності як провідного структурного компонента професійно-педагогічної майстерності вчителя.

Методична компетентність – спроможність вчителів ефективно здійснювати освітньо-виховну діяльність, творчо реалізовувати набутий теоретичний і практичний досвід, залучати дійові технології навчання, виховання й розвитку, що свідчить про їхню здатність до неперервного професійного й особистісного самовдосконалення.

Методична компетентність – це процес цілеспрямованої актуалізації інтелектуальних можливостей вчителів на розвиток розумової здібності у процесі професійної діяльності, яка проявляється в науково-методичній та навчально-методичній діяльності педагога, це оволодіння знаннями методологічних і теоретичних основ методики навчання різних предметів, концептуальних основ структури і змісту засобів навчання, уміння застосувати знання в педагогічній і громадській діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції.

Важливою характеристикою методичної компетентності є певний досвід педагогічного працівника, тому що в процесі набуття такого досвіду педагог самонавчається і самовдосконалюється, розвиває ті особисті якості, які необхідні для становлення його методичної компетентності. Структура методичної компетентності складається з чотирьох складових:

- методична культура;
- методична творчість;
- методичне мислення;
- мобільність викладача.

Методична компетентність вчителя формується на принципах:

- науковості;
- системності;
- послідовності;
- перспективності;
- зв'язку з практикою;
- наочності;
- доступності.

Вчитель фізичної культури забезпечує методичну роботу з учнями і педагогічною громадськістю школи.

Методична функція вчителя фізичної культури полягає у:

- ✓ забезпеченні різних форм методичної роботи в навчальному закладі (групових, масових, індивідуальних);
- ✓ впровадженні у практику навчального закладу методик передового педагогічного досвіду фізичного виховання школярів;
- ✓ проектуванні діяльності для різних форм фізичного виховання з врахуванням можливостей та інтересів учнів;
- ✓ умінні підбирати та компонувати навчальний матеріал;
- ✓ розробляти та корегувати навчальні програми;
- ✓ ефективно використовувати навчально-методичне забезпечення;
- ✓ здійснювати інструктивно-методичну допомогу педагогічному колективу щодо впровадження фізкультурно-оздоровчої роботи в навчальному закладі та забезпечувати координацію цієї роботи.

Методична компетентність учителя фізичної культури проявляється в методичній роботі, яка має два взаємозалежні та взаємообумовлені напрями: навчально-методичний та науково-методичний. До змісту навчально-методичної роботи входить педагогічна діяльність учителя, що узагальнюється на засіданнях педагогічних рад та предметно-методичних комісій, методичних семінарів. Вона забезпечує проведення на високому методичному рівні всіх видів навчальних занять, фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в школі.

Навчально-методична робота вчителя фізичної культури включає:

- 1) контроль якості навчальних занять з фізичної культури та спортивно-масової роботи;
- 2) підготовку учителів до професійної діяльності та контроль за професійним зростанням;
- 3) розробку методичних матеріалів до кожного уроку, починаючи з планів проведення уроку та закінчуючи узагальненням методичних прийомів викладу матеріалу;
- 4) планування та проведення вчителями-методистами різних видів занять та спортивно-масових заходів з метою передачі методичного досвіду;
- 5) розробку структурно-логічних схем та тематичних планів вивчення дисципліни «Фізична культура» та складання документів щодо матеріально-технічного забезпечення занять та спортивних заходів;
- 6) участь у проведенні методичних семінарів з узагальнення методичного досвіду для вдосконалення методики викладання фізичної культури;
- 7) планування та контроль за навчальною діяльністю учнів впродовж навчального року.

До змісту науково-методичної роботи входить наукове обґрунтування навчальних планів, обсягу та змісту навчальної дисципліни «Фізична культура», розробка навчальних програм тощо. Науково-методична робота проводиться для розробки нових наукових напрямів удосконалення методики проведення уроків фізичної культури, розвитку мотивації в учнів до рухової активності, здорового способу життя. Ефективність такої роботи буде високою якщо вчитель фізичної культури бере участь у наукових дослідженнях.

3. Позакласна робота вчителя фізичної культури

Позакласна робота в школі – складова частина навчально-виховної роботи, одна з форм організації дозвілля учнів. Позакласна робота організовується і проводиться в позаурочний час органами дитячого самоврядування за активною допомогою і при тактовному керівництві з боку педагогічного колективу, особливо класних керівників, вихователів, організаторів позакласної і позашкільної роботи.

Позакласна робота зі школярами посідає важливе у професійній діяльності вчителя фізичної культури.

Великий обсяг денного і тижневого навантаження учнів закладу загальної середньої освіти призводить до систематичного накопичення втоми, що негативно відбивається на загальному стані здоров'я школярів. Питання про відновлення їхньої розумової і фізичної працездатності, підтримання належного рівня здоров'я та вдосконалення фізичного

розвитку є одним з пріоритетів у професійній діяльності вчителя фізичної культури.

Основу позакласної роботи з фізичного виховання визначають базовий та варіативний змісти.

Базовий зміст позакласної роботи спрямований на формування в учнів звичок здорового способу життя, творчого оволодіння способами фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, самовизначення у виборі засобів та форм занять фізичною культурою і спортом; вправами, що сприяють: фізичній підготовці загально розвивального характеру та загартуванню організму учнів; розвитку сили, витривалості, швидкості, гнучкості, спритності; корекції недоліків постави, розвитку функцій опорно-рухового апарату та м'язових груп.

Варіативний зміст позакласної роботи спрямований на формування психічної готовності учнів до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності розвиток в учнів рухових умінь з обраних видів спорту, мотивації учнів до заняття в спортивних гуртках та секціях.

Позакласна робота є важливою ланкою в системі фізичного виховання учнів. Вона проводиться у відповідності із загальною метою і завданням фізичного виховання, сприяє спрямованому розвитку фізичних і психічних якостей школярів.

Основними завданнями позакласної роботи є:

- створення умов для всебічного розвитку школярів;
- стимулювання їх творчого самовдосконалення;
- розвиток комунікативних здібностей та соціальної зрілості;
- формування національної самосвідомості;
- пізнавальної активності, культури, естетичних смаків;
- організація змістового дозвілля школярів.

До позакласних відносяться всі форми колективних і індивідуальних занять до початку уроків, в режимі шкільного дня і по закінченню уроків, включаючи заняття в позашкільних закладах. Проводяться вони школярами як самостійно, так і під керівництвом вчителів, або інструкторів.

Для позакласних занять фізичними вправами характерна спортивна спрямованість. Якщо заняття в режимі навчального дня об'єднують учнів переважно одного класу, то позакласні заняття охоплюють дітей з різних класів.

Спортивно-масова робота в школі організовується у двох взаємопов'язаних напрямках. Перший напрямок характеризується організацією регулярних занять фізичними вправами, виходячи з потреб та інтересів школярів. Тут виділяють такі форми занять, як секції з видів спорту, гуртки фізкультури (загальної фізичної підготовки, лікувальної

фізичної культури). Другий напрямок пов'язаний з проведенням спортивних змагань, масових фізкультурних заходів (дні здоров'я, тематичні спортивні свята і т.д).

Форми позакласної роботи вчителя фізичної культури:

Спортивні гуртки та секції. Основними завданнями гуртків та секцій є залучення учнів до регулярних занять фізичними вправами, впровадження фізичної культури в їх щоденний побут, покращення фізичного розвитку та фізичної підготовленості.

Гуртки загальної фізичної підготовки ставлять перед собою завдання – підготувати учнів до успішного виконання шкільної програми. Заняття проводяться 2-3 рази на тиждень по 45-60 хв. під керівництвом інструктора із числа вчителів, старшокласників, батьків або шефів.

Заняття в гуртках лікувальної фізкультури. До них залучаються школярі підготовчої і спеціальної медичної групи. Заняття проводять методисти лікувальної фізкультури або вчитель фізичної культури.

Спортивні секції. В них вирішуються завдання, які визначаються вимогами вибраної спортивної спеціалізації, здійснюється підготовка школярів до спортивних змагань. Заняття проводяться 2-3 рази на тиждень по 60-90 хв. під керівництвом вчителя фізичної культури або тренера.

Змагання – захід, що проводиться організаційним комітетом під керівництвом вчителя фізичної культури з метою порівняння досягнень спортивних команд та окремих спортсменів, визначення переможців відповідно до діючих правил спортивних змагань з видів спорту. Змагання розвивають навички реалізації рухових здібностей учнів, виховують їх волю та наполегливість.

Конкурс. Мета цього виду не спортивних змагань – розвинути вміння самостійно використовувати фізичними вправами для вирішення нестандартних завдань, розвиток рухової активності школярів, засвоєння нової інформації та її відтворення. Цінність конкурсів – в їхній спрямованості на раціональне розв'язання самими учнями рухових завдань. Конкурси можуть проводитись всередині класів і між ними.

“Веселі старти”. Рухові ігри та естафети – ефективний засіб загартування та оздоровлення дітей. Ігри розвивають ініціативу, витримку, допомагають застосувати добуті навички у нестандартних умовах. Рухові ігри та естафети доцільно їх використовувати в колективах змаганнях навчальних класів та шкіл, у таборах літнього відпочинку і за місцем проживання.

Фізкультурні свята в школі проводяться як традиційні заходи, в організації яких приймають участь вчителі, фізичні організатори, батьки. Свята проводяться у вихідні дні, чи підчас канікул. До участі в них слід

заохочувати всіх школярів. Зазвичай програма свята включає святкове відкриття і закриття, спортивно-показову частину і масово організовану (ігри, атракціони, конкурси, вікторини).

Гімнастика до занять. Її проводять щоденно в школах перед початком уроків. Перед нею стоять переважно оздоровчі та виховні завдання. Ці заняття позитивно впливають на організм, сприяють формуванню правильної постави, виховують звичку до систематичних занять фізичними вправами.

Спортивно-художні вечори можуть присвячуватися різним подіям у житті колективу фізичної культури. Це може бути “Вечір спортивної слави”, присвячений підведенню підсумків фізкультурної і спортивної роботи школи за рік. Вечори можуть присвячуватися високим досягненням спортивних команд школи або окремих спортсменів.

Шкільний туризм є важливою складовою позакласної спортивної роботи. Це різноманітні за формою, змістом та тривалістю походи і подорожі, спрямовані на активний відпочинок, пізнання рідного краю. Туристичні походи сприяють оволодінню дітьми корисними для них прикладними навичками та вміннями: ходьба в різних умовах рельєфу місцевості, вправи з лезіння та рівноваги, орієнтування на місцевості, розпалювання вогнища тощо.

Запитання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте зміст професійної діяльності вчителя фізичної культури
2. Які вам відомі особливості професійної діяльності вчителя фізичної культури;
3. Які функції виконує вчитель фізичної культури?
4. Які обов'язки покладені на вчителя фізичної культури?
5. Які загально-педагогічні та спеціальні принципи навчання використовує вчитель на уроці фізичної культури?
6. Дайте визначення поняття «методична компетентність»
7. Які методичні функції виконує вчитель фізичної культури?
8. Що включає навчально-методична робота вчителя фізичної культури?
9. Дайте визначення поняття «позакласна робота в школі».
10. Які завдання вирішує позакласна робота?
11. Які вам відомі форми позакласної роботи вчителя фізичної культури?
12. Які завдання вирішують заняття в спортивних секціях та гуртках?

Тема 8. Педагогічна творчість вчителя фізичної культури

План

1. Зміст педагогічної творчості вчителя.
2. Педагогічна творчість вчителя фізичної культури.
3. Індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя фізичної культури.
4. Моделювання педагогічних ситуацій як творча діяльність вчителя фізичної культури.

1. Зміст педагогічної творчості вчителя

Педагогічна творчість – це створення чогось нового, здатність педагога діяти в нових умовах, його постійне самовдосконалення, що позитивно впливає на розвиток особистості. Характеристики творчості: новизна і перетворення. На думку В. Сухомлинського, творчість є основою педагогічної майстерності.

Педагогічна творчість вчителя включає:

1. Професійну компетентність, професіоналізм. Головним змістом професійних знань є ґрунтовне знання предмета, методики його викладання, знання педагогіки і психології.

2. Гуманістичну спрямованість діяльності. Той, хто не любить і не поважає дітей, не може досягти успіху в педагогічній праці, бо тільки щира любов і глибока повага педагога до вихованців породжують відповідну любов і повагу до нього, до його ідей, поглядів, переконань, знань, які він вчить здобувати.

3. Здатність до науково-дослідної діяльності. Поєднання практики з елементами наукового дослідження.

4. Педагогічні здібності: толерантність, чутливість до людини, до особистості, яка формується, комунікативність, професійна проникливість, пильність, інтуїція, емоційна стабільність, креативність, впливовість

5. Педагогічну техніку (мистецтво, майстерність, уміння). Передбачає наявність специфічних засобів, умінь, особливостей поведінки педагога: високу культуру мовлення; уміння одягатися, стежити за своїм зовнішнім виглядом; уміння керуватися основами психотехніки (розуміння педагогом власного психічного стану, уміння керувати собою).

Досягнення творчого результату забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду в різних формах фізичного виховання (оздоровчі заходи в режимі

дня, урок, позакласні заняття) з урахуванням індивідуальних особливостей фізичного розвитку та стану здоров'я школярів.

Педагогічна творчість проявляється в інноваційних підходах до освітнього процесу, в умінні зацікавити учнів вивченням предмета, у створенні умов співпраці зі здобувачем освіти.

Концепція «Нова українська школа» спрямовує на розуміння взаємозв'язку педагогічної майстерності й творчості, що ґрунтується на уявленнях про специфічні особливості особистості, вчителя-майстра, якому притаманні громадянська відповідальність, почуття нового, спрямованість на творчість, психологічна й педагогічна компетентність. Професіоналізм учителя удосконалюється відповідно до вимог сучасності, тобто проходить трансформацію.

Творчий вчитель – це творча особистість з високим ступенем розвиненості мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, і, яка внаслідок спеціальної професійної підготовки та постійного самовдосконалення, набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці, оволодіває вміннями формування творчої особистості учня у навчально-виховному процесі.

Розрізняють чотири рівні творчої педагогічної діяльності вчителя:

- 1-й рівень – репродуктивний;
- 2-й рівень – раціоналізаторський;
- 3-й рівень – конструкторський;
- 4-й рівень – новаторський.

Здатність творчого вчителя до педагогічної майстерності характеризується не тільки високим рівнем педагогічної креативності, і відповідно до сучасних вимог рівнем володіння предметом, який викладається, а й набутими психолого-педагогічними знаннями, вміннями та навичками, які забезпечують ефективність його взаємодії з учнями щодо розвитку творчих можливостей учнів у навчально-виховному процесі.

Критеріями творчої педагогічної діяльності вчителя є:

- розробка принципово нових підходів до навчання, виховання і розвитку учнів;
- раціоналізація та модернізація змісту, форм, методів та засобів навчально-виховного процесу у світлі реформування освіти;
- розвиток творчих можливостей учнів, їх талантів та обдарованості;
- комплексне і варіантне використання в професійній діяльності всієї сукупності теоретичних знань і практичних навичок;
- бачення нової проблеми у зовнішньо знайомій ситуації, знаходження варіантних шляхів її вирішення;

- застосування науково, доказового вибору дій у конкретній педагогічній ситуації;
- проведення систематичного самоаналізу професійної діяльності, науково-дослідницької роботи з творчого узагальнення власного досвіду та досвіду своїх колег,
- оволодіння формами і методами управління творчою навчальною діяльністю учнів з метою розвитку їх творчих можливостей;
- реалізація на практиці принципів педагогіки співробітництва;
- прояв гнучкості при виборі оптимального управлінського рішення у нестандартних (особливо конфліктних) ситуаціях;
- оригінальне конструювання навчально-виховного процесу.

Педагогічна майстерність тісно переплітається з поняттям «педагогічне мистецтво», але вони не ідентичні: педагогічне мистецтво – найвищий етап прояву майстерності. Педагогічна творчість удосконалює педагогічну майстерність, виявляється в науковій діяльності педагога і в творчій педагогічній роботі (оригінальне вирішення педагогічних завдань, розробка нових педагогічних методів, прийомів, застосування педагогічного досвіду в нових умовах, удосконалення системи роботи з учнями, імпровізація в педагогічному процесі). Сьогодні широко застосовуються інтерактивні методи навчання, рекомендовані для вчителів Нової української школи, що сприяють розвитку творчості вчителя.

2. Педагогічна творчість вчителя фізичної культури

Впродовж навчання у вищому навчальному закладі майбутні вчителі фізичної культури повинні не тільки у повному обсязі й глибоко оволодіти системою наук про особливості фізичного виховання школярів, методику проведення занять з фізичного виховання, а й навчитися творчо застосовувати ці знання на практиці.

Педагогічна творчість вчителя фізичної культури характеризується тими відмінностями, які лежать в площині специфічних завдань фізичного виховання. Тому, педагогічна творчість вчителів фізичної культури розглядається як сукупність спеціальних знань, умінь, навичок, мотиваційних установок щодо творчої педагогічної діяльності, що спрямована на нестандартне вирішення основних завдань фізичного виховання школярів.

Для того, щоб майбутні вчителі фізичної культури не лише навчилися проводити урок з фізичного виховання, а ще й зацікавили учнів в зміцненні свого здоров'я, в систематичному та свідомому ставленні до занять фізичними вправами, розвитку рухової активності в процесі навчання у вищому закладі освіти їх залучають до проведення і

розв'язання різноманітних творчих завдань. Одним з засобів, які допомагають формувати педагогічну творчість майбутніх вчителів фізичного виховання є використання проблемного навчання, а саме проблемних професійних ситуацій.

Проблемна ситуація – це пізнавальне завдання, яке характеризується протиріччям між знаннями, вміннями і навичками і відношенням до представлених вимог. Тому, в процесі навчання майбутнім вчителям фізичної культури під час проведення практичних занять пропонують розрішити проблемні професійні ситуації, які потенційно можуть виникнути в діяльності вчителя фізичного виховання. Студенти намагаються самостійно вирішити проблемні ситуації аргументуючи свої рішення. В заключній частині заняття проводиться розбір дій студентів у вирішенні проблемних ситуацій, визначаються найбільш раціональні та ефективні кроки дій вчителя фізичної культури. В обговоренні проблемної ситуації та визначення шляхів її вирішення беруть участь всі студенти навчальної групи.

Проблемні ситуації у діяльності вчителя фізичної культури виникають під час виконання різноманітних завдань. Найчастіше вони виникають під час проведення основної і підготовчої частин уроку фізичного виховання. Передумов для виникнення проблемної ситуації у діяльності вчителя фізичного виховання значно більше, ніж у вчителів інших предметів. Це зумовлено як специфікою і умовами самої діяльності, так і швидкою зміною видів діяльності під час уроку.

Сукупність набутих професійних знань, умінь та навичок трансформуються під впливом самостійної творчої діяльності в педагогічну творчість. Педагогічна творчість вчителя фізичного виховання залежить від різних чинників: професійної підготовки, особистісних якостей і обов'язково від проведення творчої педагогічної діяльності.

Педагогічна творчість вчителя фізичної культури – це оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики фізичного виховання й навчання.

3. Індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя фізичної культури

Індивідуальність майбутнього вчителя фізичної культури розкривається у характеристиках мотиваційної, інтелектуальної, предметно-практичної, емоційної, вольової, екзистенційної сфер, у самопізнанні і саморозвитку, зростанні рівня його педагогічної майстерності.

Індивідуальний стиль професійної діяльності – це обумовлена типологічними особливостями стійка система способів здійснення даної діяльності, що складається в людини, яка прагне до найкращого.

Індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя фізичної культури – це складне, системне особистісне утворення, що охоплює сукупність інтелектуальних, мотиваційних, психічних властивостей і професійно-ціннісних якостей особистості.

Формується і вдосконалюється індивідуальний стиль вчителя у його взаємодії зі специфічними видами педагогічної діяльності: навчальної, виховної, самоосвітньої, адміністративної, організаторської, позашкільної, науково-дослідницької. Причому, формуючись у зазначених видах діяльності, індивідуальний стиль одночасно і проявляється у всіх їх компонентах: гностичному, проектувальному, конструктивному, організаторському і комунікативному. Однак інтегративний прояв індивідуального стилю вчителя полягає все ж у неповторному, самотньому способі здійснення педагогічної діяльності в цілому, де різні види і компоненти лише підкреслюють його унікальність.

Комплекс індивідуальних особливостей учителя фізичної культури може лише частково відповідати професійним вимогам. Тому вчитель свідомо спрямовує свої професійні якості на подолання чи компенсацію якостей, які перешкоджають досягненню успіху. В результаті формується індивідуальний стиль діяльності – унікальний набір професійних якостей та характерних для даного вчителя прийомів роботи в типових умовах.

Формування індивідуального стилю професійної діяльності вчителя фізичної культури не відбувається одномоментно. Становлення індивідуального стилю визначається як поетапний процес адаптації та розвитку особистості у професійному середовищі. Джерелом професійного розвитку є суперечності між потребами особистості у персоналізації, індивідуалізації власної діяльності, у реалізації власної унікальності та неповторності та наявністю єдиних для всіх учителів фізичної культури норм, цілей та завдань професійної діяльності. У процесі педагогічної діяльності відбувається поетапне формування індивідуального педагогічного стилю.

Кожний з етапів характеризується показниками певних рівнів сформованості індивідуального стилю педагогічної діяльності, креативністю, спрямованістю на активну творчу й перетворюючу діяльність, технологічною підготовленістю. Розвиток індивідуального стилю професійної діяльності вчителя фізичної культури проходить в декілька етапів:

Етап адаптації – на якому вчитель-початківець, діючи у професійно-педагогічному середовищі, засвоює норми та оволодіває відповідними формами та засобами діяльності. Етап адаптації характеризується пасивним ставленням вчителя до педагогічної реальності. Це пояснюється тим, що цілі й задачі власної педагогічної діяльності визначені ним у загальному вигляді і професійний успіх не є орієнтиром і критерієм діяльності. Мотиваційно-ціннісне ставлення до психолого-педагогічних знань індиферентне, система знань і готовність до їх використання в конкретних педагогічних ситуаціях недостатньо визначені і усвідомлені. Технолого-педагогічна готовність визначається в основному відносно успішним рішенням організаційно-діяльнісних задач практичної спрямованості які, як правило, відтворюють власний попередній досвід і досвід вчителів, за роботою яких доводиться спостерігати. Професійно-педагогічну діяльність вчитель будує за схемою і алгоритмом, які були відпрацьовані під час навчання у закладі вищої освіти, прояви індивідуального стилю носять спонтанний характер і не завжди є вдалими.

Етап індивідуалізації – характеризується пошуком вчителя фізичної культури засобів для створення власної індивідуальності, більш стійким ціннісним ставленням до професійної діяльності і умов реалізації індивідуального стилю професійної діяльності. Він шукає можливості для реалізації набутих психолого педагогічних знань, виявляє прагнення до встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками педагогічного процесу, для нього властиве прагнення до реалізації власних методичних напрацювань, індивідуального стилю професійної діяльності, але його можливості обмежені недостатнім досвідом вирішення педагогічних ситуацій. На відміну від пасивного рівня вчитель реалізує власні задуми у вирішенні організаційних і конструктивно-прогностичних задач, що припускають цілепокладання та планування професійних дій, прогнозування їх наслідків.

Творча активність, як і раніше, обмежена звичними методами і прийомами, часто запозиченими у вчителів, але виникають елементи пошуку нових рішень у стандартних педагогічних ситуаціях. Формування індивідуального стилю професійної діяльності вчителя фізичної культури мотивується педагогічною спрямованістю потреб, інтересів, схильностей; в індивідуальному стилі спостерігається сталий перехід від репродуктивних форм до пошукових.

Пошуковий етап формування індивідуального стилю професійної діяльності вчителя фізичної культури характеризується більшою цілеспрямованістю, зростанням кількості проявів індивідуального стилю і способів професійної діяльності. Помітні зміни, що свідчать про становлення особистості педагога як суб'єкта власної професійної

діяльності, які відбуваються у структурі індивідуального стилю професійної діяльності; на високому рівні сформованості знаходяться здатність вирішувати оціночно-інформаційні та корекційно-регулюючі задачі. Взаємодія вчителя фізичної культури з учнями, зі студентами, колегами, оточуючими людьми відрізняється вираженою гуманістичною спрямованістю. У структурі індивідуального стилю професійної діяльності важливе місце займають педагогічна рефлексія, емпатія, що забезпечує розуміння мотивів і ціннісних орієнтацій вихованців, їхніх дій і вчинків.

Етап інтеграції – створюється стійка система особливих, специфічних форм та методів професійної діяльності вчителя, що забезпечує її ефективність, відрізняється зростанням результативності педагогічної діяльності, стабільністю проявів індивідуального стилю професійної діяльності, утвердженням відносин співробітництва та співтворчості з учнями та колегами. Позитивно-емоційна спрямованість діяльності вчителя фізичної культури на активному рівні стимулює творчу і самотворчу активність особистості. Індивідуальний стиль таких педагогів знаходиться на високому рівні, особливого значення набувають аналітико-рефлексивні вміння; усі компоненти вчителя фізичної культури тісно корелюють між собою, виявляючи велику кількість зв'язків та утворюючи цілісну структуру професійної діяльності. Важливе місце у педагогічній практиці вчителя фізичної культури займають такі прояви індивідуального стилю професійної діяльності вчителя фізичної культури як педагогічна імпровізація, педагогічна інтуїція, уява, що сприяють оригінальному продуктивному вирішенню педагогічних задач. У структурі особистості гармонійно поєднуються наукові й педагогічні інтереси та потреби; розвинена педагогічна рефлексія та творча самостійність створюють умови для ефективної самореалізації індивідуально-психологічних, інтелектуальних можливостей особистості.

4. Моделювання педагогічних ситуацій як творча діяльність вчителя фізичної культури

Формування творчого педагога починається тоді, коли майбутній викладач уже в роки навчання у закладі вищої освіти буде поставлений в умови, наближені до його професійної діяльності за допомогою активних методів навчання, до яких і належить моделювання педагогічних ситуацій.

Формування і розвиток індивідуального стилю професійної діяльності вчителя фізичної культури відбувається на основі творчого вирішення навчальних, методичних, виховних та організаційних завдань,

самостійної та індивідуальної роботи. Кожна педагогічна ситуація може бути змодельована по-різному, проте ефект її вирішення буде безпосередньо залежати від знань та умінь вчителя, його творчих здібностей.

Модельовання у педагогіці – це створення таких ситуацій-моделей, де реальні об'єкти замінюються символами і взаємостосунки між учасниками організовані спеціально під керівництвом викладача, тобто штучно.

Метод модельовання використовується з метою проектування освітніх процесів, розроблення педагогічних проектів, формування практико-орієнтованого контенту підготовки та професійному розвитку фахівців. Модельовання орієнтоване на активну самостійну діяльність студентів та вчителів, розвиток їх творчого мислення, формування вмінь прогнозувати результати.

Розв'язання педагогічних ситуацій вимагає від учителя самостійно аналізувати педагогічні процеси, встановлювати зв'язки між явищами, педагогічними впливами і відповідними реакціями учнів, усвідомлювати логічні зв'язки, послідовність дій, зіставляти раніше вивчене з новими знаннями та використовувати їх для вирішення педагогічних завдань.

Цінність модельованих педагогічних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури вони є проміжною ланкою, своєрідним «містком» між педагогічною теорією й педагогічною практикою в школі. Перенесення теоретичних знань у практику не є прямим, а здійснюється здебільшого через низку перехідних ланок і етапів. Знання з окремих психолого-педагогічних дисциплін будуються відповідно до внутрішньої логіки тієї чи іншої наукової дисципліни. Ці знання є результатом розв'язання науково-теоретичних проблем і мають досить узагальнений характер. А практична діяльність учителів фізичної культури потребує перетворення цих знань: з одного боку вони повинні бути синтезовані та об'єднані навколо певної практичної проблеми, що має різнобічний і цілісний характер, а з іншого – перекладені на мову практичних дій, практичних ситуацій. Модельовання педагогічних ситуацій у процесі підготовки вчителя (аналіз цих ситуацій, проектування способів дії в цих ситуаціях, розігрування ролей у запропонованих умовах) дає змогу перетворювати й синтезувати знання, набуті під час вивчення окремих теоретичних дисциплін, і використовувати їх для досягнення позитивних результатів у фаховій діяльності.

До методів ситуативного педагогічного модельовання відносять:

Рольова гра (інсценування) – складна системна інтерактивна технологія (техніка, метод), у процесі застосування якої відбувається рольове ведення заняття, тобто розподіл певного набору ролей, які

регламентують діяльність і поведінку суб'єктів навчання. Як форму рольової гри можна розглядати мікрвикладання. Мікрвикладання є способом моделювання педагогічної діяльності майбутнього фахівця в процесі навчання у закладі вищої освіти. Такий спосіб організації діяльності вміщує плановані та спонтанні дії його суб'єктів. Студент, який виконує роль викладача, моделює елементи майбутньої професійної діяльності через організацію власних педагогічних дій та діяльність студентів, які виконують роль учнів. У процесі підготовки та проведення мікрвикладання студент відтворює усі елементи самоорганізаційної діяльності, здійснюючи аналіз, прогнозування, планування, конструювання, регулювання діяльності.

Метод інтерактивного моделювання – орієнтований на свідоме відтворення різних індивідуальних та групових ситуацій міжособистісної взаємодії у процесі виконання викладачем професійних обов'язків. Спрощений світ інтерактивних моделей дає змогу краще, ніж у реальній дійсності, проаналізувати ситуацію та обрати способи поведінки у міжособистісній взаємодії. Одним з способів є обговорення проблемних ситуацій, які виникають прогнозовано або непрогнозовано у комунікативній взаємодії суб'єктів навчання.

Метод проблемних ситуацій полягає в організації таких ситуацій, за яких відбувається трансформація інтелектуально-етичних проблем в емоційні. Застосування цього методу сприяє осмисленню вчителем недостатності засобів, які використовуються для розв'язання проблемних ситуацій і спонукає до пошуку в співпраці з іншими вчителями або самостійно потрібної інформації для вирішення завдання, усунення суперечності, подолання труднощів й т.п.

Запитання для самоконтролю:

1. Які складники впливають на педагогічну творчість вчителя.
2. Охарактеризуйте поняття «Педагогічна творчість вчителя фізичної культури»
3. Що ви розумієте під поняттям «інноваційні методи навчання»?
4. Чи є відмінність між поняттями «педагогічна майстерність» та «педагогічна творчість»?
5. Охарактеризуйте рівні творчої педагогічної діяльності вчителя.
6. Які вам відомі критерії творчої педагогічної діяльності вчителя?
7. Розкрийте зміст педагогічної творчості вчителя фізичної культури.
8. Розкрийте етапи формування індивідуального стилю вчителя.
9. Розкрийте зміст поняття «Індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя фізичної культури».
10. Які вам відомі методи педагогічного моделювання?

Тема 9. Інноваційна спрямованість педагогічної діяльності вчителя фізичної культури

1. Сутність поняття «педагогічна інновація», «інноваційний процес». Інноваційна діяльність учителя.
2. Інноваційна діяльність учителя фізичної культури.
3. Інновації дистанційного навчання з фізичної культури.
4. Напрями професійного розвитку вчителя фізичної культури.

1. Сутність поняття «педагогічна інновація», «інноваційний процес». Інноваційна діяльність учителя.

Провідні фахівці інновацію розглядають як процес, який означає часткову або масштабну зміну стану системи і відповідну діяльність людини. Інновація як результат передбачає процес поняття «новація». **Новація** – це засіб (новий метод, методика, технологія, програма), а **інновація** – це цілеспрямована зміна, що вносить у середовище перебування нові стабільні елементи, що викликають перехід системи з одного стану в інший.

У розумінні сутності інноваційних процесів в освіті лежить дві найважливіші проблеми педагогіки – проблема вивчення, узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду й проблема впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику.

Освітні інновації – це вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності.

Інновації в освіті є закономірним явищем, динамічним за характером і розвивальним за результатами, їх запровадження дозволяє вирішити суперечності між традиційною системою і потребами в якісно новій освіті.

Педагогічна інновація – це педагогічне нововведення, цілеспрямована прогресивна зміна, що вносить в освітнє середовище стабільні елементи (нововведення), що поліпшують характеристики окремих частин, компонентів і самої освітньої системи в цілому.

Основу інноваційних процесів в освіті складають дві важливі проблеми педагогіки – проблема вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду та проблема впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику.

Основними напрямками й об'єктами інноваційних перетворень у педагогіці є:

- розробка концепцій і стратегій розвитку освіти й освітніх закладів;
- зміна й розробка нових технологій навчання й виховання;
- удосконалювання управління освітніми закладами й системою освіти в цілому;
- поліпшення підготовки педагогічних кадрів і підвищення їхньої кваліфікації;
- проектування нових моделей освітнього процесу;
- забезпечення психологічної, екологічної безпеки слухачів, розробка технологій навчання що, зберігають здоров'я;
- забезпечення успішності навчання й виховання, моніторинг освітнього процесу;
- розробка підручників і навчальних посібників нового покоління.

Інноваційний процес – це багатофункціональний процес створення, освоєння, використання поширення нововведень. Інноваційні процеси в освіті розглядаються в трьох основних аспектах: соціально-економічному, психолого-педагогічному й організаційно-управлінському. Від цих аспектів залежить загальний клімат і умови, у яких інноваційні процеси відбуваються. Найвні умови можуть сприяти, або перешкоджати інноваційному процесу. Інноваційний процес може мати характер як стихійний, так і свідомо керований. Впровадження нововведень – це, насамперед, функція управління штучними й природними процесами змін.

До основних функцій інноваційної діяльності відносять зміни компонентів педагогічного процесу: змісту, цілей, змісту освіти, форм, методів, технологій, засобів навчання, системи управління. Інноваційний процес являє собою сукупність процедур і засобів, за допомогою яких педагогічне відкриття або ідея перетворюються в соціальне, у тому числі, освітнє нововведення. Інноваційні процеси варто відрізнити від локального експерименту або впровадження окремих нововведень. Інноваційна діяльність характеризується системністю, інтегральністю, цілісністю.

При організації інноваційної діяльності варто пам'ятати, що: у педагогіці передається не досвід (технологія), а думка, виведена з досвіду; «чужий» досвід педагог повинен «пропускати через себе» і вибирати свій метод, найбільшою мірою відповідному рівню свого особистісного й професійного розвитку. Інноваційні ідеї повинні бути чіткими, переконливими і адекватними реальним освітнім потребам людини й суспільства, вони повинні бути трансформовані в конкретні цілі, завдання й технології. У педагогічній діяльності важливі не тільки результати, але й способи, засоби, методи їхнього досягнення.

Результатом інноваційних процесів повинне бути використання нововведень теоретичної й практичної природи в цілісному педагогічному процесі. Викладач може виступати як автор, розроблювач, дослідник, користувач й пропагандист нових педагогічних технологій, теорій, концепцій. Управління цим процесом забезпечує підготовку до відбору, оцінці й застосуванню у своїй діяльності досвіду колег або, запропонованих наукою нових ідей, методик.

Інноваційна діяльність учителя спрямована на використання новітніх технологій та методів навчання, створення нових цілей і засобів її реалізації у творчій діяльності. Інноваційний педагогічний процес – цілісний освітній процес, що відображає єдність та взаємозв'язок виховання й навчання, який характеризує спільну діяльність співпрацею та спільною творчістю цих суб'єктів, сприяючи найбільш повному розвитку і самореалізації особистості учня.

Педагог-новатор є носієм конкретних нововведень, їх творцем, модифікатором. Він має широкі можливості і необмежене поле діяльності, оскільки на практиці переконується в ефективності наявних методик навчання і може коригувати їх, проводити докладну структурування досліджень навчально-виховного процесу, створювати нові методики. Основна умова такої діяльності – інноваційний потенціал педагога.

Інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, яка виявляє готовність вдосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність.

2. Інноваційна діяльність учителя фізичної культури

У структурі професійної майстерності педагога готовність до інноваційної діяльності є показником його здатності нетрадиційно вирішувати актуальні проблеми навчання. Педагогічні інновації потребують принципово нових методичних розробок, нової якості педагогічного новаторства.

Включення вчителя фізичної культури в інноваційний процес часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності. Часто провідним мотивом інноваційної педагогічної діяльності є пізнавальний інтерес. Пізнавальні інтереси вчителя, орієнтованого на застосування інноваційних освітніх технологій, концентруються навколо потреби у науковому розумінні різноманітних процесів та явищ; на осмисленні власного досвіду, ступеня ефективності педагогічної діяльності, формування своєї позиції щодо

змін у системі освіти; використанні нових знань у власній практичній діяльності.

Показниками готовності вчителя фізичної культури до інноваційної діяльності є:

1) ґрунтовне володіння теоретичною базою про новітні освітні технології, знання новаторських методик роботи;

2) усвідомлення потреби у запровадженні педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці;

3) налаштованість на експериментальну діяльність, бажання створення власних творчих завдань, методик та втілення їх у навчальний процес;

4) готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;

5) оволодіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та виявлення бажання постійно вдосконалюватись та розробляти авторські методики роботи.

Інноваційна діяльність вчителя фізичної культури характеризується наступними показниками:

1) варіативність педагогічної діяльності;

2) опанування методологією творчої діяльності;

3) володіння методами педагогічного дослідження;

4) здатність акумулювати та використовувати досвід творчої діяльності інших педагогів;

5) здатність до співпраці та взаємодопомоги.

Обов'язковим елементом інноваційної діяльності вчителя фізичної культури є результативність, яка розкривається за такими показниками:

✓ створення авторської ідеї навчання та виховання;

✓ розробка змісту планів і програм, методик, технологій;

✓ апробація інновацій;

✓ розповсюдження освітньої інновації.

До сучасних інновацій педагогічної діяльності вчителя фізичної культури можна віднести:

• ігрові та сюжетні методики навчання;

• колове та ідеомоторне тренування, аутотренінг;

• дистанційні та змішані форми навчання;

• інформаційно-комунікаційні технології;

• використання нестандартного спортивного інвентаря та обладнання;

• впровадження компетентнісного, індивідуального, диференційованого, креативного, спортивно-орієнтованого та особистісно орієнтованого підходів.

Провідною інноваційною технологією є спортивно-орієнтоване фізичне виховання, яке базується на застосуванні спортивних ігор та інших видів спорту. Під час таких уроків поширеним є колове тренування, завдяки якому в дітей виникає інтерес та мотивація до систематичних фізкультурних занять.

До інноваційних підходів проведення уроку фізичної культури з використанням новітніх технологій та методів навчання відносять:

- нестандартні уроки (вебінари, тренінги);
- індивідуальна та командна робота в групах;
- елективні курси за вибором (факультативи);
- використання новітніх інформаційних технологій та онлайн-ресурсів;
- бінарні уроки та інтерактивні методи навчання;
- нові форми роботи на уроках (дистанційне, змішане навчання).
- застосування мультимедійних презентацій допомагає детально передати необхідний теоретичний матеріал, що покращує ефективність навчального процесу. Такий вид подачі теорії можна застосовувати під час розгляду та ознайомлення учнів з технікою виконання складних фізичних вправ та окремих рухів, вивчення правила змагань з різних спортивних ігор, пояснення тактики дій гравців команди.

Інноваційна діяльність учителя фізичної культури дає змогу змінити традиційний зміст уроку, підвищити його емоційність і насиченість, зацікавлення учнів. Використання інноваційних технологій сприяє підвищенню мотивації учнів до розвитку рухової активності та фізичного вдосконалення.

3. Інновації дистанційного навчання з фізичної культури

Перехід на дистанційну та змішаної форми навчання є вимушеною мірою, що було пов'язано з безпекою для здоров'я учнів під час карантинних обмежень викликаних пандемією Covid-19 та у період впровадження військового стану в країні.

Під час дистанційного навчання особливо важко організувати освітній процес з фізичної культури, оскільки частково відсутня можливість спостерігати за тим, як виконують учні вправи та чи виконують взагалі. Якщо при змішаній формі навчання здобувачі освіти могли приходити до спортивної зали і здавати нормативи, то тепер це зробити дещо складніше, оскільки хлопці чи дівчина мають здавати фізичні навантаження без безпосередньої підтримки вчителя, який би міг допомогти та сприяти безпеці під час процесу (веб-камера все ж таки не може достатньо чітко демонструвати, чи правильно дитина здійснює рухи та чи не загрожують вони якимось чином своєму здоров'ю).

Перевагами дистанційного навчання є:

- можливість отримувати знання, не виходячи з дому, а значить, і не витрачаючи час і кошти на проїзд;
- швидка комунікація з вчителем за допомогою електронної пошти чи месенджера;
- можливість проведення самостійних тренувань в домашніх умовах;
- самостійний вибір часу проведення тренувань.

Недоліками дистанційної навчання є:

- недостатня соціалізація та комунікація учнів між собою та з вчителем;
- ненадійність технічного обладнання та проблеми зі зв'язком;
- недоступність до використання спортивного інвентаря та обладнання;
- неможливість участі у спортивних іграх та масових спортивних заходах.

В останні роки вчителі-новатори для підвищення самоосвіти учнів почали використовувати проекти на кшталт:

- ✓ Prometheus.org.ua, та приймати активну участь на безкоштовних курсах «Нова фізична культура» для фахівців та батьків від видатних спортсменів та лекторів;
- ✓ naurok.com.ua, <https://vseosvita.ua>, Спорт заради розвитку (інноваційні уроки фізичної культури);
- ✓ Діджитал-фізкультура для школярів за участі зірок спорту на платформі Дія;
- ✓ численні YouTube-канали, приватні блоги та сервіси, які пропонують комплекси фізичних вправ з різних видів рухової активності.

Сучасні інформаційні технології дозволяють зробити урок більш технічно досконалішим. За допомогою відеокамери проводиться запис виконання вправи (або використовується готовий запис з колекції цифрових освітніх ресурсів), причому з усіх необхідних ракурсів. Творчі вчителі активно використовують у своїй роботі з учнями такі навчальні ресурси: Microsoft Teams, Google Classroom, Viber, Zoom, Facebook, електронної пошти та мобільного зв'язку. Електронні презентації, навчальні відеофільми, електронні тести, анімаційні зображення – усе це невичерпний потенціал для використання на уроках фізичної культури.

Найбільш поширеними технологіями дистанційного навчання з фізичної культури є:

- технологія «Шлях до здорового життя» (М. Хмара та ін.). Дана технологія заснована на оздоровчих видах гімнастики. До її змісту включено три складових модулі: «супер прес, стрункі ноги та досконалі сідниці»; «сильне гнучке тіло»; «сильні руки, пружні груди та міцна

спина». Вони пов'язані між собою та доповнюють один одного. Програма тренувань передбачає виконання вправ змішаного типу енергозабезпечення, які направлені на покращення координації рухів, вестибулярної стійкості, сили, витривалості та гнучкості. Особлива увага приділялась формуванню навичок самостійного виконання вправ програми у домашніх умовах з використання підручних засобів у якості нестандартного спортивного обладнання;

– технологія раціонального поєднання різних видів фітнесу (О. Мозолєв та ін.). Дана технологія представляє собою комплексне поєднання сучасних фітнес-технологій, занять пілатесом, шейпінгом, стретчингом. Підбір вправ дозволяє задовільнити особисті прагнення учнів з розвитку фізичних якостей, корекції фігури, покращення самопочуття та збереження здоров'я. Комплекси вправ, послідовність їх виконання та фізичне навантаження розробляється індивідуально або для малих груп учнів з урахуванням початкового рівня підготовленості та особистого прагнення отримати кінцевий результат фізичного розвитку;

– технологія «Kango Jumps» (Г. Грибан та ін.). Особливістю технології «Kango Jumps» є використання пліометричних вправ, які здійснюють всебічний сприятливий вплив на організм людини. Виконання стрибкових вправ у спеціальному взутті надає збільшене гравітаційне навантаження, яке зміцнює м'язово-скелетну систему організму, створює краще співвідношення між киснем, якого потребують тканини, і киснем, що надходить в організм; покращує роботу серцево-судинної системи; сприяє збільшенню кількості капілярів в м'язах; робить серце та інші м'язи тіла сильнішими; покращує рівень метаболізму під час відпочинку, так що протягом довгого часу після занять організм продовжує спалювати калорії; покращує реакцію мозку на сигнали вестибулярного апарату;

– фітнес технологія розвитку освіти про спорт, здоров'я та здоровий спосіб життя (В. Жамардїй та ін.). Дана технологія передбачає добровільне об'єднання учнів в групи за інтересами та мотивами особистісного фізичного розвитку на основі вибору сучасних видів фітнесу: силовий фітнес, аеробіка, пілатес, йога, тай-бо. Учня надаються спеціальні теоретичні знання та формуються практичні навички виконання фізичних вправ з обраних видів фітнесу. Методична система включає теоретичне обґрунтування переваг кожної фітнес технології, формування мотивації учнів до ведення здорового способу життя, надає можливість експериментально перевірити ефективність впливу на організм запропонованих фізичних вправ. Вчителі надають методичну допомогу учням з планування програм індивідуального фізичного розвитку, навчають основам контролю та самоконтролю за

рівнем фізичного навантаження, особливостям проведення самостійних занять, використанні фізичних вправ в побуті та дозвіллі;

– фітнес технологія використання тільки природних рухів і навантаження, з якими людина стикається щодня (В. Жлобо та ін.). Фітнес технологія визначає необхідність підбору вправ спрямованих на розвиток функціональної сили, гнучкості, рівноваги та координації рухів. Головною вимогою є відсутність зайвої напруги в суглобах та хребті, що зменшує ймовірність травм, пов'язаних з неприродним положенням частин тіла під час фізичного навантаження. Особлива увага приділяється вправам з вагою власного тіла. Результативність тренувань досягається завдяки рівномірному розподілу навантаження та гармонійному розвитку всього тіла. Вправи підбираються так, щоб задіяти велику кількість м'язів-стабілізаторів, які на інших заняттях незадіяні, або працюють не ефективно. Технологія передбачає можливість комбінувати функціональні вправи з іншими програмами тренувань, що підвищує її ефективність.

Дистанційні заняття з фізичної культури в складних умовах організації освітнього процесу дозволяють зберегти як фізичне, так і психологічне здоров'я учнів, зняти стрес і відволікти молодь від надмірного захоплення сучасними гаджетами. Вони довели свою ефективність під час вимушених карантинних обмежень та в період дії воєнного стану.

4. Напрями професійного розвитку вчителя фізичної культури

Творчий характер педагогічної діяльності вимагає від учителя постійного професійного розвитку.

Професійний розвиток – необхідна умова росту професіоналізму вчителів. Метою кожної освітньої реформи, у тому числі нинішньої, є підвищення якості освіти. Складається новий рольовий стандарт професійної діяльності вчителів фізичної культури, змінюються зміст та підходи до педагогічної діяльності. Зокрема, у «формулі» нової української школи виокремлено роль учителя фізичної культури, яка полягає у:

- впровадженні основних цінностей фізичної культури в загальну культуру школи;
- створенні сучасного фізичного та психосоціального середовища в школі; упровадженні педагогіки партнерства в освітній процес;
- формуванні ключових компетентностей випускника нової української школи.

Специфіка професійної діяльності учителя фізичної культури проявляється в комплексному вирішенні оздоровчих, освітніх, виховних

завдань у контексті формування фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я підростаючого покоління в освітньому процесі школи.

Відповідно, учитель фізичної культури як фахівець у сфері здоров'я повинен мати почуття відповідальності й здатність критично мислити та розв'язувати проблеми; займати активну життєву позицію; займатися самоосвітою; бути спроможним до гнучкого ведення педагогічного процесу. Тому до якостей, які характеризують позитивну тенденцію особистісного професійного розвитку вчителя фізичної культури, відносять:

- відкритість для освоєння нового в професійній діяльності;
- інтегративний спосіб мислення під час вибору оптимальних моделей педагогічної діяльності;
- здатність до об'єктивної самооцінки своєї професійної поведінки;
- систему цінностей і високу мотивацію досягнень у професійній діяльності, спрямованій на відновлення, зміцнення та збереження здоров'я дитини.

Комплексний процес професійного розвитку вчителів фізичної культури передбачає актуалізацію їхніх можливостей і становлення як активної особистості в умовах післядипломної педагогічної освіти. Також в умовах післядипломної педагогічної освіти здійснюється професійний розвиток учителів фізичної культури до виконання ними нових функціональних завдань, пов'язаних з інформатизацією освіти й новою соціально-культурною парадигмою їхнього розвитку; здійснюється отримання вчителями фізичної культури професійних знань, формування вмінь і навичок, необхідних для виконання ними нових видів діяльності.

Професійний розвиток учителів фізичної культури враховує такі чинники, як:

- задоволення освітніх потреб різних верств населення країни;
- диверсифікація системи післядипломної педагогічної освіти;
- соціокультурна орієнтованість освіти;
- інтенсифікація процесів засвоєння знань;
- технологізація й комп'ютеризація освіти;
- гуманізація освітнього процесу;
- спрямованість особистості на самореалізацію;
- орієнтацію освіти на соціалізацію особистості в умовах суспільного розмаїття.

Розвиток вчителів фізичної культури у вимірі філософії є складним інтегративним процесом, що охоплює «природні» (дозрівання і зростання) і «надприродні» механізми (набуття життєвого досвіду), забезпечуючи формування особистісно і професійно значущих якостей.

Розвиток та саморозвиток є наслідком активних, цілеспрямованих дій вчителів фізичної культури, які виникли в результаті суперечностей між наявним і бажаним рівнями професійної майстерності і стали рушійними силами подальшого педагогічного вдосконалення.

Посилення вимог до професійного розвитку вчителів фізичної культури в умовах післядипломної педагогічної освіти має на меті, передусім, модернізацію освітнього процесу, використання інноваційних технологій для його активізації, зміну структури та змісту організації занять.

Створення в післядипломній педагогічній освіті умов для актуалізації у вчителів фізичної культури потреби в неперервному професійному розвитку, фаховій самореалізації та забезпеченні організаційно-методичного супроводу їхнього саморуку за індивідуальною освітньою траєкторією є одним із найважливіших і найактуальніших завдань освіти дорослих.

Без самоосвіти і саморозвитку ідея особистісного та професійного розвитку вчителя нездійсненна. При цьому самоосвіта буде більш продуктивною, якщо в її процесі реалізується потреба вчителя у власному розвитку й саморозвитку; учитель повинен бути відкритим до змін, тобто усвідомлювати позитивні й негативні моменти своєї фахової діяльності, визнавати власну недосконалість; використовувати педагогічну рефлексію, тобто діяльність повинна бути спрямована на усвідомлення своїх дій, внутрішніх відчуттів, переживань і хвилювань, аналіз цієї діяльності та формулювання висновків, що є необхідним атрибутом учителя-професіонала.

Професійний саморозвиток представляє собою безперервний, багатогранний процес реалізації особистості вчителя фізичної культури в умовах інформаційно-освітнього простору; вплив інформаційного та освітнього просторів у закладі освіти на професійний розвиток вчителя фізичної культури безперечний, особливо у сучасних умовах інформатизації суспільства взагалі та комп'ютеризації навчального процесу зокрема. Цей вплив визначає вектор професійного розвитку вчителя фізичної культури у процесі фахового вдосконалення й характеризується постійним саморозвитком і самоосвітою протягом усього періоду педагогічної діяльності.

Запитання для самоконтролю:

1. Дайте визначення понять «освітня інновація», «педагогічна інновація».
2. Які вам відомі напрямки й інноваційних перетворень у педагогіці?
3. Охарактеризуйте зміст поняття «інноваційний процес».

4. Розкрийте зміст інноваційної діяльності вчителя фізичної культури.

5. Які показники визначають готовність вчителя фізичної культури до інноваційної діяльності?

6. Які вам відомі сучасні інновації в педагогічній діяльності вчителя фізичної культури?

7. Назвіть переваги та недоліки дистанційного навчання з фізичної культури.

8. Розкрийте значення інформаційно-комунікативних технологій в організації дистанційного навчання з фізичної культури.

9. Які вам відомі інноваційні технології дистанційного навчання з фізичної культури?

10. Дайте визначення поняття «професійний розвиток».

11. Які особистісні якості сприяють професійному розвитку вчителя фізичної культури?

12. Які чинники впливають на професійний розвиток учителів фізичної культури?

Література

1. Бермудес, Д. В., & Лоза, Т. О. (2017). Професійно-педагогічна діяльність учителів фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах. *Молодий вчений*, (1), 40-44.
2. Белікова, Н. (2019). Основні напрями професійного розвитку вчителя фізичної культури крізь призму освітніх інновацій. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, (35), 85-89.
3. Белікова Н.О. (2020). Особливості підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури в умовах карантинних заходів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 3 (123), 16-20. DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2020.3(123).02
4. Білоножко, О.В. (2020). Теоретичні засади педагогічної культури вчителя. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*, (2), 20.
5. Боляк, А.А., Коломоець, Г.А., Ребриня, А.А., & Боляк, Н.Л. (2021). Нова українська школа: методика навчання фізичної культури у 1–4 класах закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 160 с.
6. Бугаєнко Т. В. (2018). Індивідуальність і стиль учителя фізичної культури : навч.-метод. посіб. Суми : ФОП Цьома С. П., 84 с.
7. Бульба О.В., Мозолєв О.М. (2024). Етапи формування педагогічної майстерності вчителя фізичної культури. *Scientific Collection «InterConf»*, (227), 59-63.
8. Войтовська О. М. (2020). Професійний розвиток вчителів фізичної культури в умовах післядипломної педагогічної освіти: теорія та методика : монографія. Київ : Вид-во «Людмила», 563 с.
9. Гауряк, О., & Киселиця, О. (2012). Формування педагогічної культури майбутніх учителів фізичної культури в процесі фахової підготовки у ВНЗ. *Вісник Запорізького національного університету*, 2, 27-35.
10. Гончаренко, І.С., & Шевченко, О.В. (2023). Особливості педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури. *Health & Education*, (4), 240-245.
11. Грибан, Г.П., Мичка, І.В., Гарлінська, А.М., Оксентюк, Я.Р., Ткаченко, П.П., Скорий, О.С., & Пилипчук, П.П. (2024). Методична компетентність майбутнього вчителя фізичної культури. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 2 (174), 50-54.
12. Грибан Г.П., Мичка І.В., Гарлінська А.М., Солодовник О.В., Чайка Ю.Ю. (2022). Формування комунікативної компетентності в майбутніх учителів фізичної культури під час освітнього процесу.

Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, 4 (149), 43-46. DOI: 10.31392/NPU-nc.series15.2022.4(149).10

13. Євтух, М. Б. (2019). Формування професійної культури майбутнього вчителя. *Педагогічний альманах*, (43), 92-97.
14. Ковальчук, В. (2021). Роль моделювання в удосконаленні професійної майстерності викладача закладу вищої освіти. *Освітні обрії*, 1(52), 107-110.
15. Коник, Б.М., Мозолев, О.М. (2024). Формування педагогічної майстерності у майбутніх вчителів фізичної культури. *Scientific Collection «InterConf»*, (228), 84-87.
16. Котова, О.В., & Непша, О.В. (2018). Структурні компоненти підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах. *Науковий вісник Херсонського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 1(81), 164-168.
17. Матвійчук, Т.Ф. (2015). Особливості формування педагогічної майстерності вчителів фізичної культури. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 5 (1), 163-167.
18. Мозолев, О. (2022). Ефективні способи підтримки фізичної працездатності учнів під час дистанційного навчання. *Педагогічний дискурс*, 32, 45–55. [doi:10.31475/ped.dys.2022.32.06](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.06)
19. Мозолев, О.М. (2022). Організація фізичного виховання студентів педагогічних спеціальностей. Навчально-методичний посібник. Хмельницький, Видавець ФОП Цюпак А.А., 99 с.
20. Мозолев, О. (2022). Інформаційно-комунікаційні технології в організації сучасного освітнього процесу з фізичного виховання. *Scientific Collection «InterConf»*, (126), 211-214.
21. Мозолев, О. (2023). Перспективні напрямки розвитку фізкультурної освіти під час дистанційного навчання. *Scientific Collection «InterConf»*, (169), 226-230.
22. Мозолев, О., & Хмара, М. (2024). Формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів фізичної культури на заняттях зі спортивних ігор. *Педагогічний дискурс*, 36, 7-14. [doi:10.31475/ped.dys.2024.36.01](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2024.36.01)
23. Осадець, М., & Городинський, С. (2024). Формування потреби у професійному саморозвитку майбутнього фахівця в галузі фізичної культури і спорту. *PHYSICAL CULTURE AND SPORT: SCIENTIFIC PERSPECTIVE*, 1(1), 262-268.
24. Отравенко, О. В., & Мокринська, Л. Ф. (2024). Основні аспекти педагогічної діяльності вчителя фізичної культури в умовах нової української школи. *VI міжнародна науково-практична конференція*

- «Сучасні тенденції та перспективи розвитку якісної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в умовах ступеневої освіти» (Полтава – Лубни, 18-19 квітня 2024 р.) 69-72.
25. Подгорна, В. В., & Дроздова, К. В. (2019). Особливості діяльності вчителя фізичної культури в умовах нової української школи. *Вісник Національного університету Чернігівський колегіум імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*, (1), 147-151.
 26. Проблема становлення майбутнього вчителя фізичної культури як особистості та педагога-професіонала в контексті історії і сьогодення. (2022). *Scientific Issues of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Section: Pedagogics and Psychology*, 72, 38-42.
 27. Проценко, А. А. (2017). Система професійної підготовки сучасного вчителя фізичної культури. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, (143), 86-90.
 28. Савченко, Н. С. (2024). Шляхи формування педагогічної майстерності у майбутніх учителів фізичної культури. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (214), 84-90.
 29. Сагач, О.М., Корнят, В.С., Дідух, І., Прокопчук, В., Плетеницька, Л.С., Демченко, І.І., Максимчук, І.А., & Максимчук, Б.А. (2020). Мотивація та умови розвитку педагогічної майстерності в процесі професійної підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, Серія 15*, 3(123), 125-131.
 30. Стасенко, О.А. (2016). Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури в процесі професійної підготовки. *Педагогічні науки : збірник наукових праць. Вип. LXXXIII. Том 2. Херсон*, 113–117.
 31. Хмара, М.А., Мозолев, О.М. (2023). Інформаційно комунікативні технології як засіб мотивації молоді до занять фізичною культурою. *Scientific Collection «InterConf»*, (156), 608-612.
 32. Хома, Т.В. (2021). Основи педагогічної майстерності. Опорні конспекти лекцій для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)», освітній ступінь «бакалавр». Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 112 с.
 33. Чиженок, Т.М., & Коваленко, Ю.О. (2024). Професійна майстерність учителя фізичної культури. навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 014 «Середня освіта» освітньо-професійної програми «Середня освіта (Фізична культура)». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 105 с.
 34. Шинкарук, В., & Ткаченко, П. (2023). Професійна культура та імідж фахівця фізичного виховання та спорту. *Академічні візії*, (26), 1-10. DOI:<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10450528>

35. Язловецька, О. В. (2018). Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури. *Наукові записки Центрально українського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*, (167), 115-120.
36. Ячнюк, І. О. (2017). Теоретична підготовка майбутніх учителів фізичної культури, як один з компонентів професійного становлення. *Молодий вчений*, (1), 316-319.
37. Backman, E., & Barker, D. M. (2020). Re-thinking pedagogical content knowledge for physical education teachers—implications for physical education teacher education. *Physical education and sport pedagogy*, 25(5), 451-463.
38. Griban, G., Nosko, M., Nosko, Yu., Zhlobo, T., Sirenko, R., Semeniv, B., Dikhtiarenko, Z., Zamrozevuch-Shadrina, S., Khatko, A., Rybchych, I., Mozolev, O. (2021). Female Students' Motor Skills Development by Means of Kangoo Jumps. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9(6), 1324 - 1343. DOI:10.13189/saj.2021.090629
39. Demchenko, I., Maksymchuk, B., Bilan, V., Maksymchuk, I., & Kalynovska, I. (2021). Training future physical education teachers for professional activities under the conditions of inclusive education. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(3), 191-213.
40. García-Rico, L., Martínez-Muñoz, L. F., Santos-Pastor, M. L., & Chiva-Bartoll, O. (2021). Service-learning in physical education teacher education: A pedagogical model towards sustainable development goals. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 22(4), 747-765.
41. Hasanovna, H. M. (2023). The mechanism of development of professional and pedagogical creativity of future physical education teachers based on a competent approach. *ASEAN Journal of Physical Education and Sport Science*, 2(1), 17-22.
42. Khmara, M., Mozolev, O., Yashchuk, I., Alieksieiev, O., Kravchuk, V., Dolynniy, Yu., Tomkiv, S., Binkovskyi, O., Prontenko, V. (2021). Effectiveness of the Fitness Program «WAY TO A HEALTHY LIFE». *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (5), 833 – 840. DOI:10.13189/saj.2021.090501
43. Krause, J. M., O'Neil, K., & Jones, E. (2020). Technology in physical education teacher education: A call to action. *Quest*, 72(3), 241-259.
44. Levkulych, V., Chervona, L., Iehupov, M., & Mozolev, O. (2022). Communicative resources of socio-economic development and pedagogical activity in the context of globalization challenges. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 141, p. 03012). EDP Sciences.
<https://doi.org/10.1051/shsconf/202214103012>

45. Mozolev, O. (2018). Pedagogical Projecting of the Model of a Future Specialist. *Pedagogical Discourse*, 24, 82-87.
46. Mozolev, O., Halus, O., Bloschchynskiy, I., & Kovalchuk, R. (2019). Human resources management of educational development in sphere of physical culture and sports in Ukraine: comparative analysis (1992-2016). *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (1), 185-192. DOI:[10.7752/jpes.2019.s1028](https://doi.org/10.7752/jpes.2019.s1028)
47. Mozolev, O., Bloschchynskiy, I., Aliksieiev, O., Romanyshyna, L., Zdanevych, L., Melnychuk, I., Prontenko, K., & Prontenko, V. (2019). Influence of modern fitness technologies on the state of health and development of motor abilities of 17-19-year-old female students. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (3), 917 – 924. DOI:10.7752/jpes.2019.s3132
48. Mozolev, O., Khmara, M., Yashchuk, I., Kravchuk, L., Matviichuk, V., Kalenskyi, A., Miroshnichenko, V, Halus, O. (2020). The Influence of Value-oriented Teaching upon Vital Competences Formation of 7-9 Years Old Pupils during Physical Education Lessons. *Universal Journal of Educational Research* 8(6), 2352-2358.
49. Pavliuk, O. S., Chopyk, T. V., Antoniuk, O. V., Pavliuk, Y. O., Soltyk, O. O., & Biliński, J. (2017). Pedagogical technology of physical education teachers' professional self-improvement. *Science and Education*, (4), 101-105.
50. Pérez-Pueyo, Á., Hortigüela-Alcalá, D., Hernando-Garijo, A., & Granero-Gallegos, A. (2020). The attitudinal style as a pedagogical model in Physical Education: Analysis of its effects on initial teacher training. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(8), 2816.
51. Sanjar, U., & Doston, H. (2022). Creativity in Improving Professional and Pedagogical Skills of Physical Education Teachers. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES*, 16(10), 60-67.
52. Ward, P., Ayzazo, S., Derwent, F., Iserbyt, P., Kim, I., & Li, W. (2020). Skill analysis for teachers: Considerations for physical education teacher education. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 92(2), 15-21.
53. Zhamardiy, V., Shkola, O., Okhrimenko, I., Strelchenko, O., Alosyna, A., Opanasiuk, F., Griban, G., Yahodzinskyi, V., Mozolev, O., Prontenko, K., (2020). Checking of the methodical system efficiency of fitness technologies application in students' physical education. *Wiadomości Lekarskie*, 73 (2), 332–341. DOI:10.36740/WLek202002125